

: બંધારણ :

- 12.0 હેતુઓ
- 12.1 પરિચય
- 12.2 ગ્રંથાલય અને માહિતી નેટવર્કસના હેતુઓ
- 12.3 ગ્રંથાલય અને માહિતી નેટવર્કસના લક્ષણો
 - 12.3.1 દરેક સભ્યોને પ્રવેશ માર્ગની સમાન તક મળવી
 - 12.3.2 પરસ્પર આધિનતા
 - 12.3.3 ધોરણો અને રૂપરેખાનો ઉપયોગ
 - 12.3.4 સામૂહિક નિર્ણય
 - 12.3.5 વિસ્તૃત સ્વરૂપે ગ્રંથાલયની કામગીરી
 - 12.3.6 એકત્રીકરણ અને એકસૂત્રતા
 - 12.3.7 કેન્દ્રીય કરણ
 - 12.3.8 આર્થિક
 - 12.3.9 આંતરરાષ્ટ્રીય ફેલાવો અને આગળ જોડાણ માટેની તક
 - 12.3.10 સંશોધન અને વિકાસ
- 12.4 જરૂરિયાત
 - 12.4.1 શારીરિક મર્યાદા
 - 12.4.2 આર્થિક મર્યાદા
 - 12.4.3 સાહિત્ય વિસ્ફોટન
 - 12.4.4 જાગૃતતાનો વધારો અને ઉપયોગકર્તા પાસેથી માંગણી
- 12.5 ગ્રંથાલય અને માહિતી નેટવર્કસ
 - 12.5.1 પરિભાષા
 - 12.5.2 ગ્રંથાલય નેટવર્કસનો ઇતિહાસ અને ઉત્ક્રાંતિ
- 12.6 ગ્રંથાલય અને માહિતી નેટવર્કસના ઘટકો
 - 12.6.1 માનવીય નેટવર્કસ
 - 12.6.2 ચાલુ લાઈને માહિતીકરણ
 - 12.6.3 કોમ્પ્યુટર હાર્ડવેર અને સોફ્ટવેર માળખું
 - 12.6.4 ડેટા નેટવર્કસ
 - 12.6.5 સભ્યો
- 12.7 ગ્રંથાલય અને માહિતી નેટવર્કસ પ્રકારો
 - 12.7.1 ભૌગોલિક ક્ષેત્રના આધારે ગ્રંથાલય નેટવર્કસના પ્રકારો
 - 12.7.2 તેની પ્રવૃત્તિને આધારે ગ્રંથાલય નેટવર્કસના પ્રકારો
- 12.8 ગ્રંથાલય નેટવર્કસની પ્રવૃત્તિ અને કાર્યો
 - 12.8.1 સહકારી સૂચિપત્ર તૈયાર કરવું
 - 12.8.2 ઈન્ટરનેટ સ્ત્રોતોનું સહકારી સૂચિપત્ર તૈયાર કરવું, વિષય પ્રવેશદ્વાર
 - 12.8.3 દસ્તાવેજ આધારીત સેવાઓ

- 12.8.4 પુરાવા પહોંચાડવાની સેવાઓ
- 12.8.5 આંતર ગ્રંથાલય ધીરાણ
- 12.8.6 ઈલેક્ટ્રોનિક (વિજાણું) સંદર્ભોની વહેંચણી/ પાકા સમયના સંદર્ભોની સેવા
- 12.8.7 સામુહિક સંગ્રહિત સ્ત્રોતોનો ઉમેરો
- 12.8.8 સંગઠિત ખરીદી
- 12.8.9 સંયુક્ત દફતરનું જોડાણ અને સહકારી સંગ્રહની સુવિધાઓ
- 12.8.10 આંતરિક સંગ્રહોની વહેંચણી
- 12.8.11 ડીજીટલ ગ્રંથાલય યોજના વિકાસની વહેંચણી
- 12.8.12 ઉપયોગકર્તા અને ગ્રંથાલય કર્મચારીઓને તાલીમ
- 12.8.13 સભ્ય સંસ્થાઓ માટે પ્રઘોગિકીનો સહકાર
- 12.8.14 સભ્યો વચ્ચે વાર્તાલાપ/ સંચાર સેવાઓ
- 2.9 આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે ગ્રંથાલય નેટવર્ક્સ
 - 12.9.1 ચાલુ લાઈન કોમ્પ્યુટર ગ્રંથાલય કેન્દ્ર.
 - 12.9.2 સંશોધન ગ્રંથાલયો નેટવર્કનો સમૂહ
 - 12.9.3 શૈક્ષણિક નેટવર્કનું જોડાણ
 - 12.9.4 મહાવિદ્યાલય સંશોધન ગ્રંથાલયોનું સંગઠન
 - 12.9.5 ચીન : શૈક્ષણિક ગ્રંથાલય અને માહિતી પદ્ધતિ
 - 12.9.6 ઓસ્ટ્રેલિયન શૈક્ષણિક અને સંશોધન ગ્રંથાલય નેટવર્ક
- 12.10 ભારતમાં ડેટા નેટવર્ક્સ
 - 12.10.1 માહિતી પ્રઘોગિકીથી સુસજ્જ સેવાઓ
 - 12.10.2 શિક્ષણ અને સંશોધન નેટવર્ક
 - 12.10.3 NICNBET
 - 13.10.4 BSNL ની લીઝ લાઈન અને ડેટા કોમ.
 - 12.10.5 ઈનેટ (INET)
 - 12.10.6 સરનેટ (SIRNET)
 - 12.10.7 બિટસનેટ (BITSNET)
- 12.11 ભારતમાં ગ્રંથાલય અને માહિતીના નેટવર્ક્સ
- 12.12 આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થાનો ગ્રંથાલય નેટવર્ક્સના વિકાસમાં ફાળો
 - 12.12.1 IFLAનો ફાળો
 - 12.12.2 UNESCO નો ફાળો
- 12.13 સારાંશ
- 12.14 તમારી પ્રગતિ ચકાસોના ઉત્તરો
- 12.15 ચાવીરૂપ શબ્દો
- 12.16 સંદર્ભો અને વિશેષ વાંચન

12.0 હેતુઓ (OBJECTIVES)

ગ્રંથાલયમાં સ્ત્રોતોની વહેંચણીની જરૂરીયાત એ લાંબા સમયથી જણાય છે. કોઈપણ ગ્રંથાલય માટે બધાં સ્ત્રોતોને પહોંચી વળવું તેમજ ઉપયોગ કર્તાની માહિતીને લગતી બધી જ જરૂરિયાતોને સંતોષવું એ શક્ય હોતું નથી. પરિણામે ગ્રંથાલય અને માહિતી કેન્દ્રો, સંગઠન અને નેટવર્કથી ભેગા થયા. છતાં સ્ત્રોતોની વહેંચણીમાં ગ્રંથાલયના સાહિત્યની જ વહેંચણી થતી અને ભાગ્યે જ તે બીજા સ્ત્રોતોની વહેંચણી કરતી, જેમ કે રાચરચીલું, માનવ સ્ત્રોતો જેવા કે જેઓ સમાન રીતે મહત્વના છે. પ્રઘોગિકીના

વિકાસે આવા નેટવર્કનું મહત્વ વધાર્યું છે. આ એકમ વાંચ્યા પછી તમે સમજી શકશો.

- ◆ ગ્રંથાલય અને માહિતી નેટવર્કનો ખ્યાલ.
- ◆ ગ્રંથાલય નેટવર્કના મુખ્ય ઘટકો
- ◆ ગ્રંથાલય નેટવર્કની લાક્ષણિકતાઓ અને જરૂરિયાતો
- ◆ એક લાક્ષણિક ગ્રંથાલય નેટવર્કની સેવાઓ અને પ્રવૃત્તિઓ
- ◆ મુખ્ય આંતરરાષ્ટ્રીય અને રાષ્ટ્રીય ગ્રંથાલય નેટવર્ક્સની પ્રવૃત્તિઓ
- ◆ ગ્રંથાલય નેટવર્ક્સના વિકાસને વૃદ્ધિમાં આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થાનો ફાળો.

12.1 પ્રસ્તાવના (INTRODUCTION)

ગ્રંથાલય અને માહિતી કેન્દ્ર શૈક્ષિક સંશોધન અને વહિવટી પ્રવૃત્તિઓ માટે મુખ્ય મથક જેવું કામ કરે છે. અને તે જ્ઞાનને સંગ્રહ કરવાનું, જ્ઞાનને સંગ્રહ કરી ક્રિયાન્વિત રાખવાનું કેન્દ્ર તરીકે કામ કરે છે. તેઓની મોટી ભૂમિકા એ છે કે પોતાના ઉપયોગકર્તાને પોતાના સ્ત્રોતોના સંગ્રહ દ્વારા અથવા બીજા ગ્રંથાલય દ્વારા જ્ઞાન પુરું પાડવું. ઘણા સમયથી પ્રકાશનોની સંખ્યામાં વધારો થવાથી તેની કિંમતમાં ઝડપી વધારો થવાથી અને ગ્રંથાલયની મૂડી ઘટવાથી, લાયબ્રેરીઓ તેના ઉપયોગકર્તાની માંગને પહોંચી વળવામાં સમસ્યા અનુભવે છે. જ્યારે ઉપયોગકર્તા તરફથી સ્ત્રોતો અને સેવાઓનો વધારો થાય તેવી માંગ છે. જેમ કે માનવીય સંસાધન, રાચરચીલું, આર્થિક સ્ત્રોતો વગેરે કે જે ગ્રંથાલયોને પ્રાપ્ય હોય છે. તેમાં ઘટાડો થવા માંડ્યો છે. આ પાસાંઓએ ગ્રંથાલય નેટવર્ક સ્થાપનાની જરૂરિયાતમાં ફાળો દર્શાવ્યો છે. જેનાથી ગ્રંથાલયો વચ્ચે સ્ત્રોતોની વહેંચણી થઈ શકે. પ્રદ્યોગિકીની ઉન્નતિ કે જે માહિતીની પ્રક્રિયામાં પુનઃપ્રાપ્તિમાં તેમજ ફેલાવવામાં એક નવી પદ્ધતિ આપે છે. તે વિજ્ઞાણ પર્યાવરણમાં શક્તિમાન પાસા તરીકે કામ કરે છે.

ગ્રંથાલય અને માહિતીના ક્ષેત્રમાં, માહિતી પ્રદ્યોગિકીના અમલીકરણે નાટ્યાત્મક પરિવર્તન લાવ્યું છે. પ્રદ્યોગિકીની ઉન્નતિ સાથે વિશ્વભરમાં આવેલા ગ્રંથાલયના દરરોજના કામકાજો કોમ્પ્યુટર વડે થવા માંડ્યા છે. અને તેઓએ માહિતી વિસ્તરણનો ઉપયોગ કમ્પ્યુટર નેટવર્ક્સથી કર્યો છે. તદ્દુપરાંત કાર્યદક્ષતામાં વધારો થયો છે. ગ્રંથાલયો પણ અસરકારક કમ્પ્યુટર નેટવર્ક્સનો સ્ત્રોતો માટે અને સુવિધા માટે ઉપયોગ કરતાં થયાં છે.

સુધારેલી કાર્યસિદ્ધી, વ્યવહારો અને સેવાઓને સુધારવા તદ્દુપરાંત ગ્રંથાલયો અસરકારક માહિતી નેટવર્ક પ્રદ્યોગિકી વડે ગ્રંથાલયના કાર્યો, સ્ત્રોતો સુવિધાઓની સુધારણા ઘણી રીતે સમર્થ બની છે. તે ઉત્પાદકની માહિતીમાં અને નેટવર્ક વિભાજીત એકમના ભાવમાં ઘટાડો કરી શકે છે. તે વપરાશકર્તાઓને તેમની જરૂરિયાતની સેવા પુરી પાડે, કદની મર્યાદા જોયા વગર તેમજ અંતર અને ભાષાના વિઘ્નોને છોડીને ગ્રંથાલય નેટવર્ક વિસ્તરણના અસ્તિત્વથી માનવીય સ્ત્રોતો કરતા આ સ્ત્રોતો પર ભાર વધ્યો છે. આ નેટવર્કો વિવિધ સ્ત્રોતોને ક્રિયાન્વિત કરે છે. જેવા કે ગ્રંથાલયની જાહેરાતો સામાયિકોના લેખો, આધુનિક લખાણ, છાપ, વિડીયો અને ઓડીયો ફાઈલ વૈજ્ઞાનિક અને યાંત્રિક માહિતીઓ વગેરે...

સંચારનો વિકાસ ત્યારે જ થાય જ્યારે ગ્રંથાલયોનું સંગઠન અને માહિતી કેન્દ્રો કોમ્પ્યુટરની મદદથી માહિતીની અદલાબદલી કરવાનું વિચારે. જે લાયબ્રેરી પોતાના વપરાશકર્તાને સારી સુવિધા પુરી પાડવાનો આશય રાખતી હોય તે થોડીક સંમતિઓ અને સ્ત્રોતોથી સંચાર માધ્યમમાં જોડાય છે. અને તેના સ્ત્રોતોને તેઓ ક્રિયાન્વિત કરી સંગ્રહ કરે છે. ગ્રંથાલય નેટવર્કના આ સંગઠનમાં પ્રવર્તમાન સંચાર સુવિધાઓનો નેટવર્ક સ્થાપન માટે ઉપયોગ થાય છે. જોડાયેલા ગ્રંથાલયો તે સંગઠનની યોગ્ય અને લાયક શરતોનું પાલન કરે છે.

“નેટવર્ક શબ્દનો ઉપયોગ” સ્ત્રોતોની વહેંચણી અથવા “સંગઠિત સહકારી સમુદાય”ની જગ્યાએ વધારે થાય છે. બીજા ઘણા ગ્રંથાલયો વધારો પ્રાપ્ત કરવા પોતાની ઉપયોગકર્તાની જરૂરિયાતોને પહોંચી વળવા નેટવર્ક અને આધુનિકીકરણ આજે દરેક ગ્રંથાલયમાં જરૂરી બન્યું છે. “ગ્રંથાલય સંગઠન પણ ગ્રંથાલય નેટવર્કની જગ્યાએ વપરાતો શબ્દ છે. આવા કેટલાક સંગઠિત ગ્રંથાલયોનું સ્થાપન માત્ર સ્ત્રોતોની વહેંચણી માટે નહિ પરંતુ સંગઠન સંસ્થાઓના સમુહ વતી વિજ્ઞાણ સ્ત્રોતોની વહેંચણી કરવા

12.2 ગ્રંથાલય અને માહિતી નેટવર્ક્સના હેતુઓ (OBJECTIVES OF LIBRARY AND INFORMATION NETWORKS)

ગ્રંથાલય અને માહિતી નેટવર્ક્સના હેતુઓ નીચે મુજબ છે.

- ◆ આંતર ગ્રંથાલયોને સહકાર/ સંગઠન માટે પ્રોત્સાહન કરવા અને નેટવર્ક્સના સભ્યો વચ્ચે દરેક સ્તરે જ્ઞોતોની વહેંચણી કરવી.
- ◆ સભ્ય ગ્રંથાલયોમાં કમ્પ્યુટરનો ઉપયોગ (Computerization) કરી શકે તે માટેની મદદ કરવી. ગ્રંથસૂચી સાહિત્યની આપ-લે કરવી અને ઉત્તમ માહિતીનો સામૂહિક ઉપયોગ થઈ શકે તે રીતે વિકાસ કરવો.
- ◆ વિવિધ જ્ઞોતોના સંયુક્ત સૂચિપત્રને એવી રીતે વિકસીત કરતા રહેવું કે જેથી સભ્યગ્રંથાલયોને દસ્તાવેજ સંયુક્ત સંગ્રહનો વિશ્વસનીય પ્રવેશ માર્ગ (Access) મળતો રહે.
- ◆ સભ્ય સંસ્થાઓની કમ્પ્યુટર કૃત સંયુક્ત માહિતી સામગ્રી દ્વારા ગ્રંથાલય જ્ઞોતોને અસરકારક રીતે અનુકૂળતાથી પૂરા પાડવા.
- ◆ સભ્ય ગ્રંથાલયોને દસ્તાવેજો (Documents) પહોંચાડવાનું કાર્ય કરવું/ સેવા પુરી પાડવી.
- ◆ સભ્ય ગ્રંથાલયોને જ્ઞોતોની વહેંચણી દ્વારા માહિતી જ્ઞોતોના સંપાદન વિશે સમજાવવું.
- ◆ રૂપરેખા અને ધોરણો, માર્ગદર્શિકા, પદ્ધતિ અને ક્રિયાઓ ગ્રંથસૂચિ તેનો સંગ્રહ, આંતર ગ્રંથાલય ધિરાણ, હાર્ડવેર સોફ્ટવેર સમજ આપવી/ અપનાવવી.
- ◆ નેટવર્ક અસરકારક ઉપયોગ કરતી ગ્રંથાલયોમાં બીજા ગ્રંથાલયના કર્મચારીઓને તાલીમ આપવી.
- ◆ સભ્ય સંસ્થા તેમજ ઉપયોગકર્તા વચ્ચે અસરકારક સુવિધાયુક્ત પ્રત્યાયન
- ◆ સભ્ય ગ્રંથાલયોને આધુનિક પ્રદ્યોગિકીના અનુકરણ અને અમલીકરણ વિશે માર્ગદર્શન.
- ◆ યોગ્ય આયોજન વડે માહિતીના જ્ઞોતો ઘટાડેલા છે. સાનુકૂળતાથી પૂરા પાડવા.
- ◆ સંગઠિત થઈને આધુનિક યોજનાઓનો વિકાસ અને સ્થાપન.

12.3 માહિતી અને ગ્રંથાલય નેટવર્ક્સના લક્ષણો (CHARACTERISTICS OF LIBRARY AND INFORMATION NETWORK)

નીચેના મુદ્દાઓને આધારે ગ્રંથાલય અને માહિતી નેટવર્ક્સના લક્ષણો આ મુજબ છે.

12.3.1 બધા સભ્યોને સરળતાથી પ્રવેશ માર્ગની સમાન તક (Equal Opportunity of Access to All Member)

ગ્રંથાલય નેટવર્ક તેના બધા સભ્ય ગ્રંથાલયોને વાજબી સરળતાથી મુખ્ય માહિતી પૂરી પાડે તદ્દ ઉપરાંત જે ત્રીજી વ્યક્તિ પાસેથી પરવાનગી લીધેલી માહિતીને સંમતિ સાથે લવાજમ લઈ પૂરી પાડવી.

12.3.2 પરસ્પર આધિનતા (Interdependence)

ગ્રંથાલય નેટવર્કના સભ્યો પોતાના જ્ઞોતોની વહેંચણી માટે એકબીજા પર આધિન/પરાશ્રિત હોય છે. આવી. આંતરિક આધિનતામાં દસ્તાવેજ જ્ઞોતોની વહેંચણી તદ્દ ઉપરાંત કૌશલ્ય/ વિશેષ અનુભવ માનવીય સંપત્તિ (Manpower) તેમજ સાધનસામગ્રી વગેરેની વહેંચણી પણ થાય છે.

12.3.3 ધોરણો અને શિષ્ટાચાર / રૂપરેખાઓનો ઉપયોગ (Use of Standards and Protocols)

ગ્રંથાલય (લાઈબ્રેરી) અને માહિતી નેટવર્કના સફળતાપૂર્વકના અમલીકરણ માટે સામાન્ય નક્કી કરેલ ધોરણો (Standards) અને શિષ્ટાચાર / રૂપરેખાઓ (Protocols) એ આગવી રીતે અત્યંત આવશ્યક છે. આવા ધોરણો અને શિષ્ટાચાર/

રૂપરેખાઓ નેટવર્ક પ્રદ્યોગિકી, માહિતી બંધારણ, માહિતી પ્રસ્તુતીકરણ અને ગ્રંથસૂચિ દસ્તાવેજ / રેકોર્ડ માટે અસ્તિત્વ ધરાવે છે. સારી રીતે વિકસાવેલા, બહોળા સ્તરે ઉપયોગમાં લેવામાં આવતા ધોરણો અને તેમના એકસરખા અમલીકરણ એ સેવાની ગુણવત્તામાં વધારો કરવામાં, પરસ્પર માહિતી સમૂહ અને ડીઝીટલ સંગ્રહ સ્થાન / ભંડારના પરસ્પર ઉપયોગમાં વધારો કરે છે.

12.3.4 હિસ્સેદારી વાળો નિર્ણય (Shared Decision)

- સામૂહિક નિર્ણય

ગ્રંથાલય અને માહિતી નેટવર્કના સભ્યોની કારોબારી સમિતીના નિર્ણયો તેમના દરેક સભ્યસંસ્થાઓને ન્યાય યુક્ત સમાન રીતે લાગુ પડે છે. ગ્રંથાલય નેટવર્કના દરેક સભ્યોને આવી સામૂહિક રીતે લેવાયેલ નિર્ણયને માનવાની ફરજ પડે છે.

12.3.5 વિસ્તૃત સ્વરૂપે ગ્રંથાલયની સેવાઓ/ કામગીરી (Broad - Based Library Services)

ગ્રંથાલય અને માહિતી - નેટવર્ક સામાન્ય રીતે ગ્રંથાલય સેવાઓની એક વિશાળ હાર/ શ્રેણી (Range)ની દરખાસ્ત/ રજૂ કરે છે. જેમાં પુસ્તકો અને સામયિકોનું સામૂહિક / સંગઠિત / સંવાદિત સૂચિપત્ર (Union catalogue) આવા યુનિયન કેટલોગ અને પરવાના વાળા માહિતી સંગ્રહોની પ્રાપ્તિનો માર્ગ, (Access) પ્રકાશકો પાસેથી ઈ-સ્રોતોના પરવાના મેળવવા, અનુક્રમણિકાની સેવાઓ, વિવિધ વિદ્યાશાખાઓના વિશિષ્ટ તજજ્ઞોનો માહિતી સંગ્રહ, વિગેરેનો સમાવેશ થાય છે.

12.3.6 સંકલન અને એકસૂત્રતા (Intergreuction and Cordination)

ગ્રંથાલય અને માહિતી નેટવર્ક એ સ્રોતોના સંકલન અને એકસૂત્રતા માટેની તક પૂરી પાડે છે. જે સંગ્રહ (Collection), માનવીય સંપત્તિ / માનવશક્તિ (Man power) અને વિશિષ્ટ તજજ્ઞતા જેવા સ્તરે હોય છે.

12.3.7 કેન્દ્રીયકરણ (Centralisation)

નેટવર્ક પ્રવૃત્તિઓ સામાન્ય રીતે કેન્દ્રીય કૃત હોય છે. વિશાળ ગ્રંથસૂચિ માહિતી સંગ્રહો (Bibliographic Databases) ને કેન્દ્રીયકૃત રીતે સંગ્રહવામાં અને તેનો નિભાવ કરવામાં આવતો હોય છે. જો કે તેમાં ઓનલાઈન માહિતી દાખલ કરવી કે સુધારાવધારા કરવા ને માટે માળખું-સુવિધા પુરી પાડે છે.

જો કે, વહેંચાયેલા-વિભાજિત માહિતી સંગ્રહોને ધોરણસર ચોક્કસ નક્કી કરાયેલા શિષ્ટાચાર / રૂપરેખાઓ (Protocols). નો ઉપયોગ કરીને એકમાત્ર શોધ કરવા માટેના માળખા (Single search Interface) દ્વારા નિભાવ કરવો શક્ય છે.

12.3.8 આર્થિક (Economics)

ગ્રંથાલય અને માહિતી સંચારને મળવાનો અને કાર્યાન્વિત રાખવાનો ત્રીજી વ્યક્તિની સંમતિ અને મુખ્ય માહિતીનો ખર્ચ ગ્રાહક અને સંચાર વચ્ચે વહેંચવાનો હોય છે. ગ્રંથાલયના વ્યક્તિગત સીધા જોડાણ કરતાં, સંચાર આધારિત ઉત્પાદન અને સેવામાં ખર્ચ વધે છે.

12.3.9 આંતરરાષ્ટ્રીય ફેલાવો અને આગળ જોડાણ માટેની તક (International Reach and Opportunity for Further Collaboration)

આ સંસાર આવા ચાલતા બીજા સંચાર સાથે જોડાઈ શકે કે જેથી તેનાથી કાંઈક શીખવાની તક મળે.

12.3.10 સંશોધન અને વિકાસ (Research and Development)

ગ્રંથાલય અને માહિતી સંચાર, તેમાં વિપુલ રાચરચીલા અને ઉત્તમ માહિતીઓ દ્વારા સંશોધન અને વિકાસ કામ માટે ઉત્તમ તક પુરી પાડી શકે. આંકડાકીય માહિતીનો ઉપયોગ, યાંત્રિક સ્રોતો, સાર્થક ગ્રંથાલયનાં સૂચિ ભાવ પત્રક વગેરે આગળનાં સંશોધન અને પ્રકરણ માટે ઉપયોગી પુરવાર થાય છે.

12.4 જરૂરિયાત (NEED)

ગ્રંથાલય સંચાર દ્વારા ગ્રામ્ય, રાજ્ય, રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે આવેલા ગ્રંથાલયો અને માહિતી કેન્દ્રો પર માહિતી પર આપ-લે કરવાનું સરળ બન્યું છે. ગ્રંથાલય સંચાર ઉપયોગકર્તા દ્વારા કરવામાં આવતી સ્ત્રોત વહેંચણીની કદ, અંતર અને ભાષાનાં અંતરાયો કાઢી નાંખે છે. ગ્રંથાલય નેટવર્કની મૂળભૂત જરૂરિયાત આ છે.

12.4.1 શારીરિક મર્યાદા (Physical Limitation)

આઈસલેન્ડમાં ગ્રંથાલય નથી. માત્ર એક જ પ્રકાશક બધા પ્રકાશનોને ખરીદી, તેના સંગ્રહ અને અસરકારક ઉપયોગ ન કરી શકે. અરે કોંગ્રેસ ગ્રંથાલય અને બ્રિટીશ ગ્રંથાલય તેની સંપાદન પ્રવૃત્તિઓની આખા વિશ્વમાં પ્રકાશિત બન્યા તેમ છતાં તેઓ દાવો ન કરી શકે. તેઓની પાસે બધા જ ઉત્તમ પ્રકાશનો હતા.

12.4.2 આર્થિક મર્યાદા (Economic Limitation)

માત્ર એક ગ્રંથાલય દ્વારા બધા દસ્તાવેજો (ડોક્યુમેન્ટ) કે એક વિષય પરનાં પ્રકાશનો ખરીદી લેવા એ શક્ય હોતું નથી. જ્યારે બધું ખરીદીલો ત્યારે ગ્રંથાલયના બજેટમાં ઘટાડો આવે છે. આ ઉપરાંત છેલ્લા કેટલાંક દાયકામાં પ્રકાશનોના ભાવ પણ વધ્યાં છે. સ્થાનિક ચલણ (રૂપિયો)ની કિંમત ડોલર અથવા બીજા ચલણ જેવા કે યુરો અને બ્રિટીશ પાઉન્ડ ચોક્કસ રીતે દેશને અમુક ચોક્કસ પરિસ્થિતિમાં બાંધી દે છે, જ્યારે ઉત્તમ સાહિત્યમાં દર વર્ષ વધારો થતો જાય છે, અંદાજીત રીતે તે 7 ટકાથી 10 ટકાથી વધે છે.

12.4.3 સાહિત્ય સંશોધન (Literature Exploitation)

બીજા વિશ્વયુદ્ધ પછી ઉત્તમ સાહિત્યનો વિકાસ થયો કે જેણે વિવેચકોનું પ્રમાણ વધાર્યું અને વિજ્ઞાન, ટેકનોલોજીના સંશોધનકાર્યને પ્રેરણા પુરી પાડી. એવું કહેવાય છે કે અડધા વૈજ્ઞાનિકો આ દાયકામાં થઈ ગયા અને તેઓએ જીવનભર કાર્ય જ કર્યું. 1800થી 1850 તેમજ 1900 દરમિયાન કાર્ય ઉત્તમ લેખકોનો પણ ઉદ્ભવ થયો. આવશ્યક પ્રકાશનનાં શબ્દકોષમાં 2,40,000 પ્રકારનો છે. એવું નોંધાય કે વૈજ્ઞાનિક તેમજ સાહિત્યનાં ગ્રંથો દરેક દાયકામાં બેવડાયા છે.

12.4.4 જાગૃતતામાં વધારો અને વપરાશકર્તા પાસેથી માંગણી (Increased Awareness and Demand from Users)

ઈન્ટરનેટ અને વેબનો ઝડપી વધારો થયો છે તેમજ તેનાં ઉપયોગનાં વધારાને લીધે માહિતીના સ્ત્રોતોમાં વધારો થયો છે. આ ટેકનોલોજી એ સતત પરિવર્તન કર્યો છે. અને આખું વિજ્ઞાન બદલી નાખ્યું છે. જ્યારે વપરાશકર્તા સરળતાથી પોતાની માહિતી, માહિતી સ્ત્રોતો જેવા કે વ્યાવસાયિક પ્રકાશનો, વ્યવસાયિક, સામયિકો, વ્યક્તિગત સંશોધકો પાસેથી મેળવે છે. આજે બધા લોકો બધી માહિતીના સ્ત્રોતોથી ખૂબ જ યોગ્ય રીતે જાગૃત બને છે. આજે પ્રોઘોગિકીનાં ફાયદા અને સસ્તી કિંમતે તેની પ્રાપ્યતા તેના લીધે ગ્રંથાલયના વપરાશકર્તા દ્વારા તેની માંગ ઉભી થવા પામી છે.

ગ્રંથાલય નેટવર્કનાં અસ્તિત્વ દ્વારા તેમજ વેબ દ્વારા સંગઠન પત્રકો, તેમજ સ્ત્રોતોની અન્ય ગ્રંથાલયમાં સુલભતા, આંતર ગ્રંથાલય ધિરાણ વિશે તેનાં ઉપયોગકર્તાને જાગૃત કરાય છે.

12.5 ગ્રંથાલય અને માહિતી સંચાર (LIBRARY AND INFORMATION NETWORKS)

12.5.1 પરિભાષા (Definition)

ગ્રંથાલય નેટવર્કનો મુખ્ય હેતુ, સભ્યો ગ્રંથાલયો વચ્ચે સ્ત્રોતો અને કાર્ય વહેંચણીનો છે. ગ્રંથાલય નેટવર્ક વિસ્તૃત સ્વરૂપે ગ્રંથાલય સંગઠન અથવા માહિતી કેન્દ્ર તરીકે ઓળખાય છે. કે જે એકબીજા સાથે સંકળાઈને એકબીજાને મદદ કરે છે અને ગ્રાહકોની અપેક્ષા પૂર્ણ કરે છે. યુનિસિસ્ટ - 2 મુખ્ય કાર્યરત દસ્તાવેજે માહિતી

નેટવર્કને આ રીતે પરિભાષિત કર્યો છે. સ્ત્રોતોનાં સંગ્રહ અને ગ્રાહકોને ઉત્તમ સેવા આપવા, સામાન્ય નિયમ અને પ્રક્રિયાથી જોડાઈને, આંતર સંકલન કરી એકબીજાને માહિતીનું આદાનપ્રદાન કરી કે જેમાં અરસપરસ પ્રત્યાયનની સુવિધા હોય તેવું માહિતી કેન્દ્ર ઉભું કરી એકબીજા કેન્દ્રોને મદદ કરવી.”

સુસાન માર્ટિન નેટવર્કને આ રીતે વર્ણવે છે.

નેટવર્ક એ વ્યક્તિગત અથવા સંસ્થાઓનું એવું સંગઠન છે કે જે ચોક્કસ ધ્યેયોને પૂર્ણ કરવા એકત્રિત થાય છે. આ બાબતની અંદર તેનાં સભ્યોને અસરકારક પ્રત્યાયન પુરું પાડવા યાંત્રિક પ્રત્યાયનો અને ઘણા અસ્તિત્વ ધરાવતા નેટવર્કનો ઉપયોગ થાય છે. રેનાર્ડ સી. સ્વાન્ડ ગ્રંથાલય નેટવર્કને આ રીતે પરિભાષિત કરે છે, એવા ખ્યાલનો વિકાસ કે જેમાં સંયોજિત યોજના, ભૌગોલિક વિષય અથવા બીજી લાઈનોનો વિકાસ થાય અને આના કારણે અન્ય કેટલાંક કેન્દ્રોની માત્ર આંતરિક યોજનાઓનું સુસંયોજન ન થતા તેની બાહ્ય પ્રવૃત્તિઓનું પણ સંયોજન થાય.”

12.5.2 ઇતિહાસ અને ઉત્ક્રાંતિ (History and Evolution)

સદીઓથી સ્ત્રોતોની વહેંચણી તેમજ ગ્રંથાલય સંગઠનમાં જ ગ્રંથાલય નેટવર્કનાં મૂળ પડેલાં હતા. નવી પેઢી માટે કોમ્પ્યુટરનો ઉપયોગ 1970 થી શરૂ થઈ ગયો હતો. અને આ દ્વારા માહિતીના વિપુલ જથ્થાની વહેંચણી થતી અને આ રીતે ઓન લાઈન માહિતી આદાનપ્રદાનનો ખ્યાલ વિકસ્યો. આ પરિબળોએ ડાયલોગ, બીઆરએસ અને ડિમડી જેવી ઓન લાઈન શોધ સેવા તેમજ કોમ્પ્યુટરી કૃત માહિતીનો વિકાસ કર્યો. 1970માં યુ.એસ.એ.નાં વેરિનટેન વર્જિનિયા ખાતે અમેરિકન ગ્રંથાલય સંગઠન અને યુ.એસ. શૈક્ષણિક કાર્યાલયનાં ઉપક્રમે આંતર લાયબ્રેરી પ્રત્યાયન અને માહિતી નેટવર્ક વિશે એક બેઠક યોજાઈ. આ બેઠકનો હેતુ એ હતો કે અસરકારક પ્રત્યાયન તેમજ માહિતી સ્ત્રોતોનાં સંગ્રહ માટે અમેરિકામાં રહેલ ગ્રંથાલયોનું યુ.એસ.એ. માં આવેલ ગ્રંથાલયો સાથે જોડાણ કરવું.

ગ્રંથાલય નેટવર્કમાં સતત રસ પડવાને કારણે કેન્દ્રિય સેવાની તક મળે છે. જે આર્થિક કરકસર વાળી છે. લાંબા સમયથી ચાલતી આવી સેવાના ઉદા.માં કોંગ્રેસ ગ્રંથાલય 1968નું ઉદા. લેવાય છે કે તેણે પોતાના પત્રકો છાપ્યાં હતા. દસ્તાવેજોનું યાંત્રિકીકરણ કોંગ્રેસ ગ્રંથાલય દ્વારા શરૂ થયું. અને પછી તે અન્ય રાજ્યોમાં, યુ.એસ.એ. અને યુરોપિયન દેશોમાં પ્રચલિત બન્યું. આ ઉપરાંત ગ્રંથાલય નેટવર્ક કેન્દ્રિય ક્રિયાના સ્ત્રોતની વહેંચણીની વિપુલ તક હતી. નક્લી સ્ત્રોતો દ્વારા સ્ત્રોત વહેંચણીની કિંમત થઈ. ત્યારબાદ આંતર ગ્રંથાલય ધિરાણનો વિકાસ થયો, સામૂહિક યોજના જેવી કે ફાર્મિગટન યોજના અને રાષ્ટ્રીય યુ.એસ.એ. સંગઠન પત્રકનો વિકાસ થયો. ગ્રંથાલય નેટવર્કનો વિકાસ અને સર્જન છેલ્લા બે દાયકામાં ખૂબ જ વધ્યું છે. આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે આવેલા કેટલાંક ગ્રંથાલય નેટવર્કો ઓસી.એલ.સી. RLG Curl, આર્બીન અને જાનેટનો સમાવેશ થાય છે.

ભારતમાં પ્રત્યાયનની સીધી સુવિધા હોવાને લીધે 1970ના અંત સુધીમાં ગ્રંથાલય નેટવર્ક અને ઓન લાઈન શોધ સુવિધાનો વિકાસ ન હતો. ભારતમાં ગ્રંથાલય નેટવર્કનો વિકાસ અને વધારો 1986ના નિશાન દ્વારા કરવામાં આવ્યો હતો. 1988માં Nissat સાથે ડેલનેટ જોડાઈ અને 1984માં કાબિનેટનું સ્થાપન થયું. ડેલનેટે પ્રથમ વખત સક્રિય નેટવર્કની શોધ કરી. અને અત્યારે રાષ્ટ્રીય માહિતી કેન્દ્ર દ્વારા તેને સહાય કરવામાં આવે છે. 1988માં મહાવિદ્યાલય મંજૂરી સંસ્થા દ્વારા ઈનફલીબનેટનું સ્થાપન થયું અને તે રાષ્ટ્રીય સ્તરે મહત્વની બાબત સાબિત થઈ. ઈનફલીબનેટ એક સંસ્થા તરીકે કામ કરે છે કે જે મહાવિદ્યાલયોનાં ગ્રંથાલયોને નેટવર્ક દ્વારા જોડે છે. યુજીસીનાં ઈન્સેનેટ કાર્યક્રમ અંતર્ગત ઈનફલીબનેટ ને હમણાં એક કામ સોંપવામાં આવ્યું. જેમાં મહાવિદ્યાલયો માટે તેણે યાંત્રિક સ્ત્રોતોનું સર્જન

કરવાનું છે. બીજા કેટલાંક ગ્રંથાલય નેટવર્ક ભારતમાં ચાલે છે, જેમાં ઈન્સડોકનાં સહકારથી (MALIB NET) ચેન્નાઈ 1993 અને (BALNET) બેંગ્લોર 1997નો સમાવેશ થાય છે.

◆ તમારી પ્રગતિ ચકાસો

1. ગ્રંથાલય અને માહિતી નેટવર્કને જુદા પાડો, ગ્રંથાલય અને માહિતી નેટવર્કનાં મુખ્ય હેતુઓની ચર્ચા કરો.

નોંધ : (1) આપેલ જગ્યામાં જ તમારો જવાબ લખો.

(2) આ એકમને અંતે આપેલ જવાબ સાથે તમારો જવાબ તપાસો.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

12.6 ગ્રંથાલય અને માહિતી નેટવર્કનાં ઘટકો (COMPONENTS OF LIBRARY AND INFORMATION NETWORKS)

ગ્રંથાલય અને માહિતી નેટવર્કમાં આનો મહત્વનો ફાળો નીચે મુજબ છે.

12.6.1 માનવીય નેટવર્ક્સ (Human Networks)

જ્યારે યાંત્રિક માહિતી, કોમ્પ્યુટર, યાંત્રિક પ્રત્યયન વગેરેની વાત કરતા હોઈએ ત્યારે ગ્રંથાલય અને માહિતી સંચારના અસરકારક અમલીકરણ માટે ખૂબ જ જરૂરી ઘટક છે. માનવીય શક્તિ અને માનવીની સ્ત્રોતોની વહેંચણી અન્ય ગ્રંથાલયમાં કરવાની ઈચ્છા. જ્યારે ગ્રંથાલય માહિતી નેટવર્ક માહિતીની આપ-લે માં તેમજ તેનાં પ્રાપ્યતા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરતી હોય ત્યારે તે માનવીય શક્તિ દ્વારા સરળ બને છે. અથવા શક્ય બને છે. ઈચ્છુક વ્યવસાયિક ગ્રંથપાલો અને સંગઠિત વ્યવસાયિક કર્મચારીઓ ગ્રંથાલય સેવાને સર્જનાત્મક અને ઝડપી બનાવવા સાથે કામ કરે છે. તે જરૂરી છે. ગ્રંથાલય નેટવર્ક તેમનાં માટે મુલાકાતો, તાલીમ કાર્યક્રમોનું આયોજન કરે કે જેનાંથી સભ્યો સુસંગઠિત થાય.

12.6.2 ઓનલાઈન માહિતી આપ-લે (Online Database)

ગ્રંથાલય નેટવર્કનો મુખ્ય આધાર ટેકનોલોજી નેટવર્કને બદલે, તેનાં જથ્થા અને તે જથ્થાનાં વપરાશકર્તા પર છે. ગ્રંથાલય નેટવર્ક પ્રત્યાયનના આદાન-પ્રદાન દ્વારા બીજા માહિતી નેટવર્ક દ્વારા, ઈન્ટરનેટ સેવા દ્વારા જથ્થાનાં વિકાસ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે અને તે જથ્થો સભ્યોને સરળતાથી પ્રાપ્ત થાય તેવાં પ્રયત્નો કરે છે. ઓન લાઈન આદાન-પ્રદાનનો ખ્યાલ માહિતીની વહેંચણીમાંથી ઉદ્ભવ્યો છે. માહિતી આધાર ઘણી રીતે ઉપયોગમાં આવતી, સ્વાતંત્ર્ય અને શારીરિક રીતે પ્રાપ્ય એવો સંપૂર્ણ અહેવાલ છે કે જે કોઈ ચોક્કસ વિષયમાં સંગ્રહાયેલો હોય છે. અને વપરાશકર્તા દ્વારા માહિતીની શોધ કરવાથી તે ક્રિયાન્વિત હાલતમાં મળે છે. ગ્રંથાલય સંચાર કેટલાંક અહેવાલોનો વિકાસ કરી શકે છે અને ઉત્પાદક કર્તા પાસેથી તેના અહેવાલો પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

ઐતિહાસિક દસ્તાવેજ માટેનો અહેવાલ ગ્રંથાલય નેટવર્ક દ્વારા એક લાઈનમાં વિકાસ થાય છે. ગ્રંથાલય નેટવર્ક બધેથી અથવા કોઈ એક સભ્ય સંસ્થા પાસેથી માહિતી મેળવી વિશાળ અહેવાલ તૈયાર કરે છે, વર્લ્ડ કેટ આવું જ એક વૈશ્વિક બુકોનું પત્રક તૈયાર કર્યું છે અને તેને 1,000 કરતાં વધુ સભ્ય સંસ્થાઓ તેની જાળવણી કરે છે. તેની પાસે OCLC ની 57 લાખ કરતાં વધારે ઐતિહાસિક દસ્તાવેજો છે. ડેલનેટ પુસ્તકોનું સામુહિક પત્રક ઉદા. ત. 30 લાખ કરતા વધારે, જે 844 સભ્ય સંસ્થા પાસેથી પ્રાપ્ત કરેલા છે તેની જાળવણી કરે છે.

આ ઉપરાંત ગ્રંથલાય સંચાર અહેવાલોનો વિકાસ અને જાળવણી પણ કરે છે. તે પ્રકાશક પાસેથી અહેવાલો ખરીદી પણ કરી શકે અને તેઓને સહેલાઈથી આમાં યજમાન બનાવે છે કે જેનાંથી તે સભ્યોને સહેલાઈથી પ્રાપ્ત થાય. OCLC ઉદા. તરીકે ત્રીજી વ્યક્તિઓને યજમાન બનાવ્યા છે કે જેથી તેની સભ્ય સંસ્થાઓને ઘણો લાભ થયો છે.

12.6.3 કોમ્પ્યુટર હાર્ડવેર અને સોફ્ટવેર માળખું (Computer Hardware and Software Infrastructure)

અહેવાલોનાં વિકાસ અને જાળવણી માટે ગ્રંથાલય અને માહિતી નેટવર્કને કોમ્પ્યુટર બંધારણ જરૂરી છે. સર્વર અહેવાલોને શોધવા, યાંત્રિક ઘટકોને શોધવા અને સભ્ય સંસ્થાઓ સરળતાથી પ્રક્રિયા કરી શકે તે માટે જરૂરી છે. ગ્રંથાલય નેટવર્કનું સર્વર શક્તિશાળી હોવું જોઈએ કે જે મુખ્ય મેમરીને નિયંત્રિત કરી અપેક્ષિત કામ કરે અને જે ઘણી સુરક્ષિત ડિસ્ક અહેવાલો અને યાંત્રિક ઘટકોનો સંગ્રહ કરી શકે. ગ્રંથાલય નેટવર્કને ઘણા વિશિષ્ટ સર્વરની જરૂર પડે કે જેનાંથી વર્કમાં બોજને જુદા જુદા સર્વરમાં વહેંચી શકાય. ત્યાં એક અથવા એક કરતાં વધારે સર્વરની જરૂર પડે. જેમાં અહેવાલો અને યાંત્રિક ઘટકો અને અન્ય આધુનિક ઘટકોનો સંગ્રહ કરી શકાય. આ ઉપરાંત નાના ગ્રંથાલય નેટવર્ક માટે એક જ સર્વર પર વિવિધ જુદી જુદી પ્રવૃત્તિઓ કરી શકાય, એ અગત્યનું છે કે સર્વર સારું હોવું જોઈએ જેમાં વધારાનો સંગ્રહ થઈ શકે, જેની ઊર્જાની ક્રિયા સરળ હોય અથવા સંચાર ક્ષમતામાં જરૂર પડ્યે વધારો કરી શકીએ.

ગ્રંથાલય નેટવર્કને પ્રત્યાયન ઘટકોની પણ જરૂરીયાત હોય જેવા કે પ્રત્યાયન સ્વિચ, રાઉટર્સ, કુલ રીપીટર્સ, મોડમ અને બીજા અન્ય સાધનો કે જેનાથી સ્થાનિક વિસ્તાર નેટવર્ક ગોઠવી શકાય. આ હાર્ડવેર અને સોફ્ટવેર સાધનો કોઈપણ નેટવર્કની ગોઠવણ માટે જરૂરી છે, અને ગ્રંથાલય નેટવર્ક માટે વિશિષ્ટ સાધનોની જરૂર નથી પડતી.

ગ્રંથાલય નેટવર્કને ઘણા બધા અન્ય સોફ્ટવેરની પણ જરૂર પડે છે કે જેનાંથી તેઓ વિશિષ્ટ રીતે સ્ત્રોતો, પ્રવૃત્તિઓ અને સેવાઓને નિયંત્રિત કરી શકે. ગ્રંથાલય નેટવર્કનાં જુદાં જુદાં સોફ્ટવેર જુદાં જુદાં ઘટકો અને પ્રવૃત્તિઓને નિયંત્રિત કરવા માટે જરૂરી છે ત્યાં અહેવાલ આયોજીત યોજનાની જરૂર પડે છે. કે જેનાંથી ઐતિહાસિક દસ્તાવેજોનો સંગ્રહ કરી શકીએ, સર્ચ એન્જીન દ્વારા ઐતિહાસિક દસ્તાવેજોના સામુહિક અહેવાલો ઝડપથી શોધવાની સુવિધા પ્રાપ્ત કરી શકીએ અથવા યાંત્રિક ઘટકો કે જેનાથી સભ્ય ગ્રંથાલયો દ્વારા મુકવામાં આવેલ નવી ચોપડીઓનાં દસ્તાવેજો સહેલાયથી પ્રાપ્ત કરી શકીએ. ગ્રંથાલય નેટવર્કને દસ્તાવેજ છાપનો સોફ્ટવેરની પણ જરૂર પડે કે જેનાંથી દસ્તાવેજની છાપ પાડી શકીએ. RDBMS નો સંગ્રહ અને તેને યાંત્રિક ઘટકો માટે કાર્યરત કરી શકાય છે જે સરળતાથી યાંત્રિક ઘટકો સાથે સંયોજન સાધી લે છે. માત્ર એક જ સોફ્ટવેર એક જ કામ માટે પ્રાપ્ય નથી, ગ્રંથાલય નેટવર્ક માટે આ આખી એક રચના તેનાં ઘટકો સાથે છબીકામ તરીકે આવે છે.

આ ઉપરાંત કોમ્પ્યુટર સોફ્ટવેર અને હાર્ડવેરનું બંધારણ નેટવર્ક સાથે હોવું જોઈએ. સભ્ય ગ્રંથાલયો જરૂરી હાર્ડવેર અને સોફ્ટવેર સાથેનાં કોમ્પ્યુટર જરૂરી છે. કે જેનાંથી તેઓ ઈન્ટરનેટ પર કામ કરી શકે અને નેટવર્ક સાથે જોડાઈ શકે. વપરાશકર્તા સભ્ય સંસ્થાઓ પાસે આધુનિક કોમ્પ્યુટર્સ હોવા જોઈએ કે જેનાંથી તેઓ ઈન્ટરનેટ નેટસ્કેપ જેવી સુવિધા અને નેટવર્ક દ્વારા પ્રાપ્ય સુવિધાનો ઉપયોગ કરી શકે.

12.6.4 ડેટા નેટવર્કસ (Data Networks)

ગ્રંથાલય નેટવર્કનું સર્વર આધુનિક હોવું જોઈએ કે જે તેના સભ્યોને સહેલાઈથી ઈન્ટરનેટ સાથે જોડાણ કરી આપે. ઘણાં ગ્રંથાલય નેટવર્કો બીજા ડેટા નેટવર્ક અને

12.6.5 સભ્યો (Members)

ગ્રંથાલય નેટવર્કમાં સફળતમ રીતે ઘણાં બધા સભ્યો સમાવી શકાય છે. જો સભ્ય સંખ્યા વધારે હોય તો ગ્રંથાલય નેટવર્ક વધારે અર્થપૂર્ણ અને અસરકારક બને છે. ગ્રંથાલય નેટવર્કમાં પ્રવૃત્તિ સાચવવાનો, તેને કાર્યરત રાખવાનો, ત્રીજી વ્યક્તિના યજમાન અહેવાલ રાખવાનો, જે ખર્ચ આવે તે ગ્રાહકો અને સભ્યો વચ્ચે વહેંચી લેવાનો હોય છે. ગ્રંથાલય સંચારમાં ઘણી બધી સભ્ય સંખ્યાનો લાભ તેમજ બીજા લાભ તેનાં સભ્યોને મળે છે. ગ્રંથાલય નેટવર્કમાં સભ્યોની સામુહિક શક્તિથી ગ્રાહકોને ઉત્તમ પ્રકારનો સારા ભાવે મળી રહે અને પરવાનાની શરતોમાં પણ સુધારા લાવે છે.

12.7 ગ્રંથાલય અને ડેટા નેટવર્કર્સનાં પ્રકારો (TYPES OF LIBRARY AND INFORMATION NETWORKS)

ગ્રંથાલય અને ડેટા નેટવર્કર્સ સભ્ય ગ્રંથાલયો માટે ઘણી બધી પ્રવૃત્તિઓ કરે છે. જેમ કે પૂર્ણ અક્ષરનો સંદેશો આપો, ઐતિહાસિક અહેવાલો, સર્જન જાળવણી, સભ્ય ગ્રંથાલયનાં પત્રકોની ચકાસણી, દસ્તાવેજ પહોંચાડવાની સેવા, સ્ત્રોત વહેંચણી વગેરે, ગ્રંથાલય અને ડેટા નેટવર્કર્સ તેના કદ, વિષય, યોગ્યતા અને પ્રવૃત્તિઓનાં આધારે નીચે મુજબનાં ત્રણ તબક્કામાં વિભાજિત થાય છે.

- વિશાળ નેટવર્ક જે પ્રાથમિક રીતે વિશાળ કોમ્પ્યુટર ટેકનોલોજી સાથે જોડાયેલું હોય છે. ઉદા.ત. OCLC, RLIN, Etc./
- નાના નેટવર્ક અથવા સંયોજન કે જે સભ્ય ગ્રંથાલયો માટે યાંત્રિક સ્ત્રોત પહોંચાડે અને કર્મચારીઓને તાલીમ આપે.
- મર્યાદિત હેતુ સંચાર કે જે મર્યાદિત ખાસ વિષયનાં ક્ષેત્રમાં કામ કરતું હોય દા.ત. FORSA
- મર્યાદિત હેતુ નેટવર્ક કે જે પ્રાથમિક રીતે આર્ત ગ્રંથાલય ધિરાણ અને સામુહિક પ્રવૃત્તિ પત્રક સાથે સંગઠિત હોય.

12.7.1 ભૌગોલિક ક્ષેત્રનાં આધારે ગ્રંથાલય નેટવર્કનાં પ્રકારો (Types of Library Networks Based on Geographical Region)

ભૌગોલિક ક્ષેત્રની કામગીરીને આધારે ગ્રંથાલય અને માહિતી નેટવર્કને નીચે મુજબના તબક્કામાં વિભાજિત કરી શકાય.

સીટી અથવા મેટ્રો ગ્રંથાલય નેટવર્ક : ગ્રંથાલય નેટવર્ક તેની પ્રવૃત્તિઓ અને સભ્યો કે જેઓ શહેરી વિસ્તારમાં હોય તો તેઓને શહેરી ગ્રંથાલય નેટવર્કમાં વિભાજિત કરે છે જેમ કે ભારતમાં એડીનેટ, પૂનેનેટ, બોનેટ વગેરે.

ગ્રામ્ય ગ્રંથાલય નેટવર્ક : આમાં ગ્રામ્ય શૈક્ષણિક ગ્રુપ કોઈ વિશિષ્ટ હેતુસર સભ્ય બન્યું હોય છે. ઉદા.ત. આપ્સોનેટ - આંધ્રપ્રદેશ

રાષ્ટ્રીય ગ્રંથાલય નેટવર્ક : ગ્રંથાલય નેટવર્ક કે જેની પ્રવૃત્તિઓ, આખા દેશમાં ફેલાયેલી હોય તેને રાષ્ટ્રીય ગ્રંથાલય નેટવર્કમાં વિભાજિત કરાય છે. ભારતમાં ઈનફલીબનેટ તેની સભ્ય સંખ્યા તેમજ પ્રવૃત્તિઓના ફેલાવાને લીધે રાષ્ટ્રીય નેટવર્ક છે.

આંતરરાષ્ટ્રીય ગ્રંથાલય નેટવર્ક : OCLC ગ્રંથાલય નેટવર્કને આંતરરાષ્ટ્રીય નેટવર્ક માની શકાય કે જેમાં 50,540 ગ્રંથાલયો કે જે 84 દેશોમાં છે તેનો સમાવેશ થાય છે.

12.7.2 ગ્રંથાલય નેટવર્કનાં તેની પ્રવૃત્તિઓનાં આધારે પ્રકાર (Types of Library Networks Based on Their Activities)

ગ્રંથાલય નેટવર્કનાં તેની પ્રવૃત્તિઓનાં આધારે પણ પ્રકાર પડે છે, જે નીચે મુજબ છે.

છત્રી અથવા મોટી બજાર : કેટલાંક નેટવર્કો OCLC જેવા હોય છે કે જે છત્રી

અથવા મોટી બજારની જેમ બધા ક્ષેત્રોને આવરી લે છે અને વિવિધ સેવાઓ પુરી પાડે છે. ગ્રંથાલયો આવા નેટવર્કનું સભ્યપદ લઈ શકે છે, તેમાં તેનો સામુહિક પત્રક વાપરવાની તક મળે છે.

ઐતિહાસિક નેટવર્ક : ગ્રંથાલય નેટવર્કનો મુખ્ય હેતુ ગ્રંથાલયનું કામ આપોઆપ તેમજ સ્ત્રોતની વહેંચણીનું છે. બીજી, બધી પ્રવૃત્તિઓ જેવી કે સામુહિક પત્રકનું સર્જન, દસ્તાવેજ પહોંચાડવાની સેવા અને પત્રકની છાપણી તે ઉત્પાદન આધારિત છે. તેઓ વિશાળ પ્રમાણમાં ઐતિહાસિક ડેટા સભ્ય ગ્રંથાલય માટે રાખે છે. અને તેનાં દ્વારા નવા પુસ્તકમાં ઐતિહાસિક ડેટાનું સર્જન કરે છે. આવા નેટવર્કો આપણને પત્રકને લગતી માહિતી પણ પુરી પાડે છે. વિશાળ ઐતિહાસિક નેટવર્ક જેવા કે OCLC આપણને પત્રકની માહિતી પૂરી પાડે છે. જે સભ્ય ગ્રંથાલયો દ્વારા સર્જન પામ્યા હોય છે.

ઓન-લાઈન સેવા નેટવર્કની શોધ : ઓન-લાઈન નેટવર્કની શોધ દરમ્યાન અસંખ્ય માહિતીઓ ઉપલબ્ધ થાય છે, જે પ્રત્યાયન વ્યવહારને જોડે છે. વપરાશકર્તા સીધી જ રીતે માહિતીઓને યજમાન કોમ્પ્યુટરથી પ્રત્યાયન જોડાણનો ઉપયોગ કરીને બે - રસ્તે ક્રિયા કરીને પોતાનાં કોમ્પ્યુટરમાં સમાવેશ કરાવે છે. આ માહિતીઓ તેનાં માલિકો દ્વારા ઓનલાઈન મુકવામાં આવે છે. કેટલાંક મહત્વનાં ઓનલાઈન ઐતિહાસિક સંશોધન સેવાનાં નેટવર્કોમાં સમાવેશ થાય છે. ડાયલોગ, ઓરબીટ, એસટીએન, BRS, અને ડેટાસ્ટાર યુ.એસ.એ. બ્લેઈસ અને પ્રેગામોન ઈન્ફોલાઈન, યુ.કે.માં, ડીપ્ડી જર્મનીમાં, યુરોપમાં યુરોનેટ અને ડાઈન, ઈપ્લીમાં ઈસા-ઈસ્સા, કેનાડામાં QLE , ઘણાં ઓનલાઈન સંશોધન સેવા નેટવર્ક સહેલાઈથી ઈન્ટરનેટ પર વેબથી મેળવી શકાય છે

સેવા-નેટવર્ક કેન્દ્ર સેવા નેટવર્ક કેન્દ્ર સંચારીત વાતાવરણમાં રહેલા સભ્ય ગ્રંથાલયોને સેવા પુરી પાડવા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે. આવી સેવાઓમાં પત્રિકાઓ, સાહિત્ય, શોધ, સહેલી માહિતી, સમાચાર સેવાનો સમાવેશ થાય છે. આ નેટવર્કો ઓનલાઈન માહિતીઓને વહેંચવાનું કાર્ય કરે છે. પેનશ્લાવેનિયા ગ્રંથાલય નેટવર્ક (PENLIN) અને ઈલીનોઈસ ગ્રંથાલય અને માહિતી નેટવર્ક (ILLINGT), સેવા નેટવર્ક કેન્દ્રનાં ઉદાહરણો છે.

ગ્રાહકોનાં યાંત્રિક સ્ત્રોતો માટે નેટવર્ક : ઘણા ગ્રંથાલય નેટવર્ક ઘણી બધી પ્રવૃત્તિઓ કરતા હોવા છતાં, આધુનિક ગ્રંથાલયો માટે યાંત્રિક સ્ત્રોતો એ મુખ્ય બાબત બની ગઈ, તેને સંયોજન કહેવાય છે. ઓહિયોલિન્ક રાજ્ય વ્યાપી નેટવર્કનું શ્રેષ્ઠ ઉદાહરણ છે. કે જેણે પ્રથમ વખત પોતાની મેળે ચાલતી શૈક્ષણિક ગ્રંથાલયની યુ.એસ.એ.ના ઓહિયો રાજ્યમાં સ્થાપના કરી અને ત્યારબાદ માહિતીનો ઉમેરો ચાવીરૂપ બાબત બની ગઈ છે. હવે ઓહિયોલિન્ક બીજા ગ્રંથાલયોનો પણ તેમાં ઉમેરો કરે છે અને સંગઠિત ખરીદી કરી, યાંત્રિક માહિતીઓ પુરી પાડે છે. યાંત્રિક સ્ત્રોતો માટેની જૂથ અનુમતિ એ ભારતના ઈન્ડેસ્ટ (INDEST) માટે ચાવીરૂપ બાબત છે.

શોધખોળ સ્ત્રોતને આધારે સભ્ય ગ્રંથાલયોને નિશ્ચિત તબક્કામાં મુકવામાં આવે છે. કારણ કે તે સહકારથી જોડાયેલું હોય છે. ઉદા.ત. CSIR લેબોરેટરી, તે CSIR યોજનનું સભ્ય છે. કારણ કે વૈજ્ઞાનિક અને ઔદ્યોગિક સંશોધન વિભાગની ભારત સરકારે તેની શોધ કરી છે. બીજી રીતે ફોરસા મંડળ ભારતનું એક સ્વૈચ્છિક સંસ્થા છે. અને તેનું સભ્યપદ પુરાતન ક્ષેત્રો ધરાવતા હોય તેના માટે ખુલ્લું છે. ઈન્ડેસ્ટ સંયોજન સરકારી સાહસ છે અને તેથી તેનું સભ્યપદ, ITI, NIT અને III માટે મર્યાદિત છે.

12.8 ગ્રંથાલય નેટવર્કની પ્રવૃત્તિઓ અને સેવાઓ (ACTIVITIES AND SERVICES OF LIBRARY NETWORKS)

ગ્રંથાલય નેટવર્ક તેના હેતુઓને આધારિત ઘણી સેવાઓ પુરી પાડે છે. તેમાં એક ફાયદો નેટવર્ક માટે એ છે કે જે વધારે પ્રમાણમાં સેવાઓ અને પ્રવૃત્તિઓ પુરી પાડી શકે. આ ઉપરાંત ગ્રંથાલય નેટવર્ક

12.8.1 પત્રકોને સક્રિય કરવા (Co-Operative Cataloguing)

ગ્રંથાલયનું પત્રક તેનાં સંગ્રહની સૂચિ છે. આવી રીતે સામુહિક પત્રક એ ગ્રંથાલય નેટવર્કની સૂચિ છે. આ માટે સામુહિક પત્રક પ્રવૃત્તિ, સ્ત્રોત વહેંચણી પ્રવૃત્તિ કરતા પણ પ્રથમ કરવામાં આવે છે. પત્રક વહેંચણી સેવાની શરૂઆત કોંગ્રેસ ગ્રંથાલય 1901 દ્વારા છાપેલા કાર્ડ પત્રકની વહેંચણીથી થઈ. તેમ છતાં કોંગ્રેસ ગ્રંથાલય કરતાં તેનું કાર્ય મર્યાદિત હતું. સંપૂર્ણ સ્વયંસંચાલિત ગ્રંથાલય નેટવર્ક તેના સભ્યોને ઓનલાઈન પત્રક બનાવવાની તક આપે છે. જેનાંથી ગ્રંથાલય માત્ર માહિતી સંગ્રહ નથી કરતી પરંતુ ઐતિહાસિક દસ્તાવેજની રચના પણ કરે છે, તેમજ નવી બુક અથવા સંગ્રહાયેલા બુકનાં દસ્તાવેજને સંગ્રહ કરે છે. કેન્દ્રિય પત્રક સમય બચાવે છે. નકલ અટકાવે છે, આંતર ગ્રંથાલય ધિરાણને પ્રેરણા પુરી પાડે છે અને સ્થાનિક ગ્રંથાલય પત્રકની માહિતી સીધી જ રીતે મેળવી લેવાની સુવિધા કરી આપે છે. આવા સમયે સાર્થક ગ્રંથાલયોએ નક્કી થયેલાં કેટલાંક નિયમો અને ધોરણોને અનુસરવું પડે છે. કેટલીક વખત એકલા ગ્રંથાલયને બધી વિગતની જરૂર ન હોય કેટલીક મહત્વની પત્રક આધારિત સેવાઓ કે જે ગ્રંથાલય નેટવર્કમાં સમાવેશ છે તે

- નિબંધ, શ્રેણી અને પુસ્તક વિનાનું સાહિત્ય પત્રકમાં વહેંચવું.
- પુસ્તક શ્રેણી, સંશોધન, પુસ્તક વિનાના સાહિત્યનાં સામુહિક પત્રકો
- ઓન લાઈન પત્રકની વહેંચણી અને સ્થળની ઓળખ
- પત્રક ઉત્પાદન કાર્ડમાં, પુસ્તકમાં, કેસેટમાં, ફ્લોપીમાં, સીડીમાં.
- ભૂતકાળનું પ્રત્યાયન
- મુશ્કેલ ફાઈલ માટેની તૈયારી

12.8.2 ઈન્ટરનેટ સ્ત્રોતો માટે પત્રકો સક્રિય કરવા : વિષય પ્રવેશદ્વાર (Co-Operative Cataloguing of Internet Resources : Subject Gateways)

પ્રવેશદ્વાર વપરાશકર્તાને ધારક પાસેથી સીધી રીતે આધુનિક સાહિત્ય લાવી આપે છે. વિષય પ્રવેશદ્વાર એક એવી સુવિધા છે કે જેના વડે સહેલાઈથી ચોક્કસ વિષયનાં ક્ષેત્રમાં સ્ત્રોત મેળવી શકાય. સરળ પ્રકાશકનો વિષય પ્રવેશદ્વાર વેબ પેજ પર યાદી તરીકે સ્ત્રોતમાં મુકાયેલો હોય છે. કેટલાંક પ્રવેશ દ્વાર યાદી દ્વારા આપણને સારી શોધની સુવિધા આપે છે. ખૂબ જ અત્યાધુનિક પ્રવેશ દ્વાર યોજના દ્વારા ઉત્તમ સેવા, માહિતીનાં સ્ત્રોતો અને વિવિધ સૂચિઓ આપણને પૂરી પાડે છે.

વિષય પ્રવેશદ્વાર એ અતિ મહત્વનો ઘટક છે, જેનાં દ્વારા ગ્રંથાલયનાં વપરાશકર્તાને ઉચી ગુણવત્તાવાળી માહિતી ઈન્ટરનેટ દ્વારા ખૂબ જ ઝડપી અને અસરકારક રીતે મળી શકે છે. પરંપરાગત માહિતીના પર્યાવરણમાં માનવીય અંતરાયો જેવી કે પ્રકાશક અને ગ્રંથપાલ, વપરાશકર્તાને ન નડે એ સિદ્ધાંત પર વિષય પ્રવેશદ્વાર કામ કરે છે. ઊદા. ત. તે વિષય નિષ્ણાંત અને વ્યવસાયિક, માહિતગારને પસંદ કરે છે, તેનું વર્ગીકરણ કરે છે, અને ઈન્ટરનેટ દ્વારા પત્રક સ્વરૂપે વપરાશકર્તાને મળે છે. વપરાશકર્તાને સરળતાથી ઈન્ટરનેટ સ્ત્રોતોનાં વર્ણનો પ્રાપ્ત થાય છે કે જે તે ચાવીરૂપ શબ્દો દ્વારા શોધી શકે. નિશ્ચિત વિષય ક્ષેત્ર દ્વારા દરેક સ્ત્રોતનું વર્ણન વપરાશકર્તાને ઝડપથી તેની મૂળવસ્તુ, જથ્થા, અને પ્રમાણ પૂરી પાડે છે કે જેનાથી વપરાશકર્તા નિર્ણય કરી શકે કે તે કિંમતી છે કે નહિ. આ પ્રક્રિયામાં ઉપયોગકર્તા, તજજ્ઞ ગ્રંથપાલ અને વિષય - નિષ્ણાંત દ્વારા લાભ મેળવી શકે છે. તે સ્ત્રોતને પોતાના મતે મૂલ્યાંકિત અને આયોજિત કરી શકે છે. ગ્રંથાલય નેટવર્ક તેનાં સભ્યોને આમંત્રિત કરે છે. જેનાથી સંગ્રહિત પત્રકો, ઈન્ટરનેટ સ્ત્રોતોમાં તેનો ભાગ થાય. વિશિષ્ટ સોફ્ટવેરો ઉપલબ્ધ છે. અથવા તો કિંમતી સોફ્ટવેરની રચના અને

જાળવણી વ્યવસાયિક ધોરણે કરી શકાય જેનાથી સામુહિક પર્યાવરણમાં નક્કી પ્રયત્નોને અવગણી શકાય.

12.8.3 માહિતી આધારિત કાર્યો (Database Services)

સભ્ય સંસ્થાઓના ખર્ચની વહેંચણી માટે, ગ્રંથાલય નેટવર્ક યાંત્રિક સ્ત્રોતોને સમાવી શકે, તેનો કાર્યક્રમ સ્થાનિક સ્તરે તેમનાં કોમ્પ્યુટરમાં જ ચાલે અને તેઓને સ્ત્રોતોની સરળતા ચૂકવણીને આધારે પૂરી પાડવામાં આવે. આ ઉપરાંત આર્થિક રીતે સસ્તુ, સ્થાનિક પ્રાપ્યતા, આંતરરાષ્ટ્રીય સ્ત્રોતોની સરળ ઝડપી અને વ્યાજબી બને છે. જે નેટવર્કના ગીર્દા ઓછી કરે છે. સંમતિ આયોજનને આધારે સ્થાનિક માહિતીનું પૃથક્કરણ થઈ, સ્થાનિક સ્તરે માહિતી પ્રાપ્યતામાં વધારો થાય છે. વિકસિત દેશોમાં ઘણા ગ્રંથાલય નેટવર્કો દ્વારા નિયમિત માહિતીની તૈયારી થતી જ્યારે ઈન્ટરનેટ અને વેબ આધારિત યાંત્રિક સ્ત્રોતોનો વિકાસ પણ નહોતો થયો. હજી પણ તે ઘણા ગ્રંથાલય નેટવર્કો અને ગ્રંથાલય સંયોજન જેવા કે કાલિસ (ચીન) કોન્સર્ટ(તાઈવાન) અને ઓહિયોલિનું અને ઓસીએલસી (OCLC) કરી શકે છે. યુ.એસ.એ.માં તૈયાર થાય છે. સભ્ય સંસ્થાઓ માટે ગ્રંથાલય નેટવર્કો પોતે સમાવેલાં સ્ત્રોતોની અત્યંત ઉપયોગી સેવા પૂરી પાડે છે. જેમાં સંશોધન, પૃથક્કરણ, વર્તમાન જાગૃતતા, જેવી સેવાઓનો સમાવેશ થાય છે.

12.8.4 દસ્તાવેજ/પુરાવા પહોંચાડવાના કાર્યો (Document Delivery Services)

ગ્રંથાલયો આંતર ગ્રંથાલય ધિરાણ અને દસ્તાવેજ પહોંચાડવાના કાર્ય પર આધારિત હોય છે. કે જેનાથી તેઓ પોતાના સંગ્રહનાં ન હોય તેવા સંશોધન લેખોની વપરાશકર્તાની માંગને સંતોષી શકે, ગ્રંથાલયો બીજા ગ્રંથાલયો સાથે સુસંયોજિત થઈ પોતાના વપરાશકર્તાને સારી સેવા પૂરી પાડે છે. ગ્રંથાલય નેટવર્ક સભ્ય ગ્રંથાલયોને પહોંચાડવાનાં કાર્ય જેવી એક સેવા પૂરી પાડે છે. ગ્રંથાલય નેટવર્ક દસ્તાવેજ નેટવર્ક સેવા, સામાન્ય લેખો, કે જેઓ સહેલાઈથી સભ્ય ગ્રંથાલય પાસે પ્રાપ્ત હોય તેવી માહિતીનો વિકાસ કરે છે. ભારતમાં ઈન્ડેસ્ટ સંયોજન ઉદા. તરીકે જેગેટ સંયોજિત જથ્થો 4500 પ્રાપ્ય સામયિકનો જથ્થો IITS, IISC અને IIM ને આપમેળે પૂરો પાડે છે. આ ઉપરાંત IISC, IIT, અને IIM સરળતાથી JCCC બીજા સભ્યોને ઈન્ડેસ્ટમાં સંયોજિત કરે છે.

12.8.5 આંતર ગ્રંથાલય ધિરાણ (Inter Library Loan)

ગ્રંથાલયમાં સ્ત્રોતોનો સંગ્રહ વિસ્તૃત સ્વરૂપે બે જૂથમાં કરવામાં આવે છે. જેમ કે એક જૂથ જેમાં સંસ્થાને રસ હોય અને બીજું જે વપરાશકર્તાને રસ હોય. આર્થિક મર્યાદાને કારણે ગ્રંથાલયનું કાર્ય નિશ્ચિત ક્ષેત્રની આસપાસ રહે છે. અને આંતરિક ગ્રંથાલયનાં ધિરાણ કોઈપણ ગ્રંથાલય તેનાં વપરાશકર્તાનાં રસનાં ક્ષેત્રની આસપાસ રહે છે અને તેની જરૂરિયાતને સંતોષે છે.

સાહિત્ય વહેંચણીની પ્રાથમિક વ્યવસ્થા સદીઓથી અમલમાં છે. જે ગ્રંથાલયો વચ્ચે સાહિત્ય વહેંચણી તેમજ ઉછીનું લેવાની પદ્ધતિથી ચાલતું હતું. અને તેણે આંતરિક લાયબ્રેરી ધિરાણનો સમાવેશ કર્યો છે. ઔપચારિક અને અનૌપચારિક રીતે સ્ત્રોત વહેંચણી ગ્રંથાલયને વિપુલ પ્રમાણમાં સેવા કરવાની તક પુરી પાડે છે. ગ્રંથાલય નેટવર્ક તેનાં સામુહિક પત્રક પુસ્તકનાં અને સામયિકનાં આંતર ગ્રંથાલય ધિરાણ પુરું પાડે છે. આવાં નેટવર્ક સભ્ય ગ્રંથાલયોની પુસ્તકની પ્રાપ્યતા તેને પરત કરવાની સુવિધા જોઈ તેને આંતરિક ધિરાણ પુરું પાડે છે. ગ્રંથાલય નેટવર્કમાં વિશિષ્ટ હેતુ તરીકે કર્મચારી તાલીમ, ખેપિયાની સેવા, અને વાહન-વ્યવહારની સેવા પુરી પાડવાનો છે.

પ્રદ્યોગિકીનો વિકાસ ઐતિહાસિક દસ્તાવેજની વહેંચણી તેમજ યાંત્રિક વહેંચણી દ્વારા સ્ત્રોત વહેંચણીને નવી ક્ષિતિજ પુરી પાડે છે. ઘણા યાંત્રિક પ્રકાશકો ગ્રંથાલય ગ્રાહકોની વિનંતીને ધ્યાનમાં રાખી કાગળ પર છાપ રાખી આંતર ગ્રંથાલય ધિરાણ

પુરું પાડે છે. સંપૂર્ણ સ્વયંસંચાલિત આંતરિક લાયબ્રેરી ધિરાણ અને દસ્તાવેજ પહોંચાડવાની યોજના VDX અને એરીયલ જેવી વપરાશકર્તાને ગ્રંથાલય વચ્ચે સ્ત્રોત વહેંચણી અને સીધા જ દસ્તાવેજ પ્રાપ્ત થાય તેવી સુવિધા પુરી પાડે છે.

12.8.6 યાંત્રિક સંદર્ભોની વહેંચણી (Shared Electronic Reference / Real-time Reference Services)

યાંત્રિક સંદર્ભ સેવા / જીવન સંદર્ભ સેવા ગ્રંથાલય નેટવર્ક દ્વારા પુરી પાડવામાં આવે છે. યાંત્રિક સંદર્ભ સેવા અને તેને “નિષ્ણાંતને પૂછો” અથવા “ગ્રંથપાલને પૂછો” પણ કહી શકાય છે. જે આખી ઈન્ટરનેટ આધારિત સેવા છે, આ દ્વારા વપરાશકર્તા પોતાના ચોક્કસ વિષયનું પ્રશ્ન જવાબ અને કૌશલ્યો યોગ્ય શોધ દ્વારા પ્રાપ્ત થાય છે. આંકડાકીય વેબ પેજની વિરુદ્ધમાં, યાંત્રિક સંદર્ભ સેવા લોકોને જોડવા ઈન્ટરનેટનો ઉપયોગ કરે છે. કે જેનાથી લોકોને ચોક્કસ પ્રશ્નોનાં જવાબ મળે છે અને વપરાશકર્તા ને કૌશલ્ય વિકાસની સૂચના મળે છે. જે લોકો યાંત્રિક સંદર્ભ નિષ્ણાંત તરીકે ઓળખાય છે. તેઓ મોટા ભાગનાં સમયમાં માહિતી નિષ્ણાંત તરીકે વિવિધ ગ્રંથાલયમાં કામ કરે છે.

“ગ્રંથપાલ ને પૂછો” ની સેવામાં વેબ આધારિત પ્રશ્નોનું ઉમેરણ અથવા ઈ-મેલનું સરનામું અથવા બંને વસ્તુની પ્રાપ્યતા ગ્રંથાલય નેટવર્ક દ્વારા કરવામાં આવી હોય છે. આમા પત્રકનો ઉપયોગ કરી વપરાશકર્તા પ્રશ્નોને ઉમેરી શકે. એકવાર આ સેવા દ્વારા પ્રશ્ન વંચાય જાય, તે નિષ્ણાંત વ્યક્તિ જવાબ આપવા ચોક્કસ થઈ જાય. નિષ્ણાંતને પ્રશ્નનાં જવાબો વાસ્તવિક માહિતી અથવા માહિતી સ્ત્રોતની સૂચિમાંથી પ્રાપ્ત થાય છે. વપરાશકર્તાને તેનો જવાબ તેના ઈ-મેલ ખાતામાંથી અથવા વેબ દ્વારા મળે છે. ઘણી સેવાઓને માહિતીપ્રદાન વેબસાઈટ હોય છે કે જેમાં પ્રશ્ન અને જવાબનાં ગ્રંથો હોય છે. વપરાશકર્તા સામાન્ય રીતે ગ્રંથને વાંચી પ્રશ્ન જમા કરાવ્યા પહેલાં પૂરતી માહિતી મેળવવા પ્રોત્સાહિત થાય છે. ઘણા બધા ગ્રંથાલય સંચારોએ વાસ્તવિક યાંત્રિક સંદર્ભ સેવાની સાથે જીવંત પ્રત્યાયન, પ્રત્યાયન પ્રવૃત્તિઓ, સમાચાર ફલક સેવા ગ્રાહક આદાન પ્રદાન સેવાની પણ શરૂઆત કરી છે. ઈન્ટરનેટ પ્રત્યાયન પ્રદ્યોગિકી પરંપરાગત અને ઘટના વિસ્તારની સંદર્ભ સેવા માહિતી પહોંચાડવાની પદ્ધતિથી જુદી છે. ઈન્ટરનેટ વાતચીત સંદર્ભ ગ્રંથપાલ અને વપરાશકર્તા વચ્ચે વાતચીતનાં સમકાલીન લાભો પૂરા પાડે છે. આદાન પ્રદાન સંદર્ભ દ્વારા વપરાશકર્તા વિશ્વનાં ગમે તે ખૂણેથી ગમે તે સમયે રાત્રે કે દિવસે વાસ્તવિક જીવન સંદર્ભો વિશે ગ્રંથપાલ સાથે વાતચીત કરી શકે છે. આ ઉપરાંત ઈ-મેલ સંદેશ દ્વારા ગ્રંથપાલ વપરાશકર્તાની જાણાસા સંતોષી શકે છે. ગ્રંથપાલ તેના વપરાશકર્તા પાસે તેનાં દ્વારા પૂછવામાં આવેલી માહિતીનો જવાબ યોગ્ય આપ્યો છે કે નહિ તેમજ તેને આ સેવાનો સંતોષ છે તેવાં પ્રત્યાઘાત પત્રકો પણ ભરાવી શકે છે. વર્તમાન સમયમાં ઘણાં ગ્રંથાલયો ગ્રંથાલય નેટવર્કનાં જોડાણ થકી વાસ્તવિક સંદર્ભોની વહેંચણી, કર્મચારી વહેંચણી અને સંદર્ભ સેવા ગમે તે સમયે પુરી પાડે છે. કોંગ્રેસ સંગઠિત ગ્રંથાલય યાંત્રિક સંદર્ભ સેવાનું જ એક ઉદા. છે. ઘણી સંસ્થાઓ કોર્નલ મહાવિદ્યાલય, ઈન્ટરનેટ પબ્લીક ગ્રંથાલય, મીશીગન રાજ્ય વિશ્વવિદ્યાલય નોર્થ કેરલીના મહાવિદ્યાલય, લાઈવ પર્સન, AOI ઈન્ટરનેટ મેસેન્જર કોન્ફરન્સ રૂમ અને નેટસ્કેપ જેવાં સોફ્ટવેર દ્વારા ઈન્ટરનેટ પ્રત્યાયન પુરું પાડે છે. ગ્રંથાલયો એ નિરીક્ષણ કરેલ છે કે તેની નવી પ્રત્યાયનની સેવા સંતોષકારક રીતે ઘણાં પ્રશ્નોનાં જવાબ ટૂંકા સમયમાં આપે છે.

12.8.7 સંગ્રહિત સ્ત્રોતોનું સંપાદન (Collective Acquisition of Resources)

ગ્રંથાલય નેટવર્કનો હેતુ સભ્ય ગ્રંથાલયોને સંગ્રહિત સ્ત્રોતોની વહેંચણી કરવાનો છે. જ્યારે અસ્તિત્વ ધરાવતા સ્ત્રોતોની આંતર ગ્રંથાલય ધિરાણ દ્વારા વહેંચણી કરવામાં આવે છે ત્યારે કેન્દ્રિય સ્ત્રોત સંપાદન અને સ્વૈચ્છિક સંપાદનનો લાભ મેળવી શકે છે. જ્યારે ઘણી બધી નકલોનો ઉપયોગ કરવાનો હોય ત્યારે તે વળતર સ્વરૂપે મળે છે. આથી ખર્ચાળ સ્ત્રોતનો દૂર કરી શકીએ. ગ્રંથાલય નેટવર્ક દ્વારા

થયેલું સ્ત્રોતોનું સામુહિક સંપાદન માત્ર પ્રત્યાપર્ણ જ નથી લાવતું. પણ મોટા જોડાણનું વચન લાવે છે. સંયુક્ત જોડાણ માહિતી સ્ત્રોતોની વહેંચણી પૂરી પાડે છે. જથ્થાને સુધારવાનું સરસ નિરાકરણ અને શિક્ષણનાં સંશોધનનાં જરૂરી સ્ત્રોતો સહેલાઈથી મળી જાય તેવી સેવા પૂરી પાડે છે.

સંયુક્ત રીતે પ્રાપ્ત થયેલી ક્રિયામાં આપણે આ પ્રાપ્ત કરી શકીએ છીએ.

1. પૂર્વ આદેશ શોધ
2. નવા ઐતિહાસિક સાહિત્યનું જોડાણ OPAC ની મદદ છે
3. ખાતાની જાળવણી
4. વહેંચણી કરવાની ફાઈલ સરનામા જાળવણી
5. પુસ્તકની ઘણી નકલોની ખરીદી
6. દસ્તાવેજની માહિતીનું પરિવર્તન

12.8.8 સુસંયોજીત ખરીદી (Consortium Purchase)

સંયોજન વધારે ઈ-સ્ત્રોતોનું ઉમેરણ એ ઓછી કિંમતે ઈસ્ત્રોતોને ભેળવવાની પ્રક્રિયા છે. આ સંસ્થાઓમાં યાત્રિક સ્ત્રોતો સરળતાથી અને સસ્તી કિંમતે મળે તેની એક વ્યુહરચના છે. સંયોજનનાં આધારે થયેલા જોડાણથી નિર્ધારિત રકમ વધારે છે, વપરાશકર્તાની માંગ વધારે છે, સામયિકનો ભાવ વધારે છે. વિશ્વભરમાં આવેલા ગ્રંથાલયો સંયોજનનું આયોજન કરે છે. જેનાંથી દરેક સ્તરે તેઓ તેના હેતુઓને પુરા કરી શકે. અને માહિતી લેનારાઓ ઓછા ખર્ચે અસરકારક રીતે ન્યૂનતમ માહિતી પુરી પાડી શકે. સંયોજનનાં સભ્યોની સામુહિક શક્તિ ગ્રંથાલયોના યાંત્રિક સ્ત્રોતોને વ્યાજબી ભાવે વિપુલ લાભ સારી શરતોથી મળે તેવી સુવિધા કરે છે. તદ્ઉપરાંત ટેકનોલોજીએ સંશોધકોની અપેક્ષામાં પરિવર્તન લાવ્યું છે. સંયોજનની સેવા ગ્રંથાલય નેટવર્કને આ રીતે મદદ કરે છે.

- સભ્ય સંસ્થાઓના જોડાણથી ખર્ચનો નફો વધારવો.
- ભંડોળનો સામુહિક ઉપયોગ
- ગ્રાહકના જોડાણને સતત અને લાંબા સમય સુધી રાખવું.
- સ્થાનિક સંગ્રહ અને માહિતી સ્ત્રોતોને પુરા પાડવાની તક
- સ્થાનિક નિષ્ણાંતને માહિતી સ્ત્રોતો સાથે જોડાણ અને વિકાસની તક
- સંસ્થાને સામુહિક રસથી ઈ-સ્ત્રોતોની સંયોજીત ખરીદી તે પણ ઓછી કિંમતે
- સભ્ય સંસ્થાઓને સુધારેલા નવા-નવા સ્ત્રોતો પુરા પાડવા.

12.8.9 પુરાલેખ અને સંયોજીત સંગ્રહ સુવિધાઓનું જોડાણ (Joint Archives and Co-Operative Storage Facilities)

વર્તમાન સમયમાં સામુહિક સંગ્રહની તરાહ છે કે જેનાંથી ગ્રંથાલયનાં સંઘો સુવિધાવાળી નિયંત્રિત યોજના દ્વારા આધુનિક સેવા પુરી પાડે છે. આવી રીતે સંગ્રહ થયેલ સાહિત્ય સંશોધન માટે મહત્વનું સાબિત થાય છે. પરંતુ કેટલીક વખત તે ચોક્કસ ક્ષેત્ર પર કામ નથી આવતું. દસ્તાવેજોની વહેંચણીથી સામુહિક સંગ્રહનો ખ્યાલ વિકસ્યો છે. ત્યારબાદ દસ્તાવેજોની ઘણી બધી નકલોનો નાના પાયે સંગ્રહ થતો હતો. અંતરાય સંગ્રહ સુવિધા ખૂબ જ સરસ સંગ્રહ સેવા છે. કારણ કે તે વપરાશકર્તાની ગેરહાજરીમાં પણ સરળતમ રીતે નિયંત્રિત થયેલી હોય છે. સામુહિક સંગ્રહ સુવિધામાં તિજોરીની જરૂર પડતી નથી. આ એક ક્રિયાન્વિત સુવિધા છે જે સ્વયં - સંચાલિત છે અને તે ખૂબ ખર્ચાળ સાહિત્ય ને આસાનીથી ઉપલબ્ધ કરાવે છે અને વ્યક્તિગત સંપાદનનું કામ સરળ કરે છે.

આ ઉપરાંત છાપેલા દસ્તાવેજોને ગ્રંથાલય નેટવર્કનાં સભ્યો તેના કોમ્પ્યુટરમાં સંગ્રહ કરી શકે. અને તેનો પુરાલેખ બનાવી ઉપયોગ કરે તે તેનાં સભ્યોને સહેલાઈથી

પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. ગ્રંથાલય નેટવર્કના સભ્યોને પુરાલેખ નકલ ગોઠવવાની સુવિધા પણ પ્રાપ્ત થાય છે. ગ્રંથાલય નેટવર્કમાં સભ્યો યાંત્રિક દસ્તાવેજોને વિભાજીત કરવાની જવાબદારી પણ નિભાવે છે.

12.8.10 મુખ્ય સંગ્રહની વહેંચણી (Shared Core Collections)

યાંત્રિક સ્ત્રોતો અને ઐતિહાસિક માહિતીના સંગ્રહ ઉપરાંત ગ્રંથાલય નેટવર્ક સામયિકના ગ્રંથો અને ખર્ચાળ સંદર્ભ સ્ત્રોતોની ખરીદીમાં પણ રોકાણ કરી શકે. સ્થાનિક સ્તરે સરળતા ખાતર ઘણા બધા પ્રકાશકોએ જેવા કે એસ્સીવર વિજ્ઞાન, વિલી ઇન્ટર વિજ્ઞાન, ભૌતિકશાસ્ત્ર સંસ્થા અને મિકમિલને તેના યાંત્રિક દસ્તાવેજોને ઇન્ટરનેટ પર મૂક્યાં છે. વિલી અને કલુવેરે ગ્રંથાલય નેટવર્કનાં સભ્યો માટે ઇ-બુક મુકી છે. આ સભ્યો ચોક્કસ સંખ્યામાં ઇ-બુકની ખરીદી કરી શકે છે અને બધા સભ્યો ઇ-બુકની ચર્ચા કરી શકે છે.

12.8.11 આધુનિક ગ્રંથાલય યોજના વિકાસની વહેંચણી (Shared Digital Library Project Development)

ગ્રંથાલય નેટવર્ક ગ્રંથાલય યોજનાની વહેંચણી સુધી તેની પ્રવૃત્તિ વિસ્તારી શકે. ગ્રંથાલય નેટવર્ક દ્વારા કરવામાં આવતી મહત્વપૂર્ણ પ્રવૃત્તિઓ નીચે મુજબ છે.

- સંશોધન અને ગ્રંથોનાં યાંત્રિક જોડાણની વ્યવસ્થા.
- નેટવર્કનાં સભ્યો માટે યાંત્રિક છાપેલું સર્વર
- સામયિક અને બીજા શ્રેણી પ્રકાશનનું વેબ આધારિત સામુહિક પત્રક
- બુક નું વેબ આધારિત સામુહિક પત્રક
- યાંત્રિક સ્ત્રોતોનું ઇન્ટરનેટ આધારિત સામુહિક પત્રક

ગ્રંથાલય સંચારની સભ્ય સંસ્થા યાંત્રિક, છાપકામની સેવા પુરી પાડે છે કે જેથી યાંત્રિક ગ્રંથો, સંશોધનો, સંશોધન સાહિત્ય પ્રદ્યોગિકી અને સંશોધન અહેવાલ અને સમાન, સંશોધન સાહિત્ય સસ્તા દરે પ્રાપ્ત થાય છે. સંસ્થાઓને યાંત્રિક સંગ્રહ માટે OAI સોફ્ટવેરનો ઉપયોગ કરવાનું સૂચવવામાં આવે છે. ઘણા OAI સોફ્ટવેરો જાહેર સ્થળોએ ઉપલબ્ધ થાય છે. કેટલાંક મહત્વનાં OAI સોફ્ટવેર જેમાં ડી-સ્પેસ, આધુનિક છાપ રૂપરેખા, સીડી સ્વેર વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. ઇગ્નોમુ OAI માટે સંયોજન યોજવાનું નક્કી કર્યું છે. ખુલ્લી રૂપરેખા દ્વારા વેબ દ્વારા સહેલાઈથી તિજોરી, માહિતી સ્ત્રોતોના આદાન-પ્રદાન પ્રકાશિત કાર્ય, પુરાલેખનું કામ સરળ બને છે.

આ ઉપરાંત જ્યારે કોઈ વ્યક્તિગત સંસ્થા ગ્રંથાલય સંચારમાં યાંત્રિક તિજોરી ગોઠવે છે. અને યાંત્રિક પ્રકાશક તરીકે કાર્ય કરે છે. ત્યારે ગ્રંથાલય સંચાર સેવા પુરી પાડનારની ભૂમિકા ભજવે છે. ઉદા.ત. તે OAI સંસ્થાની તિજોરીમાંથી ઐતિહાસિક માહિતી મેળવે છે. અને ત્યારબાદ સભ્ય સંસ્થાઓને તે માહિતીની સૂચિ બનાવી પહોંચાડે છે. આની અસરરૂપે આ સર્વરો સભ્ય સંસ્થાઓને આધુનિક ગ્રંથાલયોની માહિતી પહોંચાડે છે.

12.8.12 વપરાશકર્તા અને ગ્રંથાલય કર્મચારી માટેની તાલીમ (Training of Users and Library Staff)

તાલીમ કાર્યક્રમ દ્વારા સમાવેલા યાંત્રિક સ્ત્રોતોનો વધારેમાં વધારે લાભ મેળવી શકાય તે માટે જરૂર છે. આ એક સેતું જેવું કાર્ય કરે છે કે જે ગ્રંથાલય સંચારનાં સભ્યો વચ્ચે પરસ્પર પ્રત્યાયન કરાવે છે. અને તેઓ સામાન્ય સવાલનાં જવાબ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ ઉપયોગકર્તા તેમજ ગ્રંથાલય કર્મચારીઓ બંને માટે જરૂરી છે. આવા કાર્યક્રમો વપરાશકર્તાને પહેલાની શોધ માટે અસરકારક બનાવે છે. “નોકરી પર” તાલીમ કાર્યક્રમ માત્ર એટલા માટે સારો નથી કે તેનો ઉપયોગ વધારે પ્રમાણમાં વપરાશકર્તા કરે છે. પરંતુ આ દ્વારા સ્થાનિક પ્રદ્યોગિકીની સમસ્યાઓનું સમાધાન થાય છે. કે જે માત્ર નિષ્ણાંત જ કરી શકે.

12.8.13 સભ્ય સંસ્થાઓને પ્રદ્યોગિકીનો ટેકો (Technology Support to Member Institutions)

ગ્રંથાલયો માટે આજે મુખ્ય પડકાર એ છે કે બજારમાં ઘણા બધા પ્રદ્યોગિકી કાર્યક્રમ છે તેમાંથી યોગ્ય પ્રદ્યોગિકીની પસંદગી કરવી. બધા ગ્રંથાલયો નવી પ્રદ્યોગિકીનાં અમલીકરણ માટે નિષ્ણાંતની સલાહ લે છે.

ખુલ્લી પદ્ધતિ અને સિદ્ધાંતો આવશ્યકતાઓને ધોરણો દ્વારા વધારે છે. અસ્તિત્વ ધરાવતી ગ્રંથાલય પદ્ધતિ કે જે સામાન્ય રીતે માલિકીની પદ્ધતિ હોય છે. તેમાં વિકસિત ખુલ્લી પદ્ધતિનાં બંધારણને પહોંચી વળવાની ક્ષમતા નથી હોતી. ઘણી વખત સ્થાનિક ગ્રંથાલય પદ્ધતિ વિકાસ અને બીજા ગ્રંથાલયોનું સામુહિક નિરાકરણ વચ્ચે સંતુલન કરવું અઘરું બની જાય છે. તેમ છતાં ઘણા ગ્રંથાલયો પરંપરાગત પોતાની માલિકીનાં સિદ્ધાંતો પર કામ કરે છે, આમાં કામ કરતી વખતે સમસ્યાનું નિરાકરણ કરવું અને બીજી સેવાઓ સાથે સહેલાઈથી જોડાવું એ જરૂરી હોય છે કે જેમાં વ્યવસાયિક સેવાઓનો સમાવેશ થાય છે. હવે સોફ્ટવેર અને પદ્ધતિ બજારોમાં પણ ઉપલબ્ધ છે.

12.8.14 સભ્યો વચ્ચે પ્રત્યાયન સેવા (Communication Services Amongs + Members)

સભ્યો વચ્ચે સતત પ્રત્યાયન એ એક જીવનહાર જેવું ગણાય છે. અસરકારક પ્રત્યાયન સભ્યોને સંગઠન, ગ્રંથાલય સંચારમાં વચન અને સામુહિક દષ્ટિ કેળવવામાં મદદરૂપ બને છે. સતત પ્રત્યાયન સભ્યોના જોડાણ સંયોજન, યોજના અને એક સંઘ બનાવવા જરૂરી છે. ગ્રંથાલય સંચાર નીચેના માધ્યમોનો ઉપયોગ કરી પ્રત્યાયનને જન્મ આપે છે.

યાદી / સંદેશા યાદી :

યાંત્રિક યાદી એક એવી બાબત છે કે જે શુપનાં લોકોને યાંત્રિક સંદેશો મોકલી પ્રત્યાયન કરી શકો છો. સંદેશા યાદી ગ્રંથાલય સંચારના સભ્યો વચ્ચે અસરકારક પ્રત્યાયનની સુવિધા પુરી પાડે છે.

વેબસાઈટ

ગ્રંથાલય સંચારમાં વેબસાઈટની જાળવણી પ્રત્યાયનની સેવા અને સુવિધા પૂરી પાડે છે. અલબત્ત તેને દરરોજ તપાસી લેવી.

◆ તમારી પ્રગતિ ચકાસો

- (2) ગ્રંથાલય અને માહિતી સંચારના જુદા જુદા ઘટકો કયાં છે ? કોઈ સંચાર માટે માનવીય પાસું શા માટે મહત્વનું છે ?
- (3) ગ્રંથાલય અને માહિતી સંચારની પ્રવૃત્તિ અને સેવાનાં આધારે તેનાં પ્રકારો જણાવો.
- (4) ગ્રંથાલય અને માહિતી સંચારની મુખ્ય પાંચ સેવાઓ જણાવો.

નોંધ : (1) તમારો જવાબ આપેલી જગ્યામાં લખો.

(2) એકમનાં અંતે આપેલ જવાબ સાથે તમારો જવાબ તપાસો.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

12.9.1 ઓન લાઈન કોમ્પ્યુટર સાહિત્ય કેન્દ્ર (OCLC) (Online Computer Literary Centre (OCLC))

ચાલુ લાઈન કોમ્પ્યુટર કેન્દ્ર એ વિશ્વની માહિતી સસ્તી કિંમતે પ્રાપ્ત થાય તે હેતુને આધારે સ્થપાયેલી એક નફો ન કરનારી સંસ્થા છે, જે સભ્યો, સેવા અને સંશોધનને આધારે જ ચાલે છે. ઓસીએલસીના સભ્યોમાં પ્રાથમિકતાથી જે ગ્રંથાલયોનું ઓસીએલસીનું સાહિત્ય, ઉત્પાદક વસ્તુ અને સેવાની વપરાશ કરતી હોય તે હોઈ શકે. સંશોધકો, વિદ્યાર્થીઓ, સંશોધકો વિષય નિષ્ણાંતો, વ્યવસાયિક ગ્રંથપાલો, ઐતિહાસિક, માહિતી ગ્રંથો અને બધી જ અન્ય માહિતીઓ માટે ગ્રંથાલયો દ્વારા આ સેવાનો ઉપયોગ કરે છે. વિશ્વમાં ઓસીએલસી પત્રક અને સ્ત્રોત વહેંચણી સેવા સૌથી વધારે વપરાતી સેવા છે. ઓસીએલસી માહિતીનાં ઉદ્યોગમાં કલાકોને જોડનારી સૌથી પ્રથમ સેવા છે. ઓસીએલસીની ઐતિહાસિક માહિતી વર્લ્ડ કેટ (ઓસીએલસી સામુહિક પત્રક) ઉચ્ચ શિક્ષણ માટે ખૂબ જરૂરી છે.

ઓસીએલસી અને તેની સભ્ય ગ્રંથાલય સંસ્થા, વલ્ડકેટ પુસ્તકનાં સામુહિક સંગઠન પત્રક પ્રકાશિત કરે છે. અને તેની જાળવણી કરે છે જે તેની સભા-સંસ્થામાં ઉપલબ્ધ હોય છે. ઓસીએલસીનાં સભ્યો વિશાળ કક્ષાની માહિતી અને સેવા પણ મેળવી શકે છે. જેમાં વલ્ડકેટનો સમાવેશ થાય છે. ઓસીએલસી એ વિશ્વનું વિશાળ ગ્રંથાલય સંચાર છે.

OCLC નો ઇતિહાસ : 1967માં ઓહિયો રાજ્યની મહાવિદ્યાલય અને કોલેજનાં પ્રમુખે ઓહિયો કોલેજ ગ્રંથાલય સંચારની સ્થાપના કરી અને તેમાં શૈક્ષણિક સંસ્થા ઓછા ખર્ચે સ્ત્રોતની વહેંચણી કરી શકે તે હેતુથી કોમ્પ્યુટરીકૃત સેવાની શરૂઆત કરી. ઓહિયો રાજ્ય મહાવિદ્યાલયનાં મુખ્ય ગ્રંથાલયની પાંચ ઓફિસો હતી. શ્રીમાન ફેડરીક જી. કિલગોર ઓસીએલસીનાં પ્રથમ પ્રમુખ હતા કે જેણે ઓસીએલસીની 54 ઓહિયો કોલેજનાં ગ્રંથાલયમાં કોમ્પ્યુટરીકૃત સેવા આંતરરાષ્ટ્રીય સંચારમાં કરી હતી. ઓસીએલસીનો મુખ્ય હેતુ તેના લેખમાં મુકવામાં આવેલ છે. ગ્રંથાલય વપરાશકર્તા અને ગ્રંથાલયોને ઉત્પાદનમાં લાભ થાય, તેની જાળવણી યોગ્ય રીતે થાય, ગ્રંથાલય પોતાની સંભાળ જાતે કરી શકે તે હેતુથી અને કોમ્પ્યુટરીકૃત ગ્રંથાલય સંચાર અને ક્રાંતિનો આવિષ્કાર થાય તે હેતુથી સ્થાપવામાં આવેલ છે.”

1977માં ઓસીએલસી તેની નીતિમાં ફેરફાર કર્યો તે મુજબ ઓહિયોની બહારનાં ગ્રંથાલયો પણ તેનું સભ્યપદ લઈ શકે છે અને તેનાં બંધારણમાં ભાગ લઈ શકે છે. 1981માં ઓહિયો કોલેજ ગ્રંથાલય કેન્દ્ર OCLC બન્યું. પરંતુ આ સંસ્થાનું યોગ્ય નામ ચાલુ લાઈન ગ્રંથાલય કેન્દ્ર રાખવામાં આવ્યું.

12.9.1.2 સભ્યપદ

વિશ્વભરમાં 50,540 ગ્રંથાલયો અને 84 દેશો કરતાં વધારે ઓસીએલસીનાં સભ્યો છે.

શાસનતંત્ર : OCLC નાં શાસન બંધારણમાં સભ્યો અને સભ્ય શાસન, સભ્ય યુનિયન અને ટ્રસ્ટીનો સમાવેશ થાય છે. OCLC નાં સભ્યોને સભ્ય યુનિયનના નેતાને ચૂંટવાની સત્તા છે. OCLC નો કોઈપણ સભ્ય તેના નેતાની બલિદાન અને સેવાની ભાવનાને આધારે સભ્ય યુનિયનનાં નેતાને નક્કી કરી શકે. સભ્યોનું યુનિયન 60 સભ્યો અને 6 આંતરરાષ્ટ્રીય સભ્યો હોય છે, જે સભ્ય સંસ્થાઓને લાયક સેવાઓ પુરી પાડવામાં રસ લે છે. ઘણા પ્રકારનાં પ્રતિનિધિઓ સભ્ય યુનિયન માટે ઘણી બધી યોજનાઓ લઈને આવે છે. 15 સભ્યોનું ટ્રસ્ટીમંડળ તેના પ્રમુખને નીમે છે. અને 8 સભ્યોનો ટ્રસ્ટીમંડળમાં સમાવેશ થાય છે.

સેવાઓ : OCLC ઘણી બધી પેદાશ અને સેવાઓ આપે છે, જે નીચે મુજબ છે.
વર્લ્ડ કેટ : વર્લ્ડ કેટ એ વૈશ્વિક સામુહિક પત્રકનું સર્જન અને સંચાલન કરે છે. જે 9000 સભ્ય સંસ્થા અને 84 દેશોમાંથી પ્રસ્તુત થયેલ 100 ભાષા અને સંસ્કૃતિનું સર્જન છે. ઐતિહાસિક અને માલિકી માહિતીમાંથી પ્રાપ્ત થયેલા લાખો સાહિત્યને ગ્રંથાલયો વચ્ચે વહેંચે છે, આ એક વિશાળ માહિતી સંચાર છે. ઓસીએલસી સેવાનું વર્લ્ડકેટ મુખ્ય સંસ્થા તરીકે કાર્ય કરે છે જે ગ્રંથાલયનો, પ્રક્રિયા સંચાલન અને સ્રોત વહેંચણીની સુવિધાઓ પુરી પાડે છે.

વર્લ્ડકેટનાં પત્રકમાં હજારો વર્ષોની માહિતી ભરેલી હોય છે. આ માહિતીમાં પથ્થર, દવા, યાંત્રિક પુસ્તક, મીણ, એમપી૩, ડીવીડી અને વેબસાઈટને લગતી હોય છે. વસ્તુ શારીરિક અથવા યાંત્રિક પ્રખ્યાત અથવા એકોત્તરી તેની બધી જ માહિતી પત્રકનાં સભ્યો દ્વારા ઓસીએલસીનાં સિદ્ધાંતો અને ગુણવત્તા નિયમનનાં આધારે સચવાયેલી હોય છે.

ઓસીએલસી પત્રક માટે ઘણા સાધનોની સેવા પૂરી પાડે છે. જેમાં જોડાણ, પ્રોમ્ટકેટ અને કેટ એક્સપ્રેસનો સમાવેશ થાય છે કે જેનાંથી ગ્રંથપાલો અસલી પત્રકની નકલ છાપી શકે. વર્લ્ડકેટ બંધારણ અને OCLC અસંખ્ય સંપૂર્ણ સેવાઓ પૂરી પાડે છે. જેમાં ઓનલાઈન પત્રક, પત્રક કોપી, માર્સ નોંધણી, સંગ્રહ, ઓફલાઈન પત્રક OCLC પત્રક.

નેટગ્રંથાલય : OCLC ની નેટ ગ્રંથાલય દ્વારા વિશ્વભરમાંથી વિશ્વભરનાં પ્રકાશકોનાં યાંત્રિક પુસ્તકો મેળવી શકો છો. વિશ્વમાંથી 12,000 કરતાં વધારે ગ્રંથાલયો નેટગ્રંથાલયનાં જોડાયેલા હશે. નેટગ્રંથાલયનું વધતું જતું આલેખ અને સંદર્ભ સાહિત્યના સ્રોતથી હજારો વિષયોનાં ક્ષેત્રમાં તમે સરળતાથી પ્રક્રિયા કરી શકો છો. અને ઉપયોગી માહિતી મેળવી શકો છો.

કદ અને સમયમાં પ્રથમ શોધની અંદર વ્યક્તિગત - માહિતી આધારોમાં વિવિધતા જોવા મળે, પરંતુ તે 1980થી ચાલે છે. પ્રથમશોધ સુવિધા મુખ્ય શોધના સિમ્પલ કાર્યક્રમ દ્વારા અસંખ્ય શોધ કરે છે. પ્રથમશોધ સેવા દ્વારા યાંત્રિક સામાયિક સંગ્રહમાંથી લેખની પૂર્મ છાપ, કાઢી શકીએ અને વ્યવહાર કરી શકીએ છીએ. ગ્રાહકોને ઉપલબ્ધ ન થતા લેખો માટે તે પ્રથમ શોધ દ્વારા પોતાની વસ્તુની નોંધ પણ કરાવી શકે છે.

પ્રશ્નાર્થ મુદ્દો : સુગંઠિત વાસ્તવિક સંદર્ભ સેવા : કોગ્રેસ ગ્રંથાલય અને OCLC નો સામુહિક યોજના સંદર્ભ સાહિત્યમાંથી 7,000 કરતાં વધારે પ્રશ્ન અને જવાબનું બંધારણ કર્યું છે. તેના ગ્રંથો 10 ભાષાઓમાં ઉપલબ્ધ અને તે 1,000 ગ્રંથાલય અને 20 દેશો કરતાં વધારેમાં વપરાય છે. પ્રશ્ન મુદ્દો ગ્રંથાલયનો વ્યક્તિગત અને ઓનલાઈન લેવડદેવડમાં મદદ કરે છે. પ્રશ્ન મુદ્દા શક્તિશાળી બંધારણ સાધન છે. જે ગ્રંથાલયોને પ્રશ્ન આયોજન અને સ્થાનિક, રાજકીય કે રાષ્ટ્રીય ક્ષેત્રે વ્યવસ્થા કરવામાં મદદ કરે છે. તે આંકડાકીય અહેવાલો પુરા પાડે છે. જેના વપરાશકર્તાની દરખાસ્તો પુરી કરી તેને વધુ સંતોષ આપી શકાય છે. ઓસીએલસી પ્રશ્ન મુદ્દો ગ્રંથાલયની વેબસાઈટમાં મુકી શકાય છે. જેથી ગુણવત્તાવાળું સંદર્ભ સાહિત્ય દિવસમાં કોઈપણ સમયે પ્રાપ્ત થઈ શકે. વપરાશકર્તા ચાલુ લાઈને ગુણવત્તાવાળી ચાલુ લાઈન સંદર્ભ ઈ-મેલ મેળવી શકે છે. પ્રશ્ન મુદ્દો તેના નિરાકરણની પણ વહેંચણી કરે છે કે જે સાવચેત પ્રક્રિયા વપરાશકર્તાનાં કોમ્પ્યુટરમાં પુરી પાડે છે. વપરાશકર્તા અત્યાધુનિક ગ્રંથો, સંદર્ભ સ્રોતો, ઔદ્યોગિક અને આર્થિક સ્રોતો સારા વેચાણ ધરાવતા પુસ્તકો અને ઘણું બધું મેળવી શકે છે. નેટગ્રંથાલય વિશ્વનાં અગ્રેસર પ્રકાશકો સાથે કામ કરે છે કે જેથી ઘણા સ્રોતો પુરા પાડી શકે. જેમાં વિદેશી ભાષાનાં સંગ્રહો માહિતીઓ, પત્રકો અને ઓડિયો પુસ્તકોનો સમાવેશ થાય છે.

નેટવર્કગ્રંથાલય ગ્રંથાલય દ્વારા પુરી પાડવામાં આવેલા પુસ્તકના ઉપયોગનો અહેવાલ પણ પુરો પાડે છે. તે સંપૂર્ણ રીતે અગ્રેસર ગ્રંથાલય સેવા સાથે સંકલિત છે. જે અન્ય ગ્રંથાલયો નેટવર્કગ્રંથાલય સાથે સીધા જોડાણની સુવિધા આપે છે.

OCLC નું યાંત્રિક સંગ્રહ : OCLC નું ચાલુ લાઈન યાંત્રિક સંગ્રહ શક્તિશાળી પત્રક સેવા છે કે જે વેબ આધારિત વિશાળ સંગ્રહ પુરો પાડે છે. જેમાં વિશ્વભરનાં 70 પ્રકાશકનોનાં વિશાળ સ્તરમાં વિષયોનાં 5000 ગ્રંથો કરતા વધારેનો સમાવેશ થાય છે. તે રૂપરેખા નિરાકરણ અને સામયિક સોચ પુરી પાડે છે. OCLC એ સામયિક જથ્થા માટે રૂપરેખાની શોધ પૂરી પાડે છે. ઓસીએલસી દ્વારા યાંત્રિક સામયિકનું ઉમેરણ સામાયિકનાં ઉમેરણ માટે સરળ પ્રક્રિયા પૂરી પાડે છે.

OCLC માહિતી સેવા : પ્રથમ શોધ : વેબ આધારિત ઓનલાઈન સેવાની પ્રથમ શોધ સામયિક વિશેની પ્રાથમિક માહિતી પુરી પાડવાની છે. આ સેવા સરળ યાંત્રિક પ્રક્રિયા પુરી પાડે છે. જેમાં 80 કરતાં વધારે માહિતી આધારો, 10 લાખ પૂર્ણ અક્ષરો, અને પૂર્ણ છબીઓ, વિષયને લગતી હોય છે. ગ્રંથાલયને તેની જરૂરિયાત મુજબનાં માહિતી આધારો પસંદ કરવાના વિકલ્પ હોય છે. કેટલાક અગત્યનાં માહિતી આધારો જે પ્રથમ શોધમાં સમાવેશ થાય છે. તે નીચે મુજબ છે.

- ABI / માહિતી
- વિજ્ઞાન અમલ પ્રદ્યોગિકી લેખો
- લેખ પ્રથમ : 12,500 સામયિક સો લેખની સૂચિ
- મૂળભુત બાયોસીસ
- જ્યોબેઝ
- પ્રથમ જથ્થો : 12,500 સામયિકમાં જથ્થાનું કોષ્ટક
- ઘટસ્ફોટ : લોકો, માલિકી, સંસ્થા, આર્થિક અહેવાલ
- શિક્ષણ સારાંશ : શિક્ષણનાં લેખનાં માહિતી આધારો
- પ્રસંગહાર : પ્રસંગો, મેળાવડાનું આયોજન વૈશ્વિક
- સૂક્ષ્મ કોમ્પ્યુટર લેખ : કોમ્પ્યુટર અમલીકરણ લેખ
- તબક્કાવાર લેખ : 1800 સામયિક લેખની સૂચિ
- સંસ્થા : સંસ્થા મૂલાકાતની સૂચિ
- વર્લ્ડકેટ : 32 લાખ બુક પત્રક અને અન્ય ગ્રંથાલય સ્ત્રોતો
- વર્લ્ડ ક્ષેપ : વિશ્વની સંસ્થાઓનો આર્થિક અહેવાલ

જથ્થો (Contentdm) : યાંત્રિક જથ્થા વ્યવસ્થાપન સોફ્ટવેર : જથ્થો dm એ યાંત્રિક વ્યવસ્થાપન સોફ્ટવેર છે. તે વેબ પર સાધનો, વ્યવસ્થા, વ્યવસ્થાપન, પ્રકાશન અને શોધ યાંત્રિક સંગ્રહ ઉપલબ્ધ કરાવે છે. તે એક લૌચિક ઘણા બધા કામ કરવાવાળો સોફ્ટવેર છે. જે બધા દસ્તાવેજો જેમાં પીડીએફ, છબી, વિડિયો અને ઓડિયોફાઈલ ને નિયંત્રિત કરે છે. જથ્થોdm યોગ્ય નિરાકરણ વપરાશકર્તાની જરૂરિયાત મુજબનું આપે છે. તે વપરાશકર્તાને કાર્યાત્મક રીતે સંગ્રહનું સર્જન કરવા માટે સરળ પોઈન્ટ ક્લિકની સુવિધા આપે છે.

આંતર ગ્રંથાલય ધિરાણ વ્યવસ્થાપન સોફ્ટવેર : ILLaid

OCLC નો ILLaid એ સ્ત્રોત વહેંચણી વ્યવસ્થાપન સોફ્ટવેર છે. જે ગ્રંથાલય ને આપમેળે આંતર ગ્રંથાલય ધિરાણ માટે મદદ કરે છે. આ સોફ્ટવેરથી કાગળકામ ઘટે છે. અને ઉત્પાદકતા વધે છે. આ સોફ્ટવેર ગ્રંથાલય માટે OCLC ILL અને વર્લ્ડફેર દ્વારા ઉપલબ્ધ એક બારીની સેવા દ્વારા જ ગ્રંથાલયને ઉછીનું લેવું કે દેવું કે દસ્તાવેજ પહોંચાડવાની સુવિધા આપે છે. ILLaid આંતર ગ્રંથાલય ધિરાણ માટે સ્વયં સંચાલન પ્રક્રિયા છે જે ઉછીનું લેવું કે આપવું, આર્થિક સુવિધા, દસ્તાવેજ

પહોંચાડવા આ બધી યાંત્રિક સેવા પુરી પાડે છે. વપરાશકર્તા માંગ જ્યારે સંતોષાય ત્યારે તે જાહેર પણ કરે છે. આ ઉપરાંત વપરાશકર્તા વેબ દ્વારા પોતાની વિનંતીને નોંધાવી પણ શકે છે.

અન્ય સેવાઓ : OCLC ની અત્યાધુનિકતા સૂક્ષ્મચિત્ર અને રૂપરેખા સેવા સભ્યોનાં સંગ્રહની વહેંચણી અને જાળવણી માટે ગોઠવવામાં આવે છે. OCLC ને રાયરચીલું અને કૌશલ્યવાળા કર્મચારીઓ છે. જે સભ્ય સંસ્થા પૃથક્કરણ સાધન વાપરે તો OCLC નાં સંગ્રહનો વિકાસ સેવામાં શક્તિ અને સંગ્રહમાં થોડીક જગ્યા મળે.

12.9.2 સંશોધન ગ્રંથાલયનું મંડળ (RLG) RLIN (www.rlg.org) (Research Libraries Group (RLG) RLIN)

સંશોધન ગ્રંથાલય મંડળમાં 150 સંશોધન ગ્રંથાલય, સંગ્રહસ્થાન, કલાત્મક સ્થાનો અને સાંસ્કૃતિક સંસ્થાઓનો સમાવેશ થાય છે અને આ મંડળ નફા માટે નથી. આ મંડળનું સભ્યપદ એ અધ્યયન અને સંશોધન માટે યાદગાર સંગ્રહ છે. આ ન્યુયોર્ક લોક ગ્રંથાલય કોલમ્બિયા મહાવિદ્યાલય, હાર્વર્ડ મહાવિદ્યાલય અનપાલ મહાવિદ્યાલય દ્વારા 1974માં શોધાવું, યાંત્રિક યુગમાં માહિતી પ્રક્રિયા અને વ્યવસ્થાપન દ્વારા ઉભી થયેલી સમસ્યાનું નિરાકરણ આ મંડળ કરે છે.

આ મંડળ (RLG) ગ્રંથાલયો, કલાત્મક સ્થાનો અને સંગ્રહ સ્થાનોમાં પડેલા સાહિત્ય દ્વારા વિશ્વભરનાં સંશોધકો અને અધ્યયન કર્તાઓને સંશોધન સામગ્રી પુરી પાડે છે. તે સભ્ય સંસ્થાઓની કાર્યક્ષમતા વધારવા સંશોધન સ્ત્રોતો પુરા પાડી તેની સાથે તે તેની માટે કામ કરે છે. આ મંડળ રચનાત્મક માહિતીઓની સેવા, સામુહિક સંગઠન કાર્યક્રમો ઘડે છે ને યોગ્ય ધોરણો, સિદ્ધાંતો ઘડવામાં મહત્વનો ભાગ ભજવે છે. તે સંસ્થા અને વ્યક્તિને ઉપયોગી એવા માહિતીનાં વિવિધ સ્ત્રોતો પુરા પાડે છે.

આ મંડળનું શાસન તેના સભ્યો, કર્મચારીઓ અને પ્રમુખો ચલાવે છે. તેનું મુખ્ય મથક યુ.એસ.એ. કેલિફોર્નિયા છે.

ઈતિહાસ : 1970માં ત્રણ મહાવિદ્યાલયો અને ન્યુયોર્ક લોક-ગ્રંથાલય એ એક નવું સ્ત્રોત વહેંચણી સંયોજન બનાવ્યું. જે 1975થી સંશોધન ગ્રંથાલય મંડળ તરીકે સ્થાપિત થયું. ત્યારથી આ મંડળ (RLG) દરેક પ્રકારની સાંસ્કૃતિક યાદગીરી સંસ્થાઓ સ્થાપે છે. જેમાં મહાવિદ્યાલયો, રાષ્ટ્રીય ગ્રંથાલયો, કલાત્મક સ્થાનો, ઐતિહાસિક વિસ્તારો અને સંગ્રહ-સ્થાનોનો સમાવેશ થાય છે.

શાસન : આ મંડળમાં 150 સભ્યો છે. જેમાં મહાવિદ્યાલયો, રાષ્ટ્રીય ગ્રંથાલયો, કલાત્મક-સ્થાનો, સંગ્રહસ્થાનો અને ઐતિહાસિક સ્થાનોનો સમાવેશ થાય છે કે જે સંશોધન અને અધ્યયન માટે યાદગાર સંગ્રહ સ્થાનો છે. આ મંડળ જોડાણ, સમસ્યા નિરાકરણ અને સિદ્ધાંતોનો વિકાસ, ઉત્પાદક અને સેવા માટે એક રૂપરેખા પુરી પાડે છે. આ મંડળનાં પ્રમુખ સભ્યો દ્વારા નીમાય છે. નેતાઓ પ્રવૃત્તિનાં વ્યવસ્થાપન, માલમિલકત અને સંસ્થાનાં કામો માટે જવાબદાર હોય છે. પ્રમુખને મુખ્ય કાર્યપાલક કહેવાય છે. અને તે મંડળના બોર્ડનાં સભ્યો નીમે છે. મંડળનો 90 જણાનો કર્મચારીગણ જુદા જુદા 6 વિભાગમાં વહેંચાયેલો છે. જેમાં સામાન્ય વ્યવસ્થાપન, સભ્ય કાર્યકરો, સંકલિત માહિતી સેવા, પ્રદ્યોગિકી વિકાસ, ગ્રાહક અને ક્રિયાને ટેકો, અને આર્થિક વ્યવસ્થાપનનો સમાવેશ થાય છે.

સેવાઓ : આ મંડળની કેટલીક મહત્વની પેદાશ અને સેવાઓ આ મુજબની છે.

RLG કેન્દ્રિય સૂચિ : 130 લાખ દસ્તાવેજોની ઐતિહાસિક માહિતીનો RLG કેન્દ્રિય સૂચિ સ્ત્રોત છે. તે 400 ભાષાઓમાં વિષય અને સાહિત્યનાં અસમાન પ્રકારો પુરા પાડે છે.

એમિકો ગ્રંથાલય : RLG ની એમિકો ગ્રંથાલય- કલાસયોજના માટે કલા ઇતિહાસ માટે, સ્ટુડીયો કાર્યક્રમ માટે, કોર્સ વેબસાઈટ માટે, વ્યાખ્યાનમાટે, પ્રસ્તુતીકરણ માટે અને સંશોધન સ્ત્રોતો માટે ઊંચી ગુણવત્તાની કલાત્મક છબીઓ પુરી પાડે છે.

આની નકલ સ્વચ્છ હોય છે. માહિતી કલાત્મક સંગ્રહ સ્થાનોનાં સંયોજન અત્યાધુનિક સ્ત્રોતો વર્ણનાત્મક સાહિત્યમાં મળે છે.

RLG ઓનલાઈન માહિતી આધારો (ડેટાબેઝ) RLG ની વેબ આધારિત માહિતીઓમાં કિંમતી માહિતી અને સ્ત્રોતોનો સમાવેશ થાય છે. જેવા કે, પરંપરાગત ગ્રંથાલય સાહિત્ય, પુસ્તકો, સામયિકો, સંગીત, નકશાઓ કલાત્મક સંગ્રહ સૂચી, કલા, ભાગ્યેજ પ્રાપ્ત થતા પુસ્તક પત્રક, અત્યાધુનિક ઘણી, કલાત્મક અને સાંસ્કૃતિક કલા, RLG દ્વારા આપવામાં આવતા ઓનલાઈન માહિતી આધારો નીચે મુજબ છે.

- RLG મંડળ સૂચિ
- ઓગસ્ટીસમી : સદી અમેરિકા કલા તબક્કા સૂચિ
- RLG ની એમિકો ગ્રંથાલય
- રશિયન વિજ્ઞાન ઐતિહાસિક શિક્ષણ શાખા
- નૃવેશ શાસ્ત્ર સૂચી અને સાહિત્ય
- સ્કોપીયો : કલા અને ભાગ્યે જ જોવા મળતા પુસ્તકો
- RLG કલાત્મક સ્ત્રોતો
- કલાત્મક ઇતિહાસનો દસ્તાવેજ
- RLG સાંસ્કૃતિક સાહિત્ય
- ફેન્સીસ
- હાથ પુસ્તક માહિતી આધારો
- લેટિન અમેરિકા અભ્યાસ માટેનું હાથ પુસ્તક
- વિજ્ઞાન, પ્રદ્યોગિકી અને દવાનો ઇતિહાસ
- પરદેશી તબક્કા સૂચી
- ૧૯ મી સદીનાં અમેરિકન કલા સામાયિકો માટેની અનુક્રમણિકા
- રશિયન એકેડેમીની વિજ્ઞાન ગ્રંથસૂચિઓ
- SCIPPIO : કલા અને દુર્લભ પુસ્તક વેચાણ કેટલોગ

અસરકારક, વૈશ્વિક સ્ત્રોત વહેંચણીએ RLG નું મુખ્ય ધ્યેય છે. ILL વ્યવસ્થાપન સોફ્ટવેરના ઉપયોગ થકી RLG ભાગીદારી કાર્યક્રમે આંતર ગ્રંથાલય ધિરાણને અસરકારક બનાવ્યું છે.

યાંત્રિક સેવાઓ : RLG દ્વારા આ મુજબની યાંત્રિક સેવાઓ મળે છે.

સ્થાનિક વ્યવસ્થા દ્વારા વપરાશકર્તાનાં કામ કરવાનાં સ્થળે જ અસ્તિત્વ ધરાવતી માહિતીની છાપણી પત્રક સુવિધા પણ તે પુરી પાડે છે. તે ગ્રાહક જરૂરિયાતનાં પત્રક વિશે થોડીક માહિતી મુકવાનું કહે છે. અને તેને ખાસ પત્રકો પણ મળે છે.

RLG દ્વારા અસંખ્ય નવનીતો અને સાધનો ઉત્પાદિત કરવામાં આવ્યાં છે. કે જે સભ્યો અને સમાજ બંને કામમાં આવે. મોટાભાગનાં સાધનો અને માર્ગદર્શિકાઓ માહિતી સર્જન, આધુનિકલા, લાભકર્તા માટે ભાષા, સૂક્ષ્મચિત્રણ અને અત્યાધુનિક દષ્ટી માટે હોય છે.

12.9.3 શૈક્ષણિક નેટવર્કનું જોડાણ (Joint Academic Network (JANET))

(<http://www.ja.net/>)

યુકે શિક્ષણ અને સંશોધન સમાજ દ્વારા જાનેટ (JANET) ની જરૂરિયાત ઊભી થઈ. તે યુકેમાં શિક્ષણ અને સંશોધનનું જોડાણ કરતી સંસ્થા છે. તેવી જ રીતે બાકીનાં વિશ્વનું પણ ઇન્ટરનેટ મારફત જોડાણ કરે છે. સંચાર વિકાસમાં પ્રયોગાત્મક પ્રવૃત્તિઓનાં ભાગરૂપે જાનેટ વ્યક્તિગત સંચારનો ઉપયોગ કરે છે. જાનેટ યુકેની બધી મહાવિદ્યાલયોને જોડે છે જેવી કે એફ.ઈ. વિદ્યાલય, સંશોધન વિભાગ, વિશિષ્ટ વિદ્યાલય તે યુવાનો અને સમાજને અધ્યયન પુરું પાડે છે. તે રાજકીય, વિશાળ સંયોજનની સુવિધા પણ પુરી પાડે છે. હાલમાં જાનેટ 16 લાખ વપરાશકર્તાઓને સેવા પુરી પાડે છે.

જાનેટ અંતરીયાળ વિદ્યાર્થી મંડળોને દૃશ્ય મુલાકાતો યોજી વ્યાખ્યાનોનું પણ આયોજન કરે છે. સંશોધકો માટે જાનેટ વિશાળ માહિતી સંગ્રહ અને રાષ્ટ્રીય આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે કોમ્પ્યુટરની ઊંચી કાર્યદક્ષતા પુરી પાડે છે.

યુકરેનનો ફાળો : UKERNA (યુનાઈટેડ કિંગડમ શિક્ષણ અને સંશોધન સંચાર જે JISC (સંલગ્નના માહિતી સેવા સમિતિ) થકી JANET ના વિકાસ ને કાર્યનું વ્યવસ્થાપન કરે છે.) યુ.કે.માં ઉચ્ચ શિક્ષણ માટેનું એક મંડળ છે. તે સંશોધન મંડળ સાથે ભાગીદારીમાં કામ કરે છે. UKERNA એ સરકાર દ્વારા રચવામાં આવેલ છે. જેનો મુખ્ય હેતુ સંચાર સામાન પુરો પાડવાનો છે. કે જે શિક્ષણ અને સંશોધન સમિતિની જરૂરિયાત છે. જાનેટ સુપરજાનેટ તરીકે ઓળખાય છે. જે રાજકીય શિક્ષણ સંચાર અને સંશોધન સંસ્થા જોડાયેલું છે.

જાનેટની સેવાઓ : જાનેટ વિશાળ સ્તરનો સંચાર ધરાવે છે. જેથી શૈક્ષણિક સંસ્થાઓ તેનો મહત્તમ ઉપયોગ કરી શકે તે માટે જાનેટ તેને સહકાર આપે છે. જાનેટ મુખ્ય સેવાઓ નીચે મુજબ છે.

જાનેટ ગ્રાહક સેવા (JCS) જાનેટ વિશેની પુછપરછ એ એક પ્રાથમિક માહિતી છે. JCS યાંત્રિક અને સેવા વ્યવસ્થાપન યુકરેન અથવા સંપૂર્ણ શિક્ષણ દરમિયાન પુરી પાડે છે. અને તેથી તે કોઈપણ સ્તરે સહાયક પુરો પાડી શકે છે. જાનેટ વિશાળ પ્રમાણમાં ગ્રાહકો સાથે જોડાયેલ છે. તેથી તે તેની સમસ્યાનાં નિરાકરણની સુવિધા માટે નવા ખ્યાલો વિકસાવે છે. તે કલા વિસ્તાર, જ્ઞાનવાળા નામો અરજીઓ અને સરનામાઓને સૂચન પણ કરે છે.

સંદેશા સેવા : સંદેશા સેવા પણ ઉપલબ્ધ છે જેમાં યાંત્રિક સંદેશા, મેલર શિલ્ડ સેવા, રીલે ટેસ્ટર સિસ્ટમ, સારવાર યોજનાનો સમાવેશ થાય છે. વેબ સંદેશા સેવા મર્યાદિત સંસ્થાઓને જ પૂરી પાડવામાં આવે છે. જે સંસ્થાને યાંત્રિક સંદેશા સેવાનો સહકાર ન હોય તેને.

નેટવર્ક સહકાર સેવા : સંચારીકા સહકાર સેવામાં સ્થાન સેવાનો સમાવેશ થાય છે. આ સેવા જાનેટના સરંજામ માટે મળે છે, સંચાર સમય સેવા સંસ્થાને ચોક્કસ સમયનો સંદર્ભ પુરો પાડે છે અને દૈનિક સેવાનું આયોજન કરે છે.

સમાચાર સેવા : જોડાયેલી સંસ્થાઓને જાનેટનાં કેન્દ્ર પરથી પ્રસારિત થયેલાં સમાચારો મળે છે. સંસ્થાઓને સીધા 6 જાનેટનાં સર્વર પરથી પણ સમાચાર વાંચવા મળે છે.

વિડિયો સભા સેવા : દૃશ્ય સભા IP સંચાર અને ISDN (યાંત્રિક સંચાર - સંલગ્ન સેવા) પર ઉપલબ્ધ છે. નોંધણી સેવા દૃશ્ય સભાની ઓનલાઈન થઈ શકે છે. દૃશ્ય પ્રદ્યોગિકી પેદાશ, દસ્તાવેજનું મૂલ્યાંકન કરે છે. અને સલાહ સેવા પૂરી પાડે છે.

વેબ સેવા : મુખ્ય વેબ સેવા ઈન્ટરનેટ પર રહેલ અયોગ્ય વસ્તુ સામે રક્ષણ મેળવવા અને કાયમી URL ની સૂચિ પ્રાપ્ત કરવા ઉપલબ્ધ છે. બે મુખ્ય સેવાઓ વેબ હોસ્ટિંગ અને વેબ સંદેશા નાની સંસ્થાઓ જેવી કે ખાસ કોલેજ અથવા તરુણ અને સમાજ અધ્યયન કેન્દ્ર માટે ઉપલબ્ધ છે.

તાલીમ : નવા જાનેટની ક્ષિતિજોમાં યાંત્રિક કર્મચારીઓ માટે તાલીમ વિભાગ ગોઠવવામાં આવતો. તે વિસ્તરીને તેમાં શિક્ષણ અને તાલીમનો સમાવેશ થયો. જેથી કર્મચારી સંચાર અને સંચાર આધારિત સેવાઓનાં પ્રાથમિક જોડાણો સમજે.

વર્કશોપ અને સભા : યુકરેનાએ જણાવ્યું છે કે જાનેટ સમુદાય વર્ષ સભા કે સેમિનાર યોજી સંચારના વિકાસ માટે તૈયાર હોવો જોઈએ. જેમાં સામાન્ય સંચારના મુદ્દાઓ અથવા વિશિષ્ટ મુદ્દાઓની ચર્ચા થવી જોઈએ. વાર્ષિક મહોત્સવ અસંખ્ય જુદાં જુદાં સંચારના મુદ્દાઓ સાથે હોય છે. કે જેથી યાંત્રિક સહકાર મળે. યુકરેના પણ બીજી સંસ્થાઓ સાથે જોડાઈ મહોત્સવનું આયોજન કરે છે.

અન્ય સેવાઓમાં સલાહ સેવા, અધિકારીતા નામ સેવા, માહિતી વિકલ્પ સેવા વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. વધુ વિગત માટે જાનેટ વેબસાઈટ પર જુઓ.

12.9.4 ત્રણ વિદ્યાલય સંશોધન ગ્રંથાલયોનું સંયોજન (CURL) (<http://www.curl.ac.uk>) (Consortium of University Research Libraries)

CURL એ મહાવિદ્યાલય સંશોધન ગ્રંથાલય સંગઠન યુકેમાં છે. JISC દ્વારા CURL ની ઘણી બધી પ્રવૃત્તિઓ શોધવામાં આવી છે. CURL સભ્ય સંસ્થાઓને વિશ્વનાં સંશોધકોને મદદ મળી રહે તે હેતુસર તેઓની સંસ્થામાં મીશ્ર સંશોધન ગ્રંથાલય બાંધવામાં મદદ કરે છે. તેના કોમ્પ્યુટર પરથી સહેલાઈથી વિનંતી સ્ત્રોતોનાં અલગ અલગ સ્વરૂપમાં સહેલાઈથી શોધી શકાય.

- (1) શોધ, જગ્યા અને વિનંતીના સંશોધનો અલગ અલગ ફોર્મેટમાં તમામ પ્રકારનાં ડેસ્કટોપથી સરળતાથી અને ઝડપથી મેળવી શકાય છે.
- (2) યાંત્રિક સ્ત્રોતો કે જે પહેલેથી યાંત્રિક છે અથવા પછી થયા છે તેની ક્ષમતામાં વધારો કરી શકાય છે.
- (3) જે છાપેલી વસ્તુઓ ફરી નથી શક્તી કે જે આધુનિક નથી તેને માટે શારીરિક પ્રક્રિયા.
- (4) બહારથી પોતાની સંસ્થા માટે પ્રાપ્ત થયેલી વસ્તુઓને તરત જ પહોંચાડવાની સેવા.

CURL નો મુખ્ય હેતુ સંશોધન ગ્રંથાલયનો ક્ષમતામાં વધારો, સ્ત્રોતોની વહેંચણી છે. કે જેનાથી સ્થાનિક, રાજકીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય સંશોધન સમિતિને લાભ મળે.

CURL ની સભ્ય ગ્રંથાલય સંખ્યા વધીને 28 થઈ છે જેમાં યુકેનીઝ 22 મહાવિદ્યાલય ગ્રંથાલય એવી રીતે બ્રિટીશ ગ્રંથાલય, સ્કોટલેન્ડ રાષ્ટ્રીય ગ્રંથાલય અને વેલ્સ રાષ્ટ્રીય ગ્રંથાલયનો સમાવેશ છે.

સેવાઓ અને યોજનાઓ : Curl ની સેવાઓ અને તેને આધારિત યોજનાઓ નીચે મુજબ છે.

ઓનલાઈન ડેટાબેઝ : CURl માહિતી આધારે દસ્તાવેજનો ઐતિહાસિક માહિતી ધરાવે છે કે જે સભ્ય ગ્રંથાલય સંસ્થા પાસેથી ઉપલબ્ધ થઈ હોય અથવા બહારનાં સ્ત્રોત પાસેથી ઉપલબ્ધ થઈ હોય. (જેવી કે કોંગ્રેસ ગ્રંથાલય). આ માહિતીઓ યુકમાર્કમાં સંગ્રહ થઈ હોય છે અને ટેલનેટ અથવા Z39.50 ક્લાયન્ટ દ્વારા ક્રિયાન્વિત થાય છે. સભ્ય ન હોય તેને આ માહિતી વેચાતી લેવી પડે છે. હાલ માહિતી આધારોમાં 38 લાખ કરતાં વધારે દસ્તાવેજો પડ્યા છે જે ઝડપથી વધે છે. જેવી રીતે ગ્રંથાલય વિકાસ કરે છે તેમ તેમ તેમાં કાર્યક્રમો અને દસ્તાવેજોની સંખ્યામાં વધારો થાય છે. આ દસ્તાવેજો સારી ગુણવત્તા ધરાવતા હોય છે અને આવી CURl તેનાં માટે અમુક સિદ્ધાંતો નક્કી કરેલા હોય છે. નિશ્ચિત સિદ્ધાંતો સાથે દસ્તાવેજો વહેંચવામાં આવે છે. નફો કરનારી સંસ્થા માટે આ સેવા ખુલ્લી છે.

COPAC (<http://copac.ac.uk>) : કોપાક એ એક સામૂહિક પત્રક છે જેમાં CURL નું અને તેનાં સભ્યોનું પત્રક ભેળવેલું છે અને તે મફત વાપરવા મળે છે. તેનાં 30 લાખ દસ્તાવેજો જે 26 CURL સભ્ય સંસ્થા જેમાં બ્રિટીશ ગ્રંથાલય, સ્કોટલેન્ડ રાષ્ટ્રીય ગ્રંથાલય અને ખાસ નાની સંખ્યામાં CURL વગરના ગ્રંથાલયોનો સમાવેશ થાય છે. તેને પ્રસ્તુત કરે છે. બાકીનાં રહેલા CURL ગ્રંથાલયનાં પત્રકો પણ ઓનલાઈન હોય છે. કોપાક વેબસાઈટમાં સેવા માહિતી અને સહકાર સાહિત્યનો પણ સમાવેશ છે. JISC દ્વારા કોપાક શોધાયેલું છે.

સંગ્રહસ્થાનોનું હબ (<http://www.archiveshub.ac.uk>) : પુરા લેખગૃહ એક સંગઠિત સેવા છે જે સંયુક્ત રાષ્ટ્રોમાં આવેલી મહાવિદ્યાલયો અને વિદ્યાલયોના પુરાલેખ વર્ણન મફત પૂરા પાડે છે. 60 સંસ્થાઓ ઊંચી ગુણવત્તા વાળી માહિતી કેન્દ્રને પૂરી પાડે છે કે જે 22,000 પૂરાલેખ ગૃહને આવરે છે. આ વેબસાઈટનો ઉપયોગ સાવ મફત છે કે જે વિશાળ સ્તરે સંશોધન ક્ષેત્રની માહિતી પૂરી પાડે છે.

આ સેવા સંયુક્ત માહિતી યોજના સમિતિ દ્વારા શોધવામાં આવી અને CURL આની દેખરેખ કરે છે. લિવરપુલ મહાવિદ્યાલયની ચેસાઈર વિકાસ ટુકડી દ્વારા મિમાસ સેવા ચાલે છે. જે માન્ચેસ્ટર મહાવિદ્યાલયમાં છે તે પુરાલેખગૃહ વિકાસકામો માટેનો સોફ્ટવેર ચલાવે છે.

છાપમાં બ્રિટેન (<http://www.britaininprint.net>) : બ્રિટન ઇન-પ્રિન્ટ યોજના કે જે હેરીટેજ લોટરી ફંડ દ્વારા શોધાયેલી છે. જે ઇડનબર્ગ મહાવિદ્યાલયનાં શાસ્ત્ર તળે ચાલે છે. ગ્રંથાલયમાં 10 CJRL ગ્રંથાલયોનો ભાગ છે અને ઇડનબર્ગ રોયલ કોલેજ ભૌતિક અને ગ્લાસગોની મિશેલ ગ્રંથાલયોનો સમાવેશ થાય છે. બધા 10 ગ્રંથાલયો પાસે 1700 બ્રિટીશ પુસ્તકનો સંગ્રહ છે કે જેની યાંત્રિક સ્વરૂપની પત્રિકા નથી. 2003નાં જાન્યુઆરીમાં આ યોજના આવી. આ યોજનામાં પુરાણા બ્રિટીશ પુસ્તકોના વિશાળ સંગ્રહની મફત માહિતી મળે છે અને આ પુસ્તકો રાષ્ટ્રની 21 મહત્વપૂર્ણ ગ્રંથાલયોમાં છે તે પણ જાણવા મળે છે.

CURL COFOR : COFOR (<http://www.cocorees.ac.uk/>) (સંશોધન માટે જોડાણ) એક CURL ની નવી સેવા છે કે જે તેનાં સભ્યો અને અન્ય સંશોધન ગ્રંથાલયોને સામૂહિક સંપાદન માટે સાધનો પૂરાં પાડે છે. (ઓપાનિયા, માર્ગદર્શિકાઓ અને સંદર્ભો). તે નકલની પ્રયુક્તિ પર પણ ધ્યાન આપે છે અને સંશોધન પદ્ધતિ અને ગ્રંથાલયમાં ઉપલબ્ધ સાધનો વચ્ચેના સંબંધનું માપ કાઢે છે.

12.9.5 ચીન ગ્રંથાલય અને માહિતી તંત્ર (CALIS) (China Academic Library and Information System)

ચીન શૈક્ષણિક ગ્રંથાલય અને માહિતી યોજના (CALIS) 1988માં જાહેર થઈ. જે ચાઈનીઝ શૈક્ષણિક ગ્રંથાલયોમાં રાષ્ટ્રીય સ્તરે સ્રોત વહેંચણીમાં મોખરે છે. આનો હેતુ કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા સ્થપાયેલી મહાવિદ્યાલયોને સીધી સેવા આપવાનું છે. જેમા તેઓ ચીન શિક્ષણ અને સંશોધન સંચાર વડે દસ્તાવેજો અને માહિતીઓ આપે છે. CALIS બીજી સંસ્થાઓ કે ચીન શિક્ષણ અને સંશોધન સંચાર સાથે જોડાયેલ હોય તેને પણ સેવા આપે છે. CALIS એ ચીન રાષ્ટ્રીય સ્તરે ફેલાયેલી શૈક્ષણિક ગ્રંથાલય સંયોજન છે. જે અડધી સરકારી છે તો અડધી ગ્રંથાલય પોતે જ પોતાનો નિભાવ કરે છે. વેબ સાઈટ દ્વારા આપણે ત્યાં પહોંચી શકીએ. (<http://www.calis.edu.cn/>)

હેતુઓ અને ધ્યેયો : CALIS નો હેતુ CERNET સાથે જોડાઈ રાષ્ટ્રીય માહિતી બંધારણનું સ્થાપન છે. તેના માટે મહત્વનું છે કે ચીનની શૈક્ષણિક ગ્રંથાલયોમાં શું છે અને તેમાં વધારો કરવાનો એ છે. CALIS ની બે મહત્વની બાબતો માહિતી સેવાનું બંધારણ, સંચારણ જેમાં હાર્ડવેર અને સોફ્ટવેર હોય. વિવિધ માહિતીનો પરિચય અને નિર્માણ.

શાસન અને વ્યવસ્થાપન : CALIS નાં શાસન માટે ઊંચી કક્ષાની સમિતિ અને શિક્ષણ ખાતા સંબંધિત કાર્યપાલકો અને બે બેઈડા અને સિગુઆ મહાવિદ્યાલયોનાં પ્રમુખોનો સમાવેશ થાય છે. નિષ્ણાંતોની ટૂંકડી સમિતિમાં સલાહકારો તરીકે કામ કરે છે. CALIS નું વહીવટી માળખું બેઈજીંગ મહાવિદ્યાલયમાં છે જે ત્યાંથી સમિતિ દ્વારા સંચારની વિવિધ પ્રવૃત્તિઓને સહકાર આપે છે.

CALIS નું આયોજન ચાર રાષ્ટ્રીય માહિતી કેન્દ્ર ચલાવે છે જેમાં વિજ્ઞાન, સામાજિક વિજ્ઞાન અને માનવ માહિતી કેન્દ્ર. બાંધકામ અને પ્રદ્યોગિકી માહિતી કેન્દ્ર, દાકતરી માહિતી કેન્દ્ર અને કૃષિ માહિતી કેન્દ્રનો સમાવેશ થાય છે. આ કેન્દ્રો વપરાશકર્તાને માહિતીઓ પૂરી પાડે છે. સાત ક્ષેત્રિય માહિતી કેન્દ્ર આ મુજબ વહેંચાયેલા છે. પૂર્વ ચીન દક્ષિણ મંત્રીય કેન્દ્ર, પૂર્વ ચીન ઉત્તર ક્ષેત્રીય કેન્દ્ર, દક્ષિણ ચીન માહિતી કેન્દ્ર, કેન્દ્રિય ચીન ક્ષેત્રીય કેન્દ્ર, દક્ષિણપશ્ચિમી ચીન ક્ષેત્રીય કેન્દ્ર, ઉત્તરપશ્ચિમી ચીન ક્ષેત્રીય કેન્દ્ર અને ઉત્તરપૂર્વ ચીન ક્ષેત્રીય કેન્દ્ર કે જે માહિતી ઉપયોગ કરનારાને દ્વિતીય કક્ષાનો સહકાર આપે છે.

કાલીસનું વર્તમાન સ્ટેટસ : CALIS ની વર્તમાન સ્થિતિ :

કાલીસ ત્રણ સ્તરનાં સ્ત્રોત અને સેવા બંધારણનું સ્થાપન કરેલ છે. સંગઠિત પ્રવૃત્તિઓ જુદાં જુદાં શહેરો અને ક્ષેત્રોમાં ચલાવાય છે. હાલમાં કાલીસે 6 મુખ્ય પ્રવૃત્તિઓનું તેનાં આયોજનમાં સમાવેશ છે. આ પ્રવૃત્તિઓમાં એકસૂત્રતાથી સંપાદન, ઓનલાઈન પત્રકો, ઓપેક, આઈએલએલ, દસ્તાવેજ વહેંચણી અને ઇન્ટરનેટ સંચાલનનો સમાવેશ થાય છે.

અસંખ્ય ઐતિહાસિક દસ્તાવેજો અને પૂર્ણ માહિતીઓ કે જે કેન્દ્રિય સંપાદન અથવા સંયોજિત સંપાદન જે બધા વિષયોનો સમાવેશ કરે છે. ત્યાંથી પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. કેટલાંક મહત્વનાં ઐતિહાસિક માહિતી આધારો અને પૂર્ણ સ્ત્રોતો નીચે મુજબના સમાવિષ્ટ છે.

- વિજ્ઞાન અવતરણ યાદી (SCI) - શૈક્ષણિક સંશોધન ગ્રંથાલય
- સામાજિક વિજ્ઞાન અવતરણ યાદી (SSCI) - ઓનલાઈન વિજ્ઞાન
- બાંધકામ માહિતી (EI) - સીધું એલએલએલસાઈટ પર
- જૈવીક લેખો (BA) - શૈક્ષણિક છાપખાનું
- રસાયણિક લેખો (CA) - IEEE/IEE યાંત્રિક ગ્રંથાલય
- સૂક્ષ્મ વૈજ્ઞાનિક લેખો (CSA) - જીનોમ માહિતી આધારો
- વૈશ્વિક - ચીન ઇન્ફો બેંક વગેરે.

આ ઉપરાંત માહિતી આધારોની હારમાળા ધરમાં ઉત્પાદિત છે, જેમાં નીચેની બાબતો સમાવિષ્ટ છે.

પુસ્તક અને સામયિકની સામુહિક સૂચિ : 100 સભ્યો એ 1.4 લાખ ગ્રંથો અને 3 લાખ કરતા વધારે બોર્ડના સમાવિષ્ટ

ચાઈનીઝ સામયિકનો વર્તમાન જથ્થો : 28 સભ્યોએ 5500ના ચાઈનીઝ સામયિકોના 2 લાખ કરતાં વધારે લેખોમાં ફાળો આપ્યો છે.

ચાઈનીઝ સંશોધન અને માહિતી આધારો : 85 સભ્યોએ 70,000 કરતાં વધારે લેખોમાં ફાળો આપેલ છે.

અદ્વિતીય લક્ષણો સાથે ચાઈનીઝ માહિતીઆધારો : 23 સભ્યોએ 4,50,000 કરતાં વધારે દસ્તાવેજો ધરાવતા લેખોમાં યોગદાન આપેલ છે.

ચાવીરૂપ વિષયો માટે સંશોધન માહિતી આધારો : 45 સભ્યોએ 290 કરતા વધારે કેળવણીમાં યોગદાન આપેલ છે.

અરજી સ્તર સંચારને ક્રિયાન્વિત કરે છે. જેનો યુનિકોડ Z39.50, ISO 1016 અને 10161 છે. આ સ્તરમાં સમાવિષ્ટ છે.

ઓનલાઈન સૂચિ સર્વર જેનાથી ગ્રંથપાલો MARC સાહિત્યને ઉમેરી શકે.

માહિતી બનાવનાર સાધન અને TOC અન્ય જાતે બનાવેલ આધારો માટે માહિતી આધારો.

જાતે ઉત્પાદિત માહિતી આધારો માટે વેબ આધારિત શોધ યંત્ર

ILL અને કોમ્પ્યુટર દસ્તાવેજ વહેંચણી સેવા માટેના સોફ્ટવેર

12.9.6 ઓસ્ટ્રેલિયન શૈક્ષણિક અને સંશોધન ગ્રંથાલય નેટવર્ક (AARLN) (Australian Academic and Research Library Network) (<http://www.aarlin.edu.au/>)

CAUL (ઓસ્ટ્રેલિયન મહાવિદ્યાલય ગ્રંથાલય સમિતિ) દ્વારા વિકસાવાયેલી ઓસ્ટ્રેલિયન શૈક્ષણિક અને સંશોધન ગ્રંથાલય નેટવર્ક એ સંગઠન અને જોડાણનું માળખું છે. AARLN નો હેતુ સંશોધકોને ઓસ્ટ્રેલિયન તેમજ આંતરરાષ્ટ્રીય માહિતીઓ ખામી રહિત અને મફત તેના વ્યક્તિગત કોમ્પ્યુટર દ્વારા પુરી પાડવી.

આ યોજના ઓસ્ટ્રેલિયન સરકાર દ્વારા શોધવમાં આવી. AARLIN વર્ષ 2000માં મુખ્ય યોજનાઓ સાથે સંપૂર્ણ રીતે ઓસ્ટ્રેલિયાની મહાવિદ્યાલયોમાં યાંત્રિક સેવાઓનો પ્રારંભ કર્યો.

20 થી 38 ઓસ્ટ્રેલિયન મહાવિદ્યાલયો અને ઓસ્ટ્રેલિયા રાષ્ટ્રીય ગ્રંથાલયનો આ યોજનામાં સહિયારો ફાળો છે. અને તેનું વિભાજિત ભંડોળ પણ છે. AARLIN પ્રોજેક્ટે સામેલ સંસ્થાઓ વચ્ચે સહકારી વ્યવસ્થા સ્થાપીત કરી છે. યોજના લા ટ્રોબ મહાવિદ્યાલયમાં છે કે જ્યાં યોજના કર્મચારીઓ કામ કરે છે. તે સ્ટ્રીંગ સમિતિ દ્વારા દેખરેખમાં છે કે જેમાં CAUL નાં અધિકારીઓ અને ઓસ્ટ્રેલિયન મહાવિદ્યાલય માહિતી પ્રદ્યોગિકીનાં પ્રમુખોનો (CAUDIT) સમાવેશ થાય છે.

હેતુ : AARLIN નો હેતુ ઓસ્ટ્રેલિયન મહાવિદ્યાલયોમાં અને અન્ય સંશોધન સંસ્થાઓનાં મુખ્ય સંચાર બંધારણનો વિકાસ કરવો તેવું છે. તેની દૃષ્ટિ રાષ્ટ્રીય સંશોધન ગ્રંથાલય અને માહિતી યોજનાના વિકાસમાં છે કે જે સંશોધક કર્મચારીઓ અને વિદ્યાર્થીઓ પાસેથી પ્રાપ્ત થયેલ માહિતીનો સંગ્રહ ઓસ્ટ્રેલિયાના ગ્રંથાલયોની સહેલાઈથી અને વિનામૂલ્યે પૂરી પાડે. આ દૃષ્ટિને પામવા AARLIN યોજના ભવ્ય પ્રદ્યોગિકી ઉપયોગ કરે છે. એવું સૂચવાયું છે કે રાષ્ટ્રીય પોર્ટલને ખૂલ્લા સંદર્ભોનાં સોફ્ટવેર છે કે જે સંશોધકોને યોગ્ય અને વાસ્તવિક માહિતીઓના હક આપે છે અને અન્ય માહિતી આધારો, વેબસાઈટ, ઓનલાઈન ગ્રંથાલય અને બીજા યાંત્રિક માહિતીઓને પ્રાપ્ત કરાવે છે.

સેવાઓ : AARLIN સેવા નમૂનો રાષ્ટ્રીય પ્રવેશદ્વાર બાધિત છે કે જે સ્થાનિક વાસ્તવિક યોજના કે જેમાં મહાવિદ્યાલયો જોડાયેલી હોય છે. તેની સાથે જોડાણ ધરાવે છે. જ્યારે વપરાશકર્તા ઇન્ટરનેટ વાપરે છે ત્યારે વપરાશકર્તા અધિકારિત છે. પ્રત્યાયન સેવા માટે તે વપરાશકર્તાને વાસ્તવિક યોજના દ્વારા ખબર પડે છે તે જ વખતે વાસ્તવિક સેવાઓ વપરાશકર્તાની વ્યક્તિગત બાબતોને પ્રવેશદ્વારમાં મોકલે છે અને વપરાશકર્તાને રસ પડતા વિષયની માહિતી પ્રાપ્ત થાય છે. વ્યક્તિગત માહિતીના આધારે, પ્રવેશદ્વાર વપરાશકર્તાને યોગ્ય માહિતીઓ આપે છે. વ્યક્તિગત વપરાશકર્તાઓ સહેલાઈથી સ્ત્રોતો વ્યક્તિગત વસ્તુઓનું ઉમેરણને કાઢી શકે છે.

પ્રવેશદ્વારમાં શોધ યંત્રનો સમાવેશ થાય છે, કે જે વિવિધ સ્તરનાં માહિતી આધારો, માહિતી સ્ત્રોતો અને વેબસાઈટોમાં અસંખ્ય રૂપરેખાઓનો ઉપયોગ કરી સમાન શોધની પરવાનગી આપે છે. આ રૂપરેખાઓનાં Z39.50 http, SQL અને XML પ્રોટોકોલ સમાવેશ થાય છે. ભાગ્યે જ તે વપરાશકર્તા માટે સમાન શોધમાંથી શોધ દલીલ અને પૂર્ણ માહિતીઓ ઓનલાઈન ગ્રંથાલય સૂચિ, ઇન્ટરનેટ શોધ યંત્ર, વેબસાઈટ અને વિષય પ્રવેશદ્વાર અને શોધ પરિધાન શક્ય બનાવે છે.

◆ તમારી પ્રગતિ ચકાસો

(5) આંરરાષ્ટ્રીય ક્ષેત્રે ગ્રંથાલય સંચાર વિકાસનું વર્ણન કરો.

નોંધ : (1) આપેલ જગ્યામાં જ તમારો જવાબ લખો.

(2) આ એકમને અંતે આપેલ જવાબ સાથે તમારો જવાબ તપાસો.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

12.10 ભારતમાં માહિતી નેટવર્ક (DATA NETWORK IN INDIA)

ભારતમાં માહિતી નેટવર્કનું વર્ણન અગત્યનું છે. તે વાસ્તવિકતાનો ખ્યાલ આપે છે કે ભારતમાં બધા ગ્રંથાલય સંચારો અસ્તિત્વ ધરાવતા સંચારોમાં બંધારણ સુવિધાનો ઉપયોગ કરે છે. એકપણને પોતાનું સંચાર બંધારણ નથી.

ટેલિફોનપ્રત્યાયન એ સંચાર માટે મહત્વનું કામ કરે છે કે જે સંચાર માટે ઉમેરણ, પ્રત્યાયન અને માહિતીઓને સ્થાનાંતર કરે છે. ભારતમાં ગ્રંથાલયની સુવિધા માટે પ્રત્યાયન અને માહિતી પ્રદ્યોગિકી શાખા, વિદેશ સંચાર નિગમ લિમિટેડ (VSNL) ભારત સરકાર જવાબદાર છે. આ પ્રત્યાયન સંચારો આ મુજબ છે.

12.10.1 IT ની સેવા : (ITES, અગાઉ INDONET) (IT Enabled Services)

CMC દ્વારા 1986માં ભારતમાં પ્રથમ માહિતી સંચાર. ભારતમાં કોમ્પ્યુટર વાપરનારા સમુદાય માટે TIES (સામાન્ય રીતે INDONET)નું બાંધકામ અને અમલીકરણ થયું. TIES વપરાશકર્તાઓની યાંત્રિક વહેંચણી માટે સંકલિત જુદી જુદી સેવાઓ પૂરી પાડે છે. તે અસંખ્ય પ્રખ્યાત યોજનાઓ સાથે વેપાર કરે છે. જેવી કે શિક્ષણ, પરીક્ષાઓ, ગ્રંથાલયો વગેરે. તે એક શક્તિશાળી ઈન્ટરનેટ સુવિધા પૂરી પાડનાર છે. જે ઉદ્યોગથી ઉદ્યોગ (B2B) વાણિજ્ય નિરાકરણ વિશેષત્તમ યાંત્રિક માહિતી આદાનપ્રદાનમાં સેવાઓ આપે છે.

12.10.2 શિક્ષણ અને સંશોધન નેટવર્ક (ERNET) : (<http://www.ernet.in>) (Education and Research Network)

સંયુક્ત રાષ્ટ્ર વિકાસ યોજના અને ભારત સરકારનાં સહકારથી યાંત્રિક વિભાગે 1986માં ERNET નો પાયો નાખ્યો કે જેનો હેતુ સંચાર અને ઈન્ટરનેટનાં બેડામાં નિષ્ણાંતો અને શૈક્ષણિક તજજ્ઞો પેદા કરવા. આ યોજનાનો પાયો આ પ્રાથમિક સંસ્થાઓ સ્પર્ધક સંસ્થાઓ સાથે નખાયો છે. જેમાં NCST (સોફ્ટવેર પ્રદ્યોગિકી માટે રાષ્ટ્રીય કેન્દ્રો બોમ્બે, IISC (વિજ્ઞાનની ભારતીય સંસ્થા), બેંગ્લોર, પાંચ IITS (ભારતીય પ્રદ્યોગિકી સંસ્થા) દિલ્હી, બોમ્બે, કાનપુર, ખડગપુર અને મદ્રાસ નવી દિલ્હીનો સમાવેશ થાય છે.

દેશમાં તાત્કાલિક સંચાર માટે ERNET નો યોગ્ય ફાળો રહેલો છે. તેણે સંચારના ક્ષેત્રમાં રાષ્ટ્રીય ક્ષમતાઓ વિકસિત કરી છે. ખાસ કરીને સોફ્ટવેર બંધારણની રૂપરેખાને ઘડી છે. તે માત્ર વિશાળ સંચાર કે જે ભારતીય સમાજ માટે વિવિધ સુવિધાઓ પૂરી પાડે છે તેમાં જ સરળ નથી થયું. પણ તે સંચારના ક્ષેત્રમાં સંશોધનની યોજનાઓ બહાર પાડી છે કે જેમાં 9મી યોજના જેમાં ભંડોળ વ્યવસ્થા અને નવી વ્યવસ્થા સર્જનનો સમાવેશ થાય છે.

આજે ERNET પૃથ્વી પરનું અને ઉપગ્રહ પરનું રાષ્ટ્રવ્યાપી વિશાળ સંચાર છે. જે ભારતનાં મુખ્ય શહેરોમાં શૈક્ષણિક અને સંશોધન સંસ્થાઓમાં સ્થાપિત છે. ERNET નો હેતુ માત્ર જોડાણ પૂરો પાડવા પૂરતો નથી, પરંતુ વપરાશકર્તાને શૈક્ષણિક અને સંશોધન સંસ્થાને યોગ્ય માહિતી પૂરી પાડવાનો છે. સંશોધન, વિકાસ અને તાલીમ એ ERNET નાં સંકલિત ભાગો છે. આંતરરાષ્ટ્રીય જોડાણ દિલ્હી, બોમ્બે, બેંગ્લોર અને કલકત્તાનાં પ્રવેશદારોથી 6.64 M.B ની ક્ષમતાથી પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. ERNET પણ રોજંદુ ટ્રાફિક 20 GB વપરાશ છે.

ERNET ભારત મહાવિદ્યાલય ગ્રાન્ટ કમિશન સાથે ભાગીદારીરૂપે વર્તમાન સમયમાં Ugc - ઈન્ફોનેટ યોજનાનું આયોજન કરે છે કે જેનાથી મહાવિદ્યાલયો અને સંલગ્ન વિદ્યાલયોમાં યાંત્રિક સામયિક સંયોજનની સુવિધા પૂરી પાડશે. UGC ઈન્ટરનેટનાં મુખ્ય લક્ષણો આ મુજબ છે.

- શ્રેણી બાંધકામનો મહાવિદ્યાલય સંલગ્ન વિદ્યાલય દ્વારા વિકાસ
- સાયબર ઓપ્ટીક જોડાણ ઉપયોગ દ્વારા પૃથ્વી પર રાષ્ટ્રવ્યાપી વપરાશ

- સંકલિત ઉપગ્રહ wan દ્વારા બ્રોડબેન્ડ અને VSAT પ્રદ્યોગિકીને સહકાર
- સંચાર વ્યવસ્થાપન યોજના
- વિશ્વભરમાં શિક્ષણ અને સંશોધન સંચારનું જોડાણ
- ફાયરવોલ્સ અને અતિક્રમણ શોધ યોજનાનાં ઉપયોગ દ્વારા વાયરસ અને માહિતીની જાળવણી
- માહિતી કેન્દ્ર અને અરીસા સાઈટ્સ સામગ્રીનું હોસ્ટીંગ

12.10.3 રાષ્ટ્રીય માહિતી નેટવર્ક કેન્દ્ર (NICNET): (<http://home.nic.in>) (National Informatics Centre Network)

કેન્દ્ર અને રાજ્ય સરકારનાં વિભાગો અને તેની સંસ્થાઓને માહિતી સેવાઓ મળી રહે તે હેતુથી ઉપગ્રહ આધારિત રાષ્ટ્રીય માહિતી સંચાર કેન્દ્રનું સ્થાપન થયું. NICNET રાજકીય કળા નિરાકરણ અને માહિતી વ્યવસ્થાપન માટે સરકાર નિર્ણય પૂરાં પાડે છે કે જે ભારત સરકાર અને ઉદ્યોગ વિભાગની જરૂરિયાત છે. NIC રાષ્ટ્રવ્યાપી ICP સંચારનું સ્થાપન કર્યું જેનું નામ NICNET છે. જેમાં 53 કેન્દ્ર સરકાર વિભાગો મુખ્ય પ્રવેશદ્વારો છે ને 30 રાજ્યોમાં છે અને 603 જિલ્લાઓને IT સેવા માટે સાંકળે છે. સરકારે રાષ્ટ્રવ્યાપી કોમ્પ્યુટર પ્રત્યાયન સંચારનું આયોજન કર્યું છે. NICNET એ સરકારી નેટવર્ક છે.

NIC ની સંસ્થાકીય વ્યવસ્થા તેનાં મુખ્ય મથક દિલ્હીમાં થાય છે. રાજ્ય એકમો દરેક રાજ્યની રાજધાનીમાં છે અને 7 સામૂહિક કેન્દ્રો અને જીલ્લા કેન્દ્રો ભારતનાં લગભગ દરેક જિલ્લામાં છે. સંસ્થા વિશાળ કુશળ માનવીય ક્ષતિ ધરાવે છે. NIC ના મુખ્ય મથકે અસંખ્ય અમલીકરણ વિભાગો અસ્તિત્વ ધરાવે છે. જે સંસ્થા અને ભવન માહિતી સહકાર પૂરો પાડે છે. NIC કોમ્પ્યુટર વિભાગ લગભગ દરેક શાખાના કાર્યાલયોમાં આવેલ છે અને વિશિષ્ટ કાર્યાલયોમાં પણ જેનાં પ્રધાનમંત્રી કાર્યાલય, રાષ્ટ્રપતિ ભવન અને પાર્લામેન્ટનો સમાવેશ થાય છે.

NIC સંચાર સેવા (બેન્ડ અને કુ બેન્ડ, VSAT, ઈન્ટરનેટ મેટ્રોપોલિટન ક્ષેત્ર અને લોકલ ક્ષેત્ર સંચાર દ્વારા પૂરી પાડે છે. આનાથી તેઓ ઈન્ટરનેટ સ્ત્રોતો અને આર્થિક, સામાજિક ક્ષેત્ર અને પ્રદ્યોગિકી પ્રવૃત્તિઓનું સરકારનાં આયોજનનું નિયંત્રણ પણ કરે છે. સરકારનાં માહિતી વિકાસ કાર્યક્રમમાં આ સંસ્થા મહત્ત્વનો ભાગ ભજવે છે. સરકારે આ સંસ્થાને “કોલેજ સોસાયટી”ના નિર્ણયો લેવાની પણ સત્તા આપેલ છે. આ સોસાયટી કે જે યાંત્રિક પ્રદ્યોગિકી દ્વારા ઉત્પન્ન થતી તકોનો ફાયદો મેળવે અને સ્પર્ધાત્મક બને.

12.10.4 બીએસએનએલ લીઝડ લાઈન અને ડેટાકોમ (BSNL'S Leased Lines and Datacom) (<http://www.bsnl.co.in/>)

ભારત સંચાર નિગમ લિમીટેડ તેનાં ગ્રાહકોને કોમ્પ્યુટર અને યાંત્રિક માહિતી સાધનોની વચ્ચે માહિતી સ્થાનાંતર કરવા. માહિતી પ્રત્યાયન સેવા પૂરી પાડે છે. તે અનુકૂળતા મુજબનું ઊચ્ચ, મધ્યમ અને નિમ્ન ગતિની માહિતી અને ડાયલ અપ લાઈન્સ પૂરી પાડે છે. ઘણાં શહેરોની માંગ મુજબ બેન્ડ વિથ પણ ઉપલબ્ધ છે. સંચાલિત લીઝડ લાઈન સંચાર (MLLN) સરકીટની ગતિમાં n × 64 kbps થી 2Mbps લૌચિકતા પૂરી પાડે છે. આ ઈન્ટરનેટ લીઝડ લાઈન અને આંતરરાષ્ટ્રીય બીરક લાઈન સેવા માટે ઉપયોગી છે. સમર્પિત બિંદુથી બિંદુ ભાષણ માટે ખાનગી વાયર, ટેલિપિન્ટરનો સમાવેશ થાય છે. અને તે માટે માહિતી સર્કિટ ભાડાનાં ધોરણે આપવામાં આવે છે. લિઝડ લાઈન શહેર/નગર કે બિંદુથી બિંદુનાં આધારે સુંદર કે વિવિધ સાઈટ્સનાં આંતરિક નેટવર્કનાં આધારે તેમની કચેરીઓ/ઓફિસો વચ્ચે આંતરિક સંદેશા માટે ગ્રાહકો કે ઉપભોક્તાઓને આપવામાં આવે છે.

12.10.5 INET : (<http://bsnl.co.in>)

ટેલિકોમ્યુનિકેશન વિભાગ દ્વારા 1991માં INET નું સ્થાપન થયું કે જે અસરકારક, અસરકારક ખર્ચ અને લૌચિક રસ્તાઓ રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય માહિતી સ્થળાંતર માટે પૂરા પાડે છે.

હવે INET ભારત સંચાર નિગમ લિમિટેડ દ્વારા સંચાલિત છે. પેકેટ સ્વિચિંગ આકર્ષક કોલ્સનું ભૂલ રહિત જોડાણ કરે છે અને કોમ્પ્યુટર અને લાઈન વચ્ચે જુદાં જુદાં અંતરે અને ધોરણોએ આંતર જોડાણ પૂરાં પાડે છે. પ્રથમ તબક્કામાં INET નાં મુખ્ય કેન્દ્રો દિલ્હી, મુંબઈ, કલકત્તા, ચેન્નાઈ, બેંગ્લોર, હેદ્રાબાદ, પૂના, કાનપુર અને અમદાવાદમાં છે. જે 9.6 kbps અને 6.4 kbps થી જોડાણ પામે છે. દેશમાં વધારે 88 શહેરોમાં આ સેવા વિસ્તરણ પામી છે. INET હાલ ભારતમાં 102 શહેરોમાં તેની ઉદ્યોગ પ્રવૃત્તિ અને માંગ મુજબ કાર્યરત છે.

12.10.6 સરનેટ (SIRNET)

SIRNET (વૈજ્ઞાનિક અને ઔદ્યોગિક સંચાર)નો NISCAIR (અગાઉ INSDOC) દ્વારા પાયો નંખાયો છે, જેનું ધ્યેય 1989નાં ડિસેમ્બરમાં યાંત્રિક બનેલા SIRNET હેઠળ 40 CSIR લેબોરેટરીને સંચારીત કરવી. SIRNET યાંત્રિક સંદેશા સેવા પૂરી પાડે છે. જે પ્રથમ અમલીકરણ માટે વપરાશકર્તાએ કેન્દ્ર દ્વારા સંદેશા નંબર સર્વરમાં દાખલ કરી વાપરી શકાય. સંદેશા સ્થળાંતર માટે વપરાશકર્તાએ એક સંદેશ SIRNET દિલ્હી અને બેંગ્લોર ખાતે જમા કરાવવો પડે છે કે જ્યાંથી એ સંદેશ તે સમયે જોડાયેલી લેબોરેટરી સાથે જોડાય છે. SIRNET વિશાળ સંચાર ERNET સાથે જોડાયેલું હતું કે જે આંતરરાષ્ટ્રીય સંચાર UUNET (યુનિક્સ ઉપભોક્તા નેટવર્ક) અને બીજા આંતરરાષ્ટ્રીય સંચાર BITSNET, CSNET અને JANET સાથે સંકળાયેલ છે. SERNET નો સંદેશ મુખ્ય ભાગ કે NISCAIR છે તે ERNET નાં પ્રવેશદ્વારનું કાર્ય કરે છે. જેનાં દ્વારા બીજા સંચારો સાથે જોડાઈ શકો. CISR ની વિવિધ લેબોરેટરી વચ્ચે ડાયલ અપ ટેલીફોન લાઈનનું જોડાણ છે. જ્યારે સરનેટ સીધી રીતે બીએસએનએલ સર્વરનું જોડાણ ધરાવે છે.

12.10.7 બિટસનેટ BTISNET : (<http://www.btisnet.nic.in>)

માહિતી પ્રદ્યોગિકીનાં તત્ત્વને સમજી, જૈવિકશાસ્ત્ર, જૈવિક પ્રદ્યોગિકી અને જૈવિક માહિતી કાર્યક્રમમાં વિશેષ સંશોધનની જરૂરિયાતને અનુસરીને 1986-87માં સંચાર સંસ્થાની શરૂઆત થઈ. આ કાર્યક્રમ વૈજ્ઞાનિક જ્ઞાન, પ્રદ્યોગિકી અને સંદર્ભો દેશની વચ્ચે તેનું સ્થળાંતર કરવામાં ખૂબ જ ઉપયોગી વાહન પૂરવાર થયો. દસ વિભાજિત માહિતી કેન્દ્રો અને એક મુખ્ય કેન્દ્ર જે જૈવિક પ્રદ્યોગિકી વિભાગમાં છે અને 44 વિભાજિત કેન્દ્રો છે. જે મહાવિદ્યાલયો અને સંશોધન સંસ્થા રાષ્ટ્રીય મહત્ત્વને સમજી કાર્યરત છે. 6 રાષ્ટ્રીય સુવિધાની ગોઠવણી કરવામાં આવેલ છે. જેનાં દ્વારા પ્રત્યાયન છબી અને જૈવિક કોમ્પ્યુટરની જરૂરિયાતને સંતોષે છે.

12.11 ભારતમાં ગ્રંથાલય અને માહિતી નેટવર્ક (LIBRARY AND INFORMATION NETWORK IN INDIA)

ખૂબ જ મોટા પ્રમાણમાં માહિતી સેવા હોવા છતાં, ગ્રંથાલય સંચારને ગ્રંથાલય સેવા સુધારવાની જરૂરિયાત હતી. ગ્રંથાલયો એન તેનાં વપરાશકર્તાઓ ઓનલાઈન માહિતી આધારોનો લાભ મેળવે. પૂર્ણ યાંત્રિક સ્ત્રોતો મેળવે અને દસ્તાવેજની વહેંચણી સ્ત્રોત વહેંચણી દ્વારા શક્ય બને. સંચાર પ્રદ્યોગિકીમાં થતાં સતત સુધારાએ પ્રત્યાયનની કિંમત ઘટાડી છે અને વપરાશકર્તાના ફાયદાઓ માટે ગ્રંથાલય સંચારે પ્રદ્યોગિકીમાં નવી તકો ઉત્પન્ન કરેલ છે. ભારતમાં જુદાં-જુદાં ગ્રંથાલયો અને માહિતી સંચારની

સ્થાપના થઈ છે કે જેથી ચોક્કસ શહેરોની માહિતીની આપ-લે થઈ શકે. આવા સંચારનો વિકાસ NISSAT નો પાયો નંખાણો પછી થયો છે. UGC દ્વારા સ્થપાયેલું INFLIBNET પણ આલું જ રાષ્ટ્રીય કક્ષાનું સંચાર છે. 14 એકમની અંદર આપણે ભારતનાં ગ્રંથાલય સંચારોની વિગતે ચર્ચા કરીશું.

12.12 ગ્રંથાલય નેટવર્કના વિકાસમાં આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓનો ફાળો (ROLE OF INTERNATIONAL AT AGENCIES IN DEVELOPMENT OF LIBRARY NETWORKS)

આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓ જેવી કે IFLA અને UNESCO એ ગ્રંથાલય નેટવર્કના વિકાસમાં મહત્વનો ભાગ ભજવેલ છે. ખાસ કરીને વિકાસશીલ દેશોમાં તેમજ તેમનું એક અતિ અસરકારક કામ હોય તો તે એ છે કે ઉત્તમ સ્વરૂપમાં કોમ્પ્યુટર દ્વારા વાંચી શકાય એવી ઐતિહાસિક માહિતીઓની ઉપલબ્ધતા.

12.12.1 IFLA નો ફાળો (Contribution of IFLA)

IFLA એ સાર્વત્રિક ઐતિહાસિક નિયમન કાર્યક્રમ 1974માં શરૂ કર્યો. આ કાર્યક્રમનો હેતુ યોજના વિકાસ, આંતરરાષ્ટ્રીય અને રાષ્ટ્રીય સ્તરે ઐતિહાસિક નિયમનનાં સિદ્ધાંતો, ઐતિહાસિક માહિતીઓની અદલાબદલી, IFLA ના વિભાગે યોગ્ય વ્યાવસાયિક પ્રવૃત્તિઓને સહકાર પૂરો પાડવાનો છે. આમ છતાં UBC ઐતિહાસિક માહિતી સાથે સંકળાયેલ હતી. તે પોતાની જાતે દસ્તાવેજની અદલાબદલી કરતી. તેઓ ઐતિહાસિક માહિતીઓ અને ઉત્તમ માહિતી આધારો કે જે સર્જન માટે જરૂરી છે તેમાં મદદ કરતા સાર્વત્રિક ઔપચારિક નિયમન અને આંતરરાષ્ટ્રીય MARC કેન્દ્રિત પદ્ધતિઓ (UBCIM) કે જેઓ ડાય ડ્યુટસ દ્વારા 1996માં અપાયેલ હતા, તેઓ અસર હેઠળ માર્ચ 2003માં બંધ થયા. IFLA એ સાર્વત્રિક પ્રકાશક ઉપલબ્ધતા કાર્યક્રમને 1976માં શરૂ કર્યા તેનો હેતુ વપરાશ કર્તાને ગમે તે સમયે ગમે તે સ્થળે વિશાળ પ્રમાણમાં પ્રકાશિત સાહિત્ય પ્રાપ્ત થાય તેવો હતો. પ્રકાશિત સાહિત્યમાં માત્ર છાપેલ સાહિત્ય નહિ પરંતુ યાંત્રિક સાહિત્ય, “શ્રે સાહિત્ય”, ઓડિયો-દૃશ્ય સાહિત્યનો સમાવેશ થાય છે. આ હેતુને ધ્યાનમાં રાખીને કામ કરવામાં કાર્યક્રમે સ્થાનિક આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે ઉપલબ્ધતામાં સુધારો કરવાનો અને દરેક સ્તરે નવા સાહિત્યથી પ્રકાશનથી છેલ્લી નકલનાં વેચાણ સુધી અને આ કામ વિધાયક ક્રિયા દ્વારા અને અડચણોને દૂર કરી કરવાનો છે. UAP નો હેતુ પ્રકાશન માહિતી સરળતાથી પ્રાપ્ત થાય તેવો છે. સાર્વત્રિક પ્રકાશનની ઉપલબ્ધતા કેન્દ્રીય પ્રવૃત્તિ (UAP) અને આંતરરાષ્ટ્રીય ઉદ્યોગનું કાર્યાલય કે જે બ્રિટીશ ગ્રંથાલય દ્વારા બોસ્ટન અને યુકેમાં 1970થી ચાલતું હતું. તે અસરને કારણે 31 માર્ચ 2003માં બંધ થયું.

IFLA અને UNIMARC : અસલ MARC સ્વરૂપ 1965માં કોંગ્રેસ ગ્રંથાલયમાં વિકસિત થયું. સમાન કાર્ય યુકેમાં BNB માટે યોજના અંતર્ગત પ્રગતિમાં હતું. આ વિકાસ કાર્ય એંગ્લો અમેરિકન સંગઠનને MARC-II યોજના તરફ ઘેરતું હતું જે 1968માં સ્થાપન થયું. ઘણી MARC સંગઠનનો વિકાસ થયો હોવા છતાં ઉદા.ત. UKMARC, INTERMARC અને USMARC, CAN MARC કે જે ચોક્કસ હેતુ સાથે જુદા રાષ્ટ્રીય પત્રક કાર્યક્રમ અને જરૂરીયાતને તેના પોતાના દેશમાં ચલાવે છે. 1970થી તેના પરિવારમાં 20 કરતા વધારે NARC સ્વરૂપનો વિકાસ થયો. માહિતી જથ્થામાં અલગપણું છે જે લખાણની જરૂરિયાતને આવકારે છે.

આંતરરાષ્ટ્રીય MARC નું સ્વરૂપ અક્ષમતાની સમસ્યા નિવારવા માટે IFLA દ્વારા અપાયું છે. MARC માં રહેલી માહિતીઓને UNIMARC માં દાખલ

કરવામાં આવે છે. ત્યારબાદ બીજા MARC માં દાખલ કરવામાં આવે છે. આનો હેતુ એ હતો કે દરેક રાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓએ બે કાર્યક્રમ લખવાની જરૂર પડતી. એક UNIMARC માં દાખલ અને બીજો UNIMARC માંથી બહાર કાઢવું. એક કાર્યક્રમને બદલે MARC સ્વરૂપ એકબીજા સાથે હોય છે. ઉદા.ત. INTERMARC થી UKMARC, USMARC થી UKMARK વગેરે.

આંતરરાષ્ટ્રીય ગ્રંથાલય સંગઠન અને સંસ્થાઓએ 1977માં UNIMARC હાથપોથી દ્વારા અનુસરણમાં હતું. બધા પ્રાથમિક રીતે આલેખ પત્રક, શ્રેણી પર ધ્યાન આપતા કે જેથી આંતરરાષ્ટ્રીય ઐતિહાસિક વર્ણનાત્મક ધોરણો (ISBDS)માં પ્રકાશિત થતી ઐતિહાસિક માહિતી તરફ પ્રગતિ કરવી. 1980નાં મધ્યમાં UNIMARC ને આલેખ અને શ્રેણી દસ્તાવેજ સિવાયનાં અન્ય દસ્તાવેજો માટે વિસ્તારવાની જરૂરિયાત ઊભી થઈ. UNIMARC નું નવું વર્ણનાત્મક સ્વરૂપ 1987માં ઉત્પન્ન થયું. આ સમય સુધીમાં UNIMARC ઘણી ઐતિહાસિક સંસ્થાઓને દત્તક લઈ લીધી. IFLA આંતરરાષ્ટ્રીય MARC કેન્દ્રિય પદ્ધતિ અસર સાથે MARC 2003માં બંધ થયું.

12.12.2 યુનેસ્કોનો ફાળો (Contribution of UNESCO)

યુનેસ્કોના પ્રત્યાયન અને માહિતી વિભાગે યાંત્રિક સંચારના વિકાસને સહકાર આપે છે. આવું કરતી વખતે તેની યોજના અને વ્યુહરચના પર ભાર મૂકાયો કે જેથી જુદાં જુદાં સમુદાયમાંથી આવતા વપરાશકર્તાઓને ચોક્કસ જરૂરિયાત વાળી માહિતી પૂરી પાડી શકે. યુનેસ્કોએ વૈશ્વિક અને રાજકીય સંચારની શરૂઆત સામાજિક વિકાસ, લોકશાહી અને સારા શાસન માટે શરૂ કરી હતી. યુનેસ્કોમાં યોગ્ય માહિતી અને સરળ પ્રત્યાયન સ્વરૂપ પૂરું પાડીને નવા જ્ઞાન અને કૌશલ્યોને પ્રાપ્ત કરવાની ક્ષમતા હતી. યુનેસ્કો દ્વારા સ્થપાયેલી કેટલીક મહત્વની સંચાર વ્યવસ્થા.

એશિયા અને પેસેફિક માહિતી કેન્દ્ર (APIN) : APIN સંચાર માહિતી અને અનુભવોની અદલા-બદલી માટે સ્થપાયેલ રાજકીય સંચાર છે. સાઉથ ઈસ્ટ એશિયા માટે રાજકીય માહિતી સંચાર અને પેસિફિક (RINSCA) અને સાઉથ અને સેન્ટ્રલ એશિયા માટે રાજકીય માહિતી સંચાર.

APIN બધા કાર્યક્રમો માટે યુનેસ્કો માહિતી સાથે જોડાયેલું હતું તે ICP સાહિત્ય અને અમલીકરણ, માહિતી અને જ્ઞાન સંચાર, માહિતી સ્ત્રોતોની વહેંચણી અને આંતરરાષ્ટ્રીય સિદ્ધાંતોનો ઉપયોગ અને પ્રત્યાયન, માહિતીમાં સારી તાલીમની સુવિધા પૂરી પાડવી.

લેટીન અમેરિકા અને કેરેબિયન માટે માહિતી સમાજ કાર્યક્રમ (INFOLAC) : INFOLAC લેટીન અમેરિકા અને કેરેબિયન માહિતી સમાજમાં અનુભવો અદલા-બદલી માટે આંતર સરકાર દ્વારા 1986માં INFOLAC ની સ્થાપના કરી, આ જનતા વ્યક્તિ અને વ્યવસાયિક સંસ્થાઓ માટે INFOLAC સામયિક, સમાચારપત્ર અને વેબસાઈટ દ્વારા ખુલ્લું છે.

INFOLAC નું સભ્યપદ લેટીન અમેરિકા અને કેરેબિય રાજ્ય કે જેઓ યુનેસ્કોનાં સભ્યો છે તેમના માટે ખુલ્લું છે.

પત્રકારત્વમાં શિક્ષણ માટે વૈશ્વિક નેટવર્ક (JOURNET) :

વૈશ્વિક સંચાર માટે પત્રકારત્વ શિક્ષણ અને માધ્યમો 1999માં બહાર પાડ્યા.

આનો ધ્યેય પત્રકારત્વ અને માધ્યમોનો વૈશ્વિક વિકાસ સારા વ્યાવસાયિક આ ક્ષેત્રનાં હોય તેનાથી કરવાનો છે અને આ શૈક્ષણિક સંસ્થા, તાલીમ કેન્દ્રો, સંગઠનો, સંચાર સંસ્થાઓના જોડાણથી થઈ શકે કે જે યુનેસ્કોનાં ધોરણોની વહેંચણી કરશે. જેથી સંચાર દ્વારા સંગઠિત અને માહિતીની વહેંચણી થઈ શકે. નવી પ્રત્યાયન પ્રઘોગિકીના વિપુલ પ્રમાણમાં ફાયદા માટે, સંચાર યાંત્રિક સંચારોથી મુખ્ય સંસ્થાઓ સાથે જોડાય છે. આફ્રિકન પ્રત્યાયન શિક્ષણ સમિતિ નેરોબી મહાવિદ્યાલયો; કેન્યા સંચાર પ્રમુખ તરીકે કાર્યાન્વિત છે. સંચાર ઘણી બધી પ્રવૃત્તિઓનું અમલીકરણ કરે છે કે જેમાં તાલીમ, સહ આયોજન અને જરૂરિયાતવાળા તાલીમ કેન્દ્રોને પૂરી પાડે છે.

સભ્ય શોધવાની જગ્યાએ નવા સંચારનું સભ્યપદ બધી પત્રકારત્વ શાળાઓ અને સંસ્થાઓ માટે ખુલ્લું છે કે જે સ્વતંત્રતાના મૂળભૂત ધોરણોની અભિવ્યક્તિ અને સિદ્ધાંતોનું પાલન કરતા હોય.

ઓરબીકોમ : ઓરબીકોમ એક આંતરરાષ્ટ્રીય નેટવર્ક છે કે જે શિક્ષણ માધ્યમ, ઉદ્યોગ અને સરકારી વર્તુળોમાંથી પ્રત્યાયન જોડાણ કરે છે. જેનાથી માહિતી અને સામુહિક યોજનાની વહેંચણી થઈ શકે. ઓરબીકોમ એ આંતરરાષ્ટ્રીય ધોરણે સંસ્થાઓ, માધ્યમો, સરકાર અને સંગઠનોનો સહકાર મેળવતી સંસ્થા છે. આ ઉપરાંત ઓરબીકોમનું સાહિત્ય યુનેસ્કોનાં નવી પ્રત્યાયન યોજનામાંથી ઉતરે છે અને તેને દત્તક લેવાની 1989માં સામાન્ય સભાનું આયોજન થયું હતું. આ સભા દ્વારા એ બાબત પર ભાર મૂકવામા આવ્યો કે પ્રત્યાયન પ્રઘોગિકીમા વિધેયક અસરો હોવી જોઈએ. આર્થિક વ્યવસ્થાને આકાર આપવામાં, પર્યાવરણમાં, સામાજિક ન્યાયમાં, લોકશાહી અને શાંતિમાં.

યુનેસ્કો અને ડી ક્યુબ મહાવિદ્યાલય મોન્કેલ દ્વારા 1994માં સામૂહિક જોડાણ થયું. ઓરબીકોમ 300 સહકારી સભ્યોનો સંચાર ધરાવે છે અને વિશ્વ ભરમાં 27 યુનેસ્કો પ્રત્યાયન વિભાગ ધરાવે છે.

સંગઠિત ગ્રંથાલયો સાથે યુનેસ્કોનો નેટવર્ક (UNAL) : UNAL નું સ્થાપન 1990માં લોક ગ્રંથાલયમાં આંતરરાષ્ટ્રીય સમજ વિકસે અને ઉત્તર અને દક્ષિણના ગ્રંથાલયો વચ્ચે જોડાણ થાય તે હેતુસર થયું. UNAL નો મુખ્ય હેતુ લોક ગ્રંથાલયોને યુનેસ્કોની પ્રવૃત્તિઓને ક્રિયાન્વિત કરવા માટે પ્રોત્સાહિત કરવાનો છે. જેમાં માનવીય અધિકારો અને શાંતિ, સાંસ્કૃતિક સંવાદો, પર્યાવરણ રક્ષણ, અજ્ઞાન સાથે લડાઈ વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. આ સંચારના વિશ્વમાંથી 500 ગ્રંથાલયો સભ્ય છે.

12.13 સારાંશ (SUMMARY)

નવી માહિતી પ્રઘોગિકી અમલીકરણ ગ્રંથાલય અને માહિતીનાં ક્ષેત્રમાં નાટ્યાત્મક પરિવર્તન લાવેલ છે. પ્રઘોગિકીની સુવિધા વડે વિશ્વભરનાં ગ્રંથાલયો પોતાના દૈનિક કાર્યો, માહિતીનો વિકાસ વગેરે કમ્પ્યુટર વડે કરવા માંડ્યા છે. આ ઉપરાંત સેવા અને કાર્યમાં પણ સુધારો આવ્યો છે. ગ્રંથાલયો સ્ત્રોતો વિકાસની સુવિધા કમ્પ્યુટર સંચાર દ્વારા પૂરી પાડવા ક્ષમતાવાન બન્યા છે. ગ્રંથાલય અને માહિતી કેન્દ્રો સંચારોને પોતની સેવા સુધારવા ઘણા બધા રસ્તાઓ મળ્યા છે. માહિતી ઉત્પાદન અને સેવા નેટવર્કના ભાવો પણ ઘટ્યાં છે. તેઓ ગ્રંથાલય ઉપયોગકર્તાને કદ, અંતર અને ભાષાની અડચણો અને મર્યાદા વગર જરૂરિયાત મુજબની સેવા પૂરી પાડે છે. ગ્રંથાલય સંચારના ઉદ્ભવથી શારિરીક બાબત કરતા વધારે ભાર સંચારો પર આવે છે. આ સંચારો વિશાળ સ્ત્રોતો પૂરાં પાડે છે. જેમાં ગ્રંથાલય માહિતી આધારો, સામયિકનાં લેખો, યાંત્રિક અક્ષરો, છાપ, વિડીયો અને ઓડિયો ફાઈલ,

વૈજ્ઞાત્મક અને યાંત્રિક માહિતી વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. આ એકમ ગ્રંથાલય નેટવર્કો, તેના હેતુઓ અને મૂળભૂત લક્ષણોનો પરિચય કરાવે છે. તે ગ્રંથાલય અને માહિતી સંચારની પરિભાષા પૂરી પાડે છે અને માનવ સંચાર, ઓનલાઈન ડેટાબેઝ, કોમ્પ્યુટર હાર્ડવેર અને સોફ્ટવેર બંધારણ, માહિતી સંચાર અને ગ્રંથાલય સંચારના તે મુખ્ય ઘટકો તરીકે ઓળખાવે છે. આ એકમમાં શારીરિક અને આર્થિક મર્યાદાઓ, સાહિત્ય, વિસ્તૃતીકરણ, જાગૃતતામાં વધારો, વપરાશકર્તાની ગ્રંથાલયો પાસેની પ્રાથમિક જરૂરિયાત, વિશ્વમાં ગ્રંથાલય સંચારના વિકાસ અને વૃદ્ધિ વગેરેનું વર્ણન આપેલ છે. આમાં ગ્રંથાલય સંચારનો ટૂંકો ઇતિહાસ અને ઉત્ક્રાંતિ પૂરા પાડવામાં આવેલ છે.

ગ્રંથાલય અને માહિતી સંચાર તેનાં હેતુઓ અને સભ્ય સંસ્થાઓની માંગણીને ધ્યાને લઈ અસંખ્ય સેવાઓ પૂરી પાડે છે. આ એકમમાં ગ્રંથાલય સંચાર દ્વારા તેનાં સભ્યોને પૂરી પાડવામાં આવતી સેવાઓ અને આંતરરાષ્ટ્રીય અને રાષ્ટ્રીય સ્તરે તેની સેવાઓનું વિસ્તૃત વર્ણન છે.

એકમ મુખ્ય ગ્રંથાલય અને માહિતી સંચારની આંતરરાષ્ટ્રીય અને રાષ્ટ્રીય સ્તરની તેની સેવાઓ વિશે વિગતે વર્ણન આપે છે. ટેલિપ્રત્યાયન સંચાર સંચાર માટે ખૂબ મહત્વનું કામ કરે છે. જે પ્રક્રિયા, પ્રત્યાયન, માહિતી સ્થળાંતર માટે ઉપયોગી છે. ભારતમાં પ્રત્યાયન વિભાગ અને માહિતી પ્રદ્યોગિકી અને વિદેશ સંચાર નિગમ લિમિટેડ (VSNL) એ રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે ટેલિપ્રત્યાયન સુવિધા પૂરી પાડવા અને જાળવણી કરવા જવાબદાર છે. આ એકમ ભારતનાં મુખ્ય સંચાર પ્રત્યાયનનું પણ વર્ણન છે. આમાં ભારતના ટેલિપ્રત્યાયનનો પણ ઉલ્લેખ છે.

અંતે, આ એકમ ગ્રંથાલય સંચારના વિકાસ અને વૃદ્ધિ માટે આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓ IFLA અને યુનેસ્કોની સત્તા વિશે પણ માહિતી આપે છે.

12.14 'તમારી પ્રગતિ ચકાસો'ના જવાબ (ANSWERS TO SELF CHECK EXERCISE)

(1) ગ્રંથાલયનું મુખ્ય કામ તેના સભ્યને જરૂરી માહિતી મળે તેવું છે. આધુનિક માહિતી પ્રદ્યોગિકીના ઉપયોગ વડે ગ્રંથાલયો તેના વપરાશકર્તાને પહેલા કરતા ઘણી સારી રીતે માહિતીઓ પૂરી પાડી શકે છે. ગ્રંથાલય સંચાર ગ્રંથાલય અને તેનાં વપરાશકર્તાને વૈશ્વિક યાંત્રિક સ્ત્રોત મેળવવામાં મદદ કરે છે. સંચારના લાભોમાં આ બાબતો સમાવિત છે. સામૂહિક પત્રકની તૈયારી, સ્વયં સંચાલન ગ્રંથાલય, માહિતીની પ્રાપ્યતા, સ્ત્રોતોનો બહોળો ઉપયોગ, દસ્તાવેજનું સંપાદન, સ્ત્રોત વહેંચણી, ગ્રંથાલય અને માહિતી સંચારના મુખ્ય હેતુઓ નીચે મુજબ છે.

- ◆ ગ્રંથાલય અને માહિતી સંચારના સભ્યોને દરેક સ્તરે સ્ત્રોત વહેંચણી અને આંતરીક સંગઠન માટે પ્રોત્સાહન.
- ◆ સભ્ય સંસ્થાઓને ગ્રંથાલયોને કમ્પ્યુટરયુક્ત કરવામાં મદદ, ઐતિહાસિક દસ્તાવેજોની વહેંચણી અને સામૂહિક ઉપયોગ માટે ઉત્તમ માહિતી આધારોનો વિકાસ
- ◆ જુદાં સ્ત્રોતોનાં સામૂહિક સંગઠન પત્રકનો વિકાસ કે જે સભ્ય સંસ્થાઓ પાસે પ્રાપ્ત દસ્તાવેજોનો સરળતાથી સંગ્રહ કરી શકે.
- ◆ જુદી-જુદી સભ્ય સંસ્થાઓની કોમ્પ્યુટરકૃત માહિતીઓને આધારે અસરકારક સામૂહિક ગ્રંથાલય સ્ત્રોતો પૂરા પાડવા.
- ◆ સભ્ય ગ્રંથાલયને દસ્તાવેજ પહોંચાડવાની સુવિધા આપવી.
- ◆ સભ્ય સંસ્થાઓ દ્વારા માહિતી સ્ત્રોતોનું વ્યક્તિગત સંપાદન અને સ્ત્રોત વહેંચણી દ્વારા તેનો વ્યાપક ઉપયોગ.
- ◆ રૂપરેખા અને સિદ્ધાંતો, ઐતિહાસિક દસ્તાવેજ માટે પદ્ધતિ અને યોજના, તેનો સંગ્રહ, આંતર ગ્રંથાલય ધિરાણ, હાર્ડવેર અને સોફ્ટવેરને અપનાવવા.

- ◆ સભ્ય સંસ્થાઓનાં વપરાશકર્તાઓ વચ્ચે પ્રત્યાયન સુવિધા
 - ◆ સંચારમાં ગ્રંથાલયનાં અસરકારક ઉપયોગ માટે સ્પર્ધક ગ્રંથાલયનાં સભ્યોને તાલીમ
 - ◆ વર્તમાન અને અત્યાધુનિક પ્રદ્યોગિકીના અમલીકરણ માટે સભ્ય ગ્રંથાલયોને માર્ગદર્શન.
 - ◆ સંયોજીત વ્યવસ્થા દ્વારા ઓછા દરે માહિતી સ્ત્રોતો પૂરા પાડવા.
 - ◆ સંગઠન યોજનાનો વિકાસ અને શરૂઆત.
- (2) ગ્રંથાલય અને માહિતી સંચારના મુખ્ય ઘટકો આ મુજબ છે : માનવ સંચાર, ઓનલાઈન ડેટાબેઝ, કોમ્પ્યુટર હાર્ડવેર અને સોફ્ટવેર બંધારણ, માહિતી સંચાર અને ગ્રંથાલય સંચારના સભ્યો. ગ્રંથાલય સંચારનો મહત્વનો ઘટક ગ્રંથાલય કર્મચારીઓ છે અને તેની દૃઢ ઈચ્છા કે જે અન્ય ગ્રંથાલયો સાથે સહકાર કેળવે અને સ્ત્રોત વહેંચણી કરે. જ્યારે ગ્રંથાલય સંચાર પ્રાથમિક રીતે માહિતી વહેંચણી અને ઉપલબ્ધતા વિશે વિચારતી હોય ત્યારે તે માનવ સ્ત્રોત છે કે જે શક્ય બનાવે છે. વ્યાવસાયિક ગ્રંથપાલો અને વ્યાવસાયિક કર્મચારીઓ સાથે કામ કરી ગ્રંથાલય સેવામાં અસરકારક અને અશક્ય સુધારો લાવી શકે. સંમેલન, વાર્ષિક મુલાકાતો, ગ્રંથાલય સંચાર સભ્યો માટે તાલીમ કાર્યક્રમ સભ્યોને ભેગાં કરવામાં અને તેમની વચ્ચે હુંફાળુ વાતાવરણ પેદા કરવામાં મદદ કરે છે.
- (3) ગ્રંથાલય સંચાર તેની સેવા અને પ્રવૃત્તિઓને આધારે નીચેના તબક્કે વહેંચાય છે.
- (1) છત્રી અથવા મોટી બજાર
 - (2) ઐતિહાસિક સંચાર
 - (3) ઓનલાઈન શોધ સેવા સંચાર
 - (4) સેવા કેન્દ્ર સંચાર
- (4) ગ્રંથાલય અને માહિતી સંચારની પાંચ મુખ્ય સેવા અને પ્રવૃત્તિઓ આ મુજબ છે.
- સામૂહિક પત્રક
 - માહિતીઆધાર સેવા
 - દસ્તાવેજ પહોંચાડવાની સેવા
 - આંતર ગ્રંથાલય ધિરાણ
 - સામૂહિક સ્ત્રોતોનું સંપાદન
 - સંયોજીત ખરીદી
- (5) યુએસએમાં ગ્રંથાલય નેટવર્ક એ આધુનિક સ્તરે વિકાસ કરે છે. યુએસએમાં ગ્રંથાલય નેટવર્કના સફળ વિકાસ માટે જવાબદાર કેટલાંક પાસાંઓ આ મુજબ છે. ગ્રંથાલયો વચ્ચે પરંપરાગત સંગઠન, 1960ના પહેલાની ગ્રંથાલયનું સ્વયં સંચાલન, 1970 દરમિયાન વિજ્ઞાન માહિતી સેવા અને કોંગ્રેસ ગ્રંથાલય દ્વારા MARC સ્વરૂપનો પરિચય, કોંગ્રેસ ગ્રંથાલયે નેટવર્કના વિકાસ અને સરળતા માટે મહત્વનો ભાગ ભજવ્યો છે. આવે નેટવર્કમાં OCLC, RLIN અને યુએસએનાં બીજા નેટવર્કનો સમાવેશ કરે છે.

યુ.એસ.એ.માં OCLC એ નફો ન કરનારી સંસ્થા છે જે 84 દેશોમાં 50,540 ગ્રંથાલયોને સેવા આપે છે. તેનું ધ્યેય, ગ્રંથાલયો અને તેનાં ઉપયોગકર્તાને વિશ્વભરની માહિતી અને ગ્રંથાલય ભાવનો ઘટાડો અને વૈશ્વિક સંચાલન સંગઠનમાં આગળ વધવું, ગ્રંથાલયોને આર્થિક મદદ, સર્જનાત્મકતાથી અને જોડાણથી જ્ઞાનની મદદ મળી રહે તેવો છે. સંશોધન ગ્રંથાલય (RLG) એ બીજું અગત્યનું ગ્રંથાલય નેટવર્ક છે.

12.15 ચાવીરૂપ શબ્દો (KEY WORDS)

- ઐતિહાસિક માહિતી** : માહિતીમાં ગ્રંથાલય સાહિત્યનું બંધરણાત્મક વર્ણન હોય છે. (પુસ્તક, શ્રેણી, વગેરે) તેમાં સામાન્ય રીતે નીચેના વિભાગો સમાયેલા હોય છે. લેખક, શીર્ષક, પ્રકાશક, પ્રકાશન સ્થાન અને પ્રકાશનની તારીખ.
- ડોક્યુમેન્ટ ડિલીવરી** : ડોક્યુમેન્ટ ડિલીવરી એટલે માહિતીના વપરાશકર્તાને સંપૂર્ણ માહિતી પહોંચાડવાની પ્રક્રિયા અને તેમાં વપરાશકર્તાની વિનંતીઓનું વ્યવસ્થાપનનો પણ સમાવેશ થાય છે.
- ફાઈલ પ્રોટોકલ** : પ્રોટોકલનો ઉપયોગ ઈન્ટરનેટમાં ફાઈલ બદલવા માટે થાય છે.
- આંતર-ગ્રંથાલય ધિરાણ** : એક એવું વ્યવસ્થાપન કે જેમાં ગ્રંથાલય એક ડોક્યુમેન્ટ બનાવે છે. જેમાં પોતાના સંગ્રહ ઉપલબ્ધ ન હોય તેવા ગ્રંથાલયને તે ડોક્યુમેન્ટ આપે છે.
- MARC** : MARC કોમ્પ્યુટર રેકોર્ડના બંધારણ રેકોર્ડના વિભાગોને ઓળખવા માટે ટેક્સ અને ઈન્ડિકેટર્સનાં જૂથો હોય છે. કેટલોગ માહિતીનાં સ્તરમાં કોંગ્રેસ ગ્રંથાલયના MARC રેકોર્ડ અને રેકોર્ડનું બંધારણ કોંગ્રેસ ગ્રંથાલય MARC વિભાજીત સેવા દ્વારા વિભાજીત થાય છે.
- કેટલોક ઓનલાઈન પબ્લીક એક્સેસ (OPCA)** : OPAC ગ્રંથાલયોને કોમ્પ્યુટર દ્વારા મોનીટર દ્વારા પરંપરાગત કાર્ડ કેટલોગ ફેરવવાની સુવિધા મળે છે.
- પ્રોટોકલ** : પ્રોટોકલ એ નેટવર્કમાં રહેલા યંત્રો વચ્ચે પ્રત્યાયન કરવાનું ઉત્તમ સાધન છે. પ્રોટોકલ એ ઝડપી ક્રિયા દ્વારા માહિતીને દૂરનાં યંત્રમાંથી ખેંચી શકે છે. પ્રોટોકલ દ્વારા ભૂલોને તપાસવામાં આવે છે, સંગ્રહનો પ્રકાર જોવામાં આવે છે. પ્રોટોકલને નીચા સ્તરથી, યંત્રથી યંત્ર ઈન્ટરફેસ એવી રીતે પણ વર્ણવી શકાય. (ઉદા.ત. બિટ્સ અને બાઈટ્સને વાયરમાં મોકલવા) અથવા કાર્યક્રમો વચ્ચે ઊંચા સ્તરની ફેરબદલી. (ઉદા.ત. જે રીતે ઈન્ટરનેટમાં બે પ્રોગ્રામો ફાઈલની ફેરબદલી કરે તે રીતે)
- રીમોટ એક્સેસ** : OPAC એ ગ્રંથાલય સંગ્રહનું ઓનલાઈન કેટલોગ છે. જે પબ્લિકમાં ઉપલબ્ધ થાય છે. આને ઘણાં ગ્રંથાલયો વેબ દ્વારા તેના OPAC પબ્લિકને ઉપલબ્ધ કરાવે છે.
- સ્ત્રોતની વહેંચણી** : ગ્રંથાલયો વચ્ચે સંગઠનાત્મક આયોજન જેમાં એક ગ્રંથાલય પાસે રહેલાં સ્ત્રોતો બીજા ગ્રંથાલયને આંતર ગ્રંથાલય ધિરાણ દ્વારા પ્રાપ્ત થાય છે.
- રીટ્રોસ્પેક્ટીવ કન્વર્ઝન** : રીટ્રોસ્પેક્ટીવ કન્વર્ઝન એ ઘણી વખત સ્થાનિક સ્વયં સંચાલિત યંત્રમાં તૈયારી માટે અથવા તો સંગઠનાત્મક સ્ત્રોત વહેંચણી યોજના માટે તૈયાર કરવામાં આવે છે.

12.16 સંદર્ભ અને વિશેષ વાંચન (REFERENCES AND FURTHER READING)

Becker, J. (1979). *Network functions: reactions*. In: *The Structure and Governance of Library Networks: Proceedings of the 1978 Conference in Pittsburgh* (ed. A. Kent and T. J. Galvin). New York: Marcel and Deckker, pp. 85-91.

Burke, L., Fisch, E., Linda Sheridan and Valenta, Kristine (2004). *Implementing AARLIN at La Trobe University with a focus on end user reception: breaking boundaries: integration and interoperability*: 12th VALA biennial conference and exhibition. Melbourne.

Gow, Earle and Roberts, Kate. (2003). *The AARLIN project: integrating the research information infrastructure- a case study*. In: *Access point library: media, information, culture: World Library and Information Congress*. 69th IFLA General Conference and Council. Berlin.

JANET: An introduction. London: JNT Association, 2005.

Jebaraj, Franklin David and Devadoss, Fredrick Robin. (2004). Library and information networks in India. *Library Philosophy and Practice*, 6(2), 1-8.

Lahiri, A. and Sunder Singh, B.G. (1998). *Experiences of library network development in India*. Paper presented at the CALIBER-98: Information Management in Academic & Research Libraries, Bhubaneswar.

Li, Aiguo. (2003). CALIS: acquiring electronic resources. *Library Collections, Acquisitions & Technical Services*, 27, 261-267.

Lim, Edward H. T. (2002). *Australian Academic and Research Library Network (AARLIN): Library service of the 21st century*. In: *Conference on new information technologies: information resources integration: an agenda for change*. Darussalam: Universiti Brunei.

Martin, S.K. (1986). *Library networks, 1986-87: libraries in partnership*. White Plains, New York: Knowledge Industry.

Miyazawa, A. (2002). *Network of East Asian Library Networks: Feasibility*. Paper presented at the Workshop on Authority Control among Chinese, Korean and Japanese Languages. Karuizawa, Tokyo, Kyoto.

Parker, D.; Gow, Earle and Lim, Edward. (2002). *AARLIN: seamless information delivery to researchers. Gaining insight from research information*, 6th International Conference on Current Research Information Systems. Kassel: Kassel University Press. <http://www.uni-kassel.de/CRIS2002/files/pdf/Parker.pdi>

Prasad, ARD (2000). Design and developing academic library websites, Theme Paper. In: *CALIBER-2000 held at Chennai, Feb 14-16*.

Subba Rao, Siriginidi (2001). *Networking of libraries and information centres: challenges*

in India. *Library Hi Tech*, 19 (2), 167-179.

Subba Rao, Siriginidi (1999). *Networking scenario in India*. *New Library World*, 100 (1149), 160-164.

Xie, Qinfang (1998). The union cataloguing project of CALIS. Paper presented in the Seminar on Chinese Information Processing in Libraries, January 22-23, 1998 (*Colloquium on Information Science: HKUST Library Series no. 4*).